

ΑΝΤΑΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ: Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΑΙΟΥ—Κ. ΣΑΚΑΝ-
ΤΑΝΗ: ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΓΗΣ—Ν.
ΚΙΤΣΙΚΗ: Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΝΟΙ-
ΚΟΔΟΜΗΣΗΣ — Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ: "Η ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ
ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ - ΣΤΕΓΑΣΗ," — Ν. Μ.: Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ
ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΕΧΕΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ — Π. Γ.: Η
ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ — ΣΤΙΓΜΕΣ: ΟΙ
ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ Κ. ΒΑΡΒΑΡΕΣΣΟΥ, Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ
ΑΧΕΛΩΟΥ, ΟΙ ΟΜΙΛΙΕΣ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ Κ. Α. Π. — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

ΧΡΟΝΟΣ Α΄.-ΤΕΥΧΟΣ **2** ΑΘΗΝΑ 10-6-1945

Α Ν Ο Ι Κ Ο Δ Ο Μ Η Σ Η

"ANTAEUS"

FORTNIGHTLY REVIEW DEVOTED TO THE STUDY
OF THE PROBLEMS OF REHABILITATION
AND RECONSTRUCTION

CONTENTS

The Myth of Antaeus	Prof. Ch. Theodoridis Salonica University
The Problem of Land and Pro- ductive Soil	K. Sakantanis
Technical Education within the Framework of Reconstruction	Prof. and Rector N. Kitsikis Univ. of Engineering Science
Temporary Construction-Housing	Prof. J. Despotopoulos Univ. of Engineering Science
Britain's Reconstruction and Re- habilitation, and the General Election	N. M.
The Breakdown of Stabilisation in Greece	P. Granitis
Points	
Book-Review	
Correspondence	

Η σύνθεση του εξωφύλλου είναι του ζωγράφου-χαράκτη Α. ΤΑΣΣΟΥ

Συνδρομές:

Για έξη μήνες δραχ. 1.200 Για τρεις μήνες δραχ. 600

Διαφημίσεις:

Ολόκληρη σελίδα δραχ. 16.000 Μισή σελίδα δραχ. 9.000

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΚΟΜΙΤΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ 2 Αχώρα

ΗΜΕΡΟΜ. 24-10-81

ΑΡΙΘ. 30350

ΑΝΤΑΙΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Α'.
ΑΡΙΘ. 2
10 ΙΟΥΝΙΟΥ
1945

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ
ΣΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ: Δ. ΜΠΑΤΣΗΣ
ΑΘΗΝΑ, ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ 3—ΤΗΛΕΦ. 21-066

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ
ΔΡΑΧΜΕΣ 100

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΑΙΟΥ

Ἀνταίου μετὰ καλλίκομον μναστήρες ἀγακλέα κούραν τὰν μάλα πολλοὶ
ἀριστῆες ἀνδρῶν αἴτεον... Ἐπεὶ θαητὸν εἶδος ἐπλετο χρυσοστεφάνου.
δὲ οἱ ἦβας καρπὸν ἀνθήσαντι ἀποδρέψαι ἔθελον.

Πίνδαρος, 9ος Πυθιονίκης, 181 κ.κ.

1. ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

Ὁ μῦθος εἶναι ἡ πρωταρχικότερη ἐρμηνευτική προσπάθεια. Ἡ ὁμαδικὴ διάνοια δουλεύοντας αὐθόρμητα τὸ ὕλικό, ποὺ δίνει ὁ πόθος, μαστορεύει πάνω στὴν πραγματικότητα ἕνα κόσμον φανταστικό, ποὺ κατευνάζει τὶς ἀπορίες καὶ δημιουργεῖ τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ κινεῖται μὲ κάποιον ἄνεση ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸ ποὺ μὲ τὸ δικό τους τρόπο τὸ κάνουν ἡ φιλοσοφία κ' ἡ ἐπιστήμη.

Ὅσο φανταστικός κι ἂν εἶναι ὁ μῦθος, ξεκινάει ἀπὸ πρακτικὲς ἀφορμές, ἀπὸ τὶς πιὸ χειροπιαστὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Ὁ μῦθος στὸ σύνολό του εἶναι ἡ φανταστικὴ μεταγραφή τῆς εἰκόνας, ποὺ παρουσιάζει σὲ ὀρισμένη στιγμή ἡ κοινωνία, δηλαδή ἡ ὁργανωμένη ἀνθρώπινη ἐργασία. Τὸ Πάνθεο τοῦ Ὀλύμπου εἶναι ἡ ὁμηρικὴ κοινότητα μὲ τοὺς πολλοὺς ἡγεμόνες τῆς κ' ἕνα ἀνώτερο ἄρχοντα ἐπάνω τους. Αὐτὸς στὸν Ὀλυμπο λέγεται Ζεὺς πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, στὴ γῆ «εὐρύ κρείων Ἀγαμέμνων». Ὁ μῦθος τῶν ὀλύμπιων θεῶν εἶναι εἶδος πολιτικῆς πραγματείας, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μελετήσουμε τὸ πολίτευμα καὶ τὸ διοικητικὸ σύστημα τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς. Ὅταν ἡ λαϊκὴ φαντασία ἐφοδιάζει τὸν Ἑρμὴ μὲ φτερωτὰ πέδιλα καὶ τὸν κάνει νὰ πετᾷ πάνω ἀπὸ στεριὲς καὶ θάλασσες, γιὰ κίνητρο ἔχει τὸν πόθο νὰ μαλακώσει τὸν ἰδρωποτισμένο κόπο τῆς συγκοινωνίας πάνω στὰ ἑλληνικὰ κατσάβραχα. Οἱ μῦθοι γιὰ ἡρώες καὶ γίγαντες πάλι εἶναι ἡ φανταστικὴ ἐκφραση ἀπὸ γεγονότα ποὺ ἔσβησαν στὸ σκοτάδι τῶν χρόνων, ποὺ ἐμεῖς ὅμως μποροῦμε νὰ τ' ἀνασυγκροτήσουμε σ' ἕνα βαθμό.

Ὁ μῦθος σὰ φανταστικὴ ἐκφραση πόθων καὶ διαθέσεων κατέχει σημαντικὴ θέση στὴ διανοητικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁχι μόνο οἱ παλαιοί λαοὶ παρὰ πολλοὶ λαοὶ σήμερὰ καὶ μέσα στοὺς «προχωρημένους» λαοὺς μεγάλα στρώμα-

τα, ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τοὺς μορφωμένους, λόγιοι, ἐπιστήμονες, λογοτέχνες, μικροαστοὶ ποὺ τρέμουν γιὰ τὸν ἐπιούσιο, ζοῦνε μέσα στὸ μῦθο σχετικὰ μὲ τὰ κάπως πολυπλοκότερα ζητήματα, ἰδιαίτερα γιὰ τὸ συνολικὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς. Μὲ τὴ διαφορὰ ποὺ οἱ μυθοπλαστῆς αὐτὲς δὲν ἔχουν τὴν πλαστικὴ χάρη τῶν ἑλληνικῶν μύθων. Στὶς μέρες μας ἀκούσαμε τὸ κήρυγμα πὼς γιὰ νὰ μεγαλουργήσει ἕνας λαὸς χρειάζεται ἕνα μῦθο κ' ἐφευρέθηκε ὁ μῦθος τῆς ράτσας καὶ τοῦ αἵματος, ἡ ἀποστολὴ δηλαδή τῆς ἀνώτερης φυλῆς καὶ τοῦ καθαρότερου αἵματος νὰ ξεριζώσει τὶς ἄλλες φυλές σκοτώνοντας μὲ τὰ ἐπαναληπτικὰ δπλα καὶ καίοντας σὲ εἰδικούς φούρνους.

2. Ο ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ ΑΝΤΑΙΟΣ

Ὁ μῦθος τοῦ Ἀνταίου εἶναι σχετικὰ νέος. Ἡ προσωπικότητά του εἶναι ἀκόμα ἀγνωστὴ στὸ ἀρχαῖο ἔπος. Γεννήθηκε χωρὶς ἄλλο στὰ χρόνια τοῦ ἑλληνικοῦ ἀποικισμού, στὴν περιοχὴ τῆς Κυρήνης. Οἱ παλαιότερες πληροφορίες τὸν τοποθετοῦν στὰ Ἰράσα, μὴν ὄψη ὀνομαστὴ κοντὰ πρὸς τὴν Κυρήνη. Σχόλιο στὸν 9ο Πυθιονίκη τοῦ Πίνδαρου, 183 λέγει: «Ἐνιοί φασι, ὅτι ὁ ἀπὸ Ἡρακλέους καταγωνισθεὶς Ἀνταῖος Ἰρασεὺς ἦν, ἀπὸ Ἰράσων (κοινῶς Ἰρασῶν) τῶν ἐν Τριτωνίδι λίμνῃ, ὧς φασι Φερεκύδης». Ὁ Φερεκύδης ὁ Σύριος εἶναι ἕνα περίεργο πρόσωπο, ἄνθρωπος τῆς ἀρχῆς τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνα, μισοθεολόγος, μισοφυσιολόγος, ἀπὸ τοὺς θεολογικοὺς προδρόμους τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας (Κοίτ. Τσέλλερ Νέστλε).

Στὴν πρώτη αὐτὴ μορφή τοῦ μύθου ὁ Ἀνταῖος παρουσιάζεται σὰν εὐπορος βασιλιάς τῶν ἐντόπιων (Λίβυς), ποὺ δέχεται φιλικὰ τοὺς Ἑλλήνες (Ἀχαιοὺς), προσπαθεῖ νὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνώτερη τεχνικὴ τους καὶ νὰ μιμηθεῖ τὰ ἔργα τους. Βλέπομε νὰ χτίζει ναοὺς καὶ νὰ ἐπιδίδεται σὲ σωματικὲς ἀσκήσεις. Ἀρχίζει στενότερη ἐπαφή

ανάμεσα στους δυο λαούς, τους "Ελληνες και τους Λίβυες, πολλαπλασιάζονται οι έπιγαμίες. Η όμορφιά των έγχώριων γυναικών συγκινεί τους "Ελληνες. Αυτό παίρνει την τυπική στίχον έλληνικό μύθο έκφραση. Την πεντάμορφη κόρη του ό "Ανταίος τη δίνει σ' εκείνον από τους πολλούς μνηστήρες που έρχεται πρώτος στίχον άγώνα δρόμου. Τό έπεισόδιο τό έψαλε με συγκίνηση ό Πίνδαρος στίχον 9ο Πυθιονίκη στί. 181 κ.κ. που τον έγραψε άφοδ γύρισε από τό ταξίδι του στή Σικελία (474 π.Χ.) και κάτω από τις έντυπώσεις που τοδ άφισαν οι χώρες των Δυτικοελλήνων. Τό έπινίκιο έγκωμιάζει τον Τελεσικράτη τον Κυρηναίο, που ό προπάτορας του "Αλεξίδαμος κατά την παράδοση κέρδισε στίχον άγώνα και παντρεύθηκε την κόρη του "Ανταίου. «Θ' άναστήσω, τραγουδάει ό Πίνδαρος, τη δόξα των προγόνων σου, που πήγαν για μία Λύβισσα στήν πόλη "Ιρασα, για να ζητήσουν τό χέρι της περίφημης κόρης του "Ανταίου, της όμορφομαλούσας. Τη γύρευαν πολλά άρχοντόπαιδα, συγγενικά και ξένα, γιατί είταν θαύμα ή όμορφιά της. Ποθούσαν να της χαρούν τον άνθισμένο καρπό της ήβης». (Κοίταξε τις λέξεις του Πίνδαρου στήν έπικεφαλίδα). Σημειώνω πώς ή κόρη του "Ανταίου κατά την παράδοση έχει έλληνικό όνομα, "Αλκείς ή Βάρκη κ' ή γυναίκα του στή δεύτερη έκδοση του μύθου "Ιφινόη.

3. ΠΡΩΤΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ: Ο "ΚΑΚΟΣ", ΑΝΤΑΙΟΣ

"Αργότερα θόλωσαν οι σχέσεις ανάμεσα στους "Ελληνες και τους έντόπιους, όταν έφθασαν καινούργιοι έποικοι, Δωριείς αυτοί, που ζητούσαν να τους πάρουν τα χωράφια. "Εχομε πληροφορίες για τις προστριβές ανάμεσα στους δυο λαούς. "Ο "Ηρόδοτος γράφει πώς οι έντόπιοι δολιεύθηκαν τους "Ελληνες. "Όταν πήγαν να τους δείξουν τη γη, τό κανόνισαν έτσι ώστε να περάσουν νύχτα από τα "Ιρασα για να μην ίδουν την όμορφιά και τον πλούτο της γης: «συμμετρήσαντες την ώραν της ήμέρας νυκτός παρήγον» IV, 158. Οι έντόπιοι με τον άρχηγό τους, τον "Ανταίο, άγωνίζονται για τα χωράφια και για την άνεξαρτησία τους.

"Ετσι οι Λίβυες από φίλοι γίνονται αντίπαλοι κι ό άρχηγός τους ό «κακός» "Ανταίος. Το σωρεύουν τα γνωστά κι άπ' άλλους μύθους γνωρίσματα τοδ αντίπαθητικού στους "Ελληνες προσώπου. "Ο "Ανταίος γίνεται γίγαντας, έξήντα πήχες άνάστημα, άνάλογο πάχος, με άνθρωποφαγικές διαθέσεις. Που να χτίσει έλληνικούς ναούς, που να καταλαβαίνει από γυμναστική; Φαντάζονται πώς υποχρέωνε όσους πατούσαν στίχον βασιλείό του να παλέψουν μαζί του, τους σκοτώνει με την ώμη δύναμη τοδ βάρβαρου και με τα κρανία τους πάει να χτίσει ναό στίχον πατέρα του Ποσειδών. Γι αυτό στέλνουν τον "Ηρακλή, τον κατ' έξοχήν δωρικόν ήρωα, να τον σκοτώσει.

"Η νίκη τοδ "Ηρακλή περνάει για θρίαμβος της πνευματικά άνώτερης προπόνησης τοδ "Ελληνα παλαιστή πάνω στήν ώμη δύναμη τοδ γίγαντα. Την παραλλαγή την ξέρει ό Πίνδαρος. Στίχον "Ισθμιονίκη

IV (III) 70 κκ. ό πολύ μικρότερος σέ διαστάσεις "Ηρακλής καταπαλαίει τον γίγαντα. «Καί τοί ποτ' "Ανταίου δόμους Θηβών άπο Καδμείαν μορφήν βραχύς [μικρός στίχον άνάστημα], ψυχάν δ' άκαμπτος, προσπαλαίσων ήλθ' άνήρ τάν πυροφόρον Λιβύαν, κρανίοις όφρα ξένων ναόν Ποσειδάωνος έρέφοντα σχέθοι» (για να έμποδίσει να χτίσει στή σιτοφόρα Λιβύη ναό τοδ Ποσειδών με τα κρανία των ξένων). Τό ίδια Πλάτων, Νόμοι 7, 796 Α. "Η άποψη βάσταξε σ' όλη την αρχαιότητα Πρβ. Παλατ. "Ανθολογία IX, 191. Κ' οι πρόχειροι νεότεροι έρμηνευτές γενικεύοντας την παρουσίασαν σά θρίαμβο τοδ "Ελληνισμού πάνω στή βαρβαρότητα.

Τέλος ό "Ανταίος έπαθε έκτοπισμό. "Η κατοικία του, όπως τοδ "Ατλαντα, ακολουθώντας και την έξάπλωση τοδ μύθου τοδ "Ηρακλή, μετατοπίζεται όλο και δυτικότερα, όπου φτάνει στίχον "Ωκεανό, στήν πόλη της Μαυρητανίας Τίγγιν (σημερινό Τάγγερ). "Εκεί έδειχναν οι έντόπιοι τον τάφο του.

"Ο μύθος και τό πρόσωπο τοδ "Ανταίου είταν πολύ γνωστά στήν αρχαιότητα. Δυό δραματικοί, ό Φρόνιχος κι ό "Αριστίας τον πήραν για υπόθεση. Κυρίως όμως ή τέχνη, ιδιαίτερα ή ζωγραφική των άγγείων, άσχολήθηκε πολύ με τό θέμα κ' ή έσοδεία που έφθασε σ' έμάς είναι αρκετά πλούσια, πρώτα σέ μελενόμορφα άγγεία μεταγενέστερου ρυθμού (άμφορείς, λήκυθοι), έρυθρόμορφα αυστηροδ ρυθμού (κρατήρας Λούβρου, άριστούργημα τοδ Εύφρόνιου, στάμνοι κλπ.). "Εχομε έπίσης άνάγλυφα στήν "Αθήνα, στή Θήβα κι άλλοι. "Ο Πλάτων (τόν 4ον αιώνα) κάνει ύπαινιγμό στίχον "Ανταίο σά σέ πολύ γνωστή υπόθεση: «Συ δέ κατ' "Ανταίων τί μοι μάλλον τό δοκείς δράμα δράν' τον γάρ προσελθόντα ούκ άνήνισεν άν άναγκάσσης άποδύσας έν τοίς λόγοις προσπαλαίσαι» Θεαίτ. 169 Β.

"Ως έδώ οι πηγές, γραπτές και παραστάσεις άγγείων, παρουσιάζουν τον "Ανταίο σαν ένα πελώριο γίγαντα, γιόν της Γης που παλεύει με τον "Ηρακλή. Στήν πάλη τοδ παραστέκεται και τον βοηθεί ή μάνα του, όπως τον "Ηρακλή ή "Αθηνά. Για τη δύναμη που έπαιρνε από τη μάνα του με την έπαφή δέν ξέρει τίποτε ό παλαιός μύθος.

4. Η ΤΕΛΕΙΩΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

"Αργότερα, με την έπίδραση ίσως των παραστάσεων της τέχνης, προστέθηκε, πιθανότατα στους έλληνιστικούς χρόνους, τό κυριότερο, όχι άποκλειστικό, γνώρισμα τοδ "Ανταίου να παίρνει νέες δυνάμεις έγγιζοντας τη μάνα του γη. Σημειώνω πώς όμοιαν ιδιότητα έδιναν λ.χ. στίχον "Αλκυονέα, έπιχώριον ήρωα της "Αχαΐας. "Από τότε κέρδισε μεγαλύτερη δημοτικότητα κ' ύψώθηκε σέ σύμβολο για την άδάμαστη δύναμη που κρύβεται στίχον λαό, για τό άκατάβλητο σφρίγος εκείνου που παίρνει τη δύναμη από τό λαό, άκόμα για κείνον που άγωνίζεται για την άνακούφιση των ύποταγμένων που στέναζαν κάτω από την άυταρχική διοίκηση των Διαδόχων και των Ρωμαίων άργότερα.

"Όταν ό περίφημος άρχηγός των δημοκρατικών της Ρώμης Σεργώριος τραβήχθηκε με τα συντρίμια τοδ δημοκρατικού κόμματος στίς δυτικές έπαρχίες για να οργανώσει τον πόλεμο έναντίον στή

δικτατορία τοδ Σύλλα και της Συγκλήτου και κάλεσε σέ συνεργασία κ' ίσονομία τους ύποταγμένους λαούς, πολεμώντας να τους δώσει φρόνημα με τη ρωμαϊκή μόρφωση και τη ρωμαϊκή στρατιωτική όργάνωση, παρουσίασε τον "Ανταίο σαν προστάτη άγιο των καταδυναστευομένων. "Ο Πλούταρχος, χωρίς να μπαίνει στίχον νόημα, ύπογραμμίζει πώς ό Σεργώριος, μόλις πήρε την Τίγγη τίμησε με θυσίες τον τάφο τοδ "Ανταίου κ' έργάσθηκε για ν' αύξήσει τη φήμη του και τό σεβασμό στίχον πρόσωπό του. «"Ενταύθα τον "Ανταίων οι Λίβυες ίσοροδοσι κείσθαι. και τον τάφον αὐτοῦ Σεργώριος διέσκαψε τοίς βαρβάροις άπιστών διά τό μέγεθος. έντυχών δέ τῷ σώματι πηχών έξήκοντα μήκος, ως φασί, κατεπλάγη και σφάγιον έκταμών συνέχωσε τό μνημα και την περί αὐτοῦ τιμήν και φήμην συνηύξησε». Πλουτ. Σεργ. 9, 2. "Ο ίδιος άναφέρει πώς ό έγγονος της γυναίκας τοδ "Ανταίου Διόδωρος διατήροσε έλληνικό στρατεύμα. Πιθανότατα ό Σεργώριος εύνόησε την πίστη πώς ό τάφος του κάνει θάματα. Μόλις δηλαδή έσκαβες τό χώμα του, άφθονη βροχή έπεφτε από τον ούρανό.

"Ο μύθος κόρωσε στίχον άυτοκρατορικά χρόνια της Ρώμης. Κρυφά κ' ύποσυνείδητα αντίθετον τό λαοφίλητο γίγαντα στίχον δεσποτισμό των άυτοκρατόρων. Οι γνωστότεροι ποιητές της έποχής άσχολήθηκαν με αυτόν. "Ο ποιητής Λουκανός (39-65) μ.Χ., που ό Νέρων τον ύποχρέωσε ν' άυτοκτονήσει στίχον 26 χρόνια του, στίχον γεμάτο θέρη και ρητορισμό νεανικό του έπος, τη Φαρσαλία, που έχει υπόθεση τον έμφύλιο πόλεμο κ' ήρωα τον Πομπήιο, ψάλλει σ' 70 στίχους την πάλη τοδ πληβείου γίγαντα με τον άριστοκράτη "Ηρακλή. Τό ιδιαίτερο που μάς λέγει είναι πώς ό "Ηρακλής σύμφωνα με την τάξη της όλυμπικής παλαίστρας άλείφεται με λάδι, ενώ ό αντίπαλός του με λεπτόν άμμο. «"Επειδή φοβόταν πώς μπορούσε να μην έγγυσει με τα πόδια τη μάνα του». IV, 590 κκ.

Αυτό τό μετάγραψαν κάποτε σ' έλληνική γλώσσα, τον καιρό που οι δικοί μας άντίκριζαν με περισσότερη άγάπη τα κλασσικά γράμματα:

«... "Όθεν ρίψαντες τας λεοντας, αλειφθησαν ό μὲν "Ηρακλῆς με έλαιον κατά την έλληνικήν συνήθειαν, ό δὲ "Ανταῖος με άμμον, ἵνα αναδιπλώσῃ την δύναμιν αὐτοῦ. "Αγωνισάμενοι δὲ Ικανώς και Ισορρόπως έθαύμασαν την Ιδίαν δύναμιν άμφοτέροι και τοδ άνταγωνιστοῦ. Μετ' όλίγον όμως έπεσε ό "Ανταῖος κατά γῆς. "Αλλ' άγίστατο πάλιν Ισχυρότερος, ένδυναμούμενος από την γῆν. Τούτου δὲ πολλάκις γενομένης, ένόησεν ό "Ηρακλῆς τας αἰτίας, θθεν άρπάσας αὐτόν εις τας άγκάλας, δέν τον έρριψε πλέον κατά γῆς, αλλά τον έσφιξεν όλαις δυνάμεσι έως οὔ τον έπνιξεν εις τας χείρας αὐτοῦ.

Τό μὲν μυθικόν και ποιητικόν πλάσμα πρόχειρον έπειδή ένώ είναι τις εις την πατρίδα αὐτοῦ και πολεμει εκεί, τον βοηθεί ή γῆ, οἷον ή πατρίς' αλειφεται και με άμμον' δ' έστι λαμβάνει βοήθειαν στρατοῦ πολλήν. "Ο δὲ "Ηρακλῆς ό ξένος εκεί, έπρεπε νά αλειφεται με έλαιον' οἷον με την στρατιωτικήν σύνεσιν και την οικονομίαν τοδ στρατοῦ' έπειδή δέν είχε άμμον εις άναπλήρωσιν τοδ φθι-

ρομένου στρατοῦ. Κατακλείσας δὲ αὐτόν και άποκόψας την πανταχόθεν έρχομένην βοήθειαν, τον έφόνευσε». "Αθανάσιος Σταγειρίτης, καθηγητής της έλληνικής γλώσσας έν τη έν Βιέννη της "Αουστρίας Καισαροβασιλική "Ακαδημία των "Ανατολικών γλωσσών, στίχον βιβλίο του "Ωύγιο ή "Αρχαιολογία, Βιέννη, 1818, 4ος τόμ. σ. 131 κκ.

Τό συμπέρασμα είναι δείγμα μικρολογικής κι άνούσιας άλληγορικής έρμηνείας, όπως συνήθιζαν παλαιότερα. Για συμπλήρωση της εικόνας τοδ "Ανταίου στίχον άυτοκρατορικά χρόνια μπορεί να κοιτάξει κανείς Stat., Theb. VI, 893, Ovid., Ibis, 393, Juven., Sat. 3, 89.

5. Ο ΑΝΤΑΙΟΣ ΣΥΜΒΟΛΟ

"Από τους Ρωμαίους ποιητές, τό Λουκανό ιδιαίτερα, ή μορφή τοδ "Ανταίου πέρασε στους εύρωπαίους, πολύ νωρίς, τον καιρό που ή έκπαίδευσή τους γενόταν με τη λατινική λογοτεχνία μονάχα. Ξεχρωματίσθηκε από έθνότητα και καταγωγή, ύψώθηκε σέ σύμβολο της άδάμαστης κι άνεξάντλητης λαϊκής ρώμης κ' εκείνων που άντλούν τη δύναμη είτε την έμπνευσή τους από τις μάζες. Στήν έννοιαν αὐτήν άγαπήθηκε πολύ και πολιτογραφήθηκε στήν εύρωπαϊκή λογοτεχνία. Είναι άναρίθμητοι οι ύπαινιγμοί που γίνονται στίχον μύθο και στίχον πρόσωπο τοδ "Ανταίου.

"Ο Thiers έγραψε για τό Ναπολέοντα πώς σά τον "Ανταίο ξαναβρήκε τη δύναμή του μόλις πάτησε τό πατρικό έδαφος. "Ο Lacordaire, ό περίφημος γάλλος Ιεροκήρυκας, είπε πώς ή "Εκκλησία στους διωγμούς ξανάπαρνε, όπως ό γίγαντας τοδ μύθου, νέες δυνάμεις. "Ο Chateaubriand έγραψε: «"Η δυστυχία είναι για μένα ό,τι ή γῆ για τον "Ανταίο: ξαναβρίσκω δυνάμεις στίχον κόρφο της μάνας μου. "Αν καμιά φορά ή εύτυχία με άναγκάσει στίχον χέρια της, θά με πνίξει». "Ο γάλλος συγγραφέας Alphonse Esquiros: «Οι γεωργικοί λαοί είναι από τη ράτσα τοδ "Ανταίου. Κάθε φορά που πέφτοντας κάτω από την έπίδρομή ή από την τυραννία, έγγιζουν τη γῆ, ή πανίσχυρη αὐτή μάνα ξαναπλάθει άμέσως τη δύναμή τους και τους βλέπεις να σηκώνονται γίγαντες». "Ο ίδιος στίχον μαθημάτα μου συνηθίζω την άκόλουθη εικόνα μιλώντας για τό έρωτικό αίσθημα: "Η γενετήσια όρμη στίχον άνθρωπο ξεχειλίζει τον προορισμό της. Γίνεται ποίηση, μουσική, συμπαθητικά συναισθήματα, προθυμία για θυσίες. Για να μη πάθει όμως άτροφία ή και διαστροφή πρέπει σάν τον "Ανταίο να φρεσκάρει τη δύναμή της κρατώντας την έπαφή με τον αρχικό προορισμό της. Καταλαβαίνει κανείς εύκολα πόσο έλκυστική είναι ή εικόνα τοδ "Ανταίου στίχον δημοκρατικό κόσμο και πόσο συχνά γίνονται ύπαινιγμοί στίς νέες δυνάμεις που κερδίζει κανείς στήν έπαφή με τις λαϊκές μάζες.

Τό όνομα τοδ "Ανταίου ξεπετάχθηκε αὐθόρμητα στίς συσκέψεις για τό περιοδικό μας. Στήν έννοια πρώτα πώς τό ξεκίνημά μας τό πήραμε από τις νεαρές, γόνιμες δυνάμεις που φανερώθηκαν στίχον λαό μας. Μά κ' ή άλλη πλευρά του, τοδ άγωνιστή για τα δίκαια των μικρών περιφε-

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΓΗΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

1. Το πρόβλημα κ' ή θέση των έρευνήτων.

Όλοι οι έρευνήτες της Έλληνικής Αγροτικής Οικονομίας παραδέχονται πως στη Γεωργία μας υπάρχει «πρόβλημα Γης». Το περιεχόμενο που δίνουν στο πρόβλημα, είναι κάθε φορά ανάλογο με την ιδεολογική τοποθέτηση του έρευνήτη και την επιστημονική του μεθοδολογία.

Οι έρευνήτες τονίζουν, όσο μπορούν περισσότερο, τη «στενότητα της Γης»¹⁾, που τη θεωρούν σαν το βασικότερο μειονέκτημα της Αγροτικής μας Οικονομίας, αυτό που προκαλεί τη φτώχεια του γεωργικού μας πληθυσμού και την αιτία της προσπάθειας για τον προσδιορισμό μεθόδων που θα πετύχαιναν την αύξηση της παραγωγικής Γης, σε έκταση κυρίως.

Οι περισσότεροι έρευνήτες θεωρούν άλυτο το πρόβλημα και ξετυλίγοντας με συνέπεια τις σκέψεις τους τονίζουν, πως μόνο ή εδαφική επέκταση μπορεί να θεραπεύσει τη στενότητα της Γης ή η μετανάστευσή του πληθυσμού που «περισσεύει».

Το συμπέρασμα δηλαδή από τις μελέτες κ' έρευνες που έγιναν ως τώρα πάνω στο πρόβλημα της παραγωγικής Γης του τόπου μας, είναι ή διακήρυξη πως ή πατρική μας γη δεν είναι αρκετή να ζήσει το λαό μας. Τις αντιλήψεις αυτές τις έχει κι' ένα μεγάλο μέρος του λαού, που τις δρύνει στην αδιάκοπη επανάληψή τους από την πλειοψηφία των έρευνήτων της Έλληνικής Αγροτικής Οικονομίας.

2. Βασικά σημεία για την έρευνα.

Ο σημαντικότερος χωρίς άλλο συντελεστής της Αγροτικής παραγωγής είναι ή Γη, που με την καλλιέργειά της ή απλά με την εκμετάλλευσή της, δίνει στην κοινωνία βασικά οικονομικά αγαθά. Είναι αυτόνοτο πως για να θεωρηθεί ή Γη συντελεστής της παραγωγής, απαραίτητη προϋπόθεση είναι ο άνθρωπος, που κάνει «οικονομία» μαζί της, δηλαδή την εκμεταλλεύεται παραγωγικά. Χωρίς τον άνθρωπο και την παραγωγική του προσπάθεια, ή Γη είναι μιά φυσική έννοια χωρίς οικονομική σημασία...

1) Βλ. Κυριακόν, Άλιβιζάτο, Μάνο κ.λ.π.

ριακών λαών δεν είχε λιγότερη έλξη επάνω μας. Χρόνια τώρα πηγαίνομε δειλοί κ' ύποταχτικοί μαθητευόμενοι στο σκολιό της Εύρώπης. Με θρησκευτική εulάβεια περιβάλαμε την πίστη και την τέχνη τους κι αυτούς τους ίδιους. Μά στις μέρες μας έγινε τέτοια χρήση της πίστης που μας γέμισε απογοήτευση. Δυναμωμένοι με την καινούργια εμπειρία νιώσαμε ώριμότερο κι απαιτητικότερο τον εαυτό μας. Να δουλέψουμε αμόρφωτα και δημιουργικά για την κατάκτηση της επίστημης. Να την κάνουμε χτήμα του τόπου μας με την άπατηση να βγοῦμε από την περιφερειακή θέση μας, ν' αποκτήσουμε την ισοτιμία μας σε μιά δμοιοημένη και συνεργατική κοινωνία των λαών.

Χ. ΘΕΩΔΩΡΙΔΗΣ

Όταν λοιπόν θέλουμε να εξετάσουμε αν σε μιά χώρα, στην Ελλάδα ως πούμε, υπάρχει «πρόβλημα Γης», αυτό σημαίνει πως πρέπει να μελετήσουμε τις παραγωγικές δυνατότητες της Έλληνικής Γης, για να ζήσει και να προκόψει τον πληθυσμό που την κατοικεί και την γονιμοποιεί. Για να γίνει σωστά μιά τέτοια έρευνα θα πρέπει το πρόβλημα να το διερευνήσουμε από πολλές μεριές. Οι σχέσεις ανάμεσα στη συνολική έκταση της Χώρας και το συνολικό αριθμό των κατοίκων της μας δίνει μιά ιδέα για τη χωρητικότητα της Γης της. Η σχέση αυτή εκφράζεται με την απόλυτη πυκνότητα του πληθυσμού, που κατοικεί σε μιά μονάδα έκτασης, π.χ. 1 τετραγωνικό χιλιόμετρο. Η μελέτη της σχέσης της συνολικής έκτασης της Χώρας και της παραγωγικής της έκτασης, χωριστά και σε συνάρτηση με τον πληθυσμό, καθώς και ή μελέτη της παραγωγικής χρησιμοποίησης της Γης από τον πληθυσμό που την γονιμοποιεί, μας οδηγεί να βρούμε τις αιτίες της εξέλιξης της Αγροτικής Οικονομίας, σε σωστούς ή λαθεμένους δρόμους, αναγκαίους ή συμπτωματικούς, σε δρόμους ευημερίας ή οικονομικής κατάπτωσης.

Η παραγωγική όμως χρησιμοποίηση της Γης, είναι άλυτα δεμένη με την κοινωνική κατανομή της Γης, δηλαδή τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη γη και τον καλλιεργητή, της, από την άποψη της ιδιοκτησίας. Έξαρτάται επίσης από τις ικανότητες του καλλιεργητή, που να βέβαια άνθρωπος που ζει κοινωνικά, να εκμεταλλευτεί καλά ή άσχημα, έντονα ή χαλαρά τη γη. Κι' ακόμα από το αν κατέχει τα μέσα να καλλιεργήσει όπως πρέπει τη γη κι' αν του δημιουργούνται από την Πολιτεία ευνοϊκές προϋποθέσεις για την οικονομική της εκμετάλλευση.

3. Η ουσία του προβλήματος κ' ή ανάγκη μιάς καινούργιας έρευνάς του.

Η μελέτη του προβλήματος της παραγωγικής γης, απ' αυτές τις πλευρές θέτει τελικά το ζήτημα: Φτάνει ή Έλληνική γη να ζήσει και να προκόψει το λαό της; Τα οικονομικά αποτελέσματα της γεωργικής παραγωγικής προσπάθειας του λαού μας, μπορούν να του εξασφαλίσουν τη ζωή και την εκπολιτιστική του ανάπτυξη με τις σύγχρονες αντιλήψεις για τη Ζωή και τον Πολιτισμό, για ένα μακρόχρονο τουλάχιστο διάστημα;

Τα ερωτήματα αυτά μας υποχρεώνουν να σαφηνίσουμε τον όρο «στενότητα της γης». Είναι δυνατόν μιά τεράστια σ' έκταση χώρα να μην μπορεί να ζήσει άνθρωπινά το λαό της, ενώ άλλη παρά πολύ μικρότερη σε έκταση να μπορεί όχι μόνο να τον ζήσει, αλλά και να του δώσει τις δυνατότητες ν' ανέβει σε ανώτερες βαθμίδες πολιτισμού.

Δύο λοιπόν αντίθετες απόψεις παρουσιάζονται. Η μιά δέχεται πως ή γη μας όπως και αν τη δουλέψουμε δεν μπορεί να ζήσει το λαό μας και φτάνει στο συμπέρασμα πως για να βελτιωθεί ή κατάσταση πρέπει ν' αυξηθεί ή παραγωγική έκταση έξω απ' τα σύνορα ή να ελαττωθεί ο πληθυσμός με την μετανάστευση. Η άλλη, ριζικά αντίθετη, πιστεύει ότι ή γη που έχουμε επαρκεί και μπορεί να ζήσει και να προκόψει το λαό που την κατοικεί, φτάνει ν' αλλάξουν οι παραγωγικές σχέσεις και προτείνει τα μέτρα, που νομίζει αποτελεσματικά.

Ο συγγραφέας της πραγματείας αυτής ανήκει στη δεύτερη κατηγορία.

2. Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΓΗΣ

1. Η κατανομή της γης σε γεωγραφικές ενότητες.

Η Ελλάδα είναι μιά χώρα μ' εξαιρετικά πτωχόμενη επιφάνεια. Η συνολική της έκταση σκεπάει 129.880 τ.χ. γης. Λένε¹⁾ πως απ' αυτή την έκταση, μονάχα 26.834 τ.χ. δηλ. 26.834.000 στρεμ. είναι όριζόντια ή με ελάχιστη κλίση, που αντιπροσωπεύουν τα 20,6% της συνολ. έκτασης. Η έκταση των πεδιάδων ανεβαίνει συνολικά στα 9652 τ.χ. ή τα 9,25% της συνολικής έκτασης της χώρας²⁾. Για να κάνουμε μιά σύγκριση που θα μας τονίσει την εικόνα της μεγάλης πτύχωσης στην επιφάνεια της Ελλάδας, αναφέρουμε πως στη Βουλγαρία οι πεδιάδες μόνο χωρίς τις κοιλάδες, σκεπάζουν 42.224 τ.χ. δηλ. 40,94% της συνολ. επιφάνειας της χώρας.

Ένα από τα βασικότερα επακόλουθα της μεγάλης πτύχωσης της χώρας είναι κ' ή δημιουργία μεγάλης ποικιλίας τοπικών μικροκλιμάτων και το γνώρισμα αυτό δίνει ένα προνομιοῦχο χαρακτήρα, στην Έλληνική Γεωργία.

Συνήθισαν να μοιράζουν τη χώρα σε Γεωγραφικά διαμερίσματα που αποτελούν, κατά προσέγγιση, φυσικές και παραγωγικές ενότητες. Χρησιμοποιώντας τη διάκριση της Στατιστικής υπηρεσίας του Κράτους³⁾, μαθαίνουμε πως ή συνολική έκταση της Ελλάδας, μοιράζεται σε 10 Γεωγραφικά διαμερίσματα. Ο πίνακας 1 παρουσιάζει τη διαίρεση αυτή με την αντίστοιχη έκταση και τα ανάλογα ποσοστά της συνολικής Έπιφάνειας.

Πίνακας 1

Συνολική επιφάνεια της Ελλάδας σε τ.χ.

Διαμερίσματα	τ.χ.	Ποσοστό % π.α. ν.α. στη συνολική έκταση
1) Μακεδονία	34.602,5	26,7
2) Στερεά Ελλάδα-Εύβοια	25.132,4	19,3
3) Πελοπόννησος	21.643,2	16,7
4) Θεσσαλία	13.487,8	10,4
5) Ήπειρος	9.552,5	7,4
6) Θράκη	8.585,5	6,6
7) Κρήτη	8.378,8	6,4
8) Αιγαίου	3.900,6	3,0
9) Κυκλάδες	2.649,5	2,0
10) Ίονια	1.947,0	1,5
	129.879,8	100,—

Χρησιμοποιώντας πάλι τα στοιχεία της Στατιστικής υπηρεσίας⁴⁾, βρίσκουμε πως ή ύψομετρική κατανομή της Γης, μας δίνει την παρακάτω εικόνα (Βλ. Πίνακα 2).

Πίνακας 2

Κατανομή της επιφάνειας και του πληθυσμού της Ελλάδας κατά ύψομετρικές ζώνες.

Ζώνες	Επιφάνεια τ.χ.	Αναλογία %	Αρ. άνω των 10000	Πληθυσμός	Αναλογία %	Πυκνότητα στο τ.χ.
0—200	42961,2	33,2	2185	3.863.410	62,27	89,93
201—500	34103,0	26,3	1446	1.105.294	17,81	32,41
501—1000	36349,7	28,2	1588	1.019.390	16,43	28,04
1001—1500	12590,8	9,7	250	131.082	2,11	10,41
1501—2000	3373,6	2,6	1	457	0,01	0,14
2001—άνω	501,5	—	—	—	—	—
	129879,8	5,648	6.204.684	100,00	47,77	

Σημ. Ο πίνακας έγινε με βάση τα στοιχεία του 1928 για τον πληθυσμό.
Από τη Στατιστική Έπετηρίδα της Ελλάδας του 1938 σ. 97.

1) Βλ. αριθ. 2 σ. 11.

2) Βλ. Στατιστική Έπετηρίδα της Ελλάδας του 1938.

3) Βλ. Στατιστική Έπετηρίδα της Ελλάδας του 1938.

4) Βλ.

2. Η κατανομή του Νερού.

Στον τόπο μας, ο κυριότερος φυσικός παράγοντας, που καθορίζει την παραγωγικότητα της Γης μας είναι το νερό, ο τύραννος αυτός της Έλληνικής Αγροτικής Οικονομίας. Από τη δράση του, θετική ή αρνητική, εξαρτάται κυριαρχικά ή οικονομία των γεωργ. εκμεταλλεύσεων της περιοχής του. Όπου υπάρχει νερό, σ' όλα τα Γεωργ. διαμερίσματα της χώρας, εκεί ή φυτική παραγωγή είναι εξαιρετικά έντονη και σχεδόν τροπική¹⁾.

Αν διερευνήσουμε την κατανομή του νερού πάνω στην Έλληνική Γη²⁾, βλέπουμε πως το μεγαλύτερο μέρος του δ.μ.β.ρ.ο.υ³⁾, πέφτει στη δυτική πλευρά της Ελλάδας. Έτσι στη Δυτική Στερεά, στο ύψοπεδο της Τριπολιτσάς, στην Κέρκυρα, στα όρηνα της Δυτικής Κρήτης, έχουμε πάνω από 1000 χλστ. πτώση δ.μ.β.ρ.ο.υ. Σε μιά στενή λουρίδα της Κ. Στερεάς, τη Δυτική Μακεδονία στη Δ. και Κ. Πελοπόννησο, τα χαμηλότερα της Δ. Κρήτης και το Β. τμήμα της Δ. Μακεδονίας έχουμε δ.μ.β.ρ.ο.υ. 800—1000 χλστ. Όλη ή Α. Ελλάδα και το Αρχιπέλαγος με την Κ. Κρήτη μαζί, δέχονται χαμηλότερο ύψος δ.μ.β.ρ.ο.υ. (400—8000 χλστ) που φτάνει να πέσει κάτω από τα 400 χλστ. στην Αττική, την Έρμιονίδα, στις Κυκλάδες και το Ανατολ. τμήμα της Κ. Μακεδονίας.

Τα ποτάμια στην Ελλάδα, έχουν συνολικό μήκος 2319 χ.μ. δηλ. αναλογούν 1 χ. ποταμού σε 56 τ.χ. έκτασης. Στη Βουλγαρία, για σύγκριση, το συνολικό μήκος των ποταμών, μαζί με το Δούναβι, ανεβαίνει στα 6564 χ. που αντιστοιχούν σε 1 χ. ποταμού σε 15,7 τ.χ. έκτασης. Έξω από το μικρό συνολικό μήκος, οι ποταμοί μας έχουν το μειονέκτημα της χειμαρρικής μορφής, που τη χρωστούν στην συγκεντρωμένη και ακανόνιστη πτώση του δ.μ.β.ρ.ο.υ. και στην αποψίλωση των πλαγιών της χώρας μας⁴⁾.

Η Ελλάδα όμως φαίνεται να κλείνει μέσα στο εδαφός της, αρκετά ύ.ό.γ.ε.ι.α.ν.ε.ρ.ά. Την κατανομή τους και την ποσότητά τους δεν την ξέρουμε. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις, όπου χάρις στα ύ.ό.γ.ε.ι.α.ν.ε.ρ.ά. μεταμορφώθηκε ή Αγρ. Οικονομία σε δλόκληρες περιφέρειες⁵⁾.

3. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΓΗΣ

Α. Σχέσεις πληθυσμού και Γης

1. Η απόλυτη πυκνότητα.

Ο πληθυσμός της Ελλάδας, σύμφωνα με την απογραφή του 1940, που δεν ανακοινώθηκε ακόμα επίσημα⁶⁾ ανεβαίνει στα 7.335.675 ψυχές. Μοιράζοντας τον πληθυσμό κανονικά σ' όλη την επιφάνεια της χώρας βρίσκουμε την απόλυτη πυκνότητά του, που ανεβαίνει σε 56,4 άτομα στο τ.χ. Έτσι αναλογούν και 17,7 στρεμ. της συνολ. επιφάνειας κατά κάτοικο. Συγκρίνοντας την πυκνότητα αυτή, με την αντίστοιχη πυκνότητα των άλλων Ευρωπαϊκών χωρών, βλέπουμε πως ή Ελλάδα βρίσκεται ανάμεσα στις αραιά κατοικημένες χώρες της Εύρωπης. Από τις Βαλκανικές μάλιστα χώρες, μονάχα ή Αλβανία και ή Εύρωπ. Τουρκία είναι αραιότερα κατοικημένες από την Ελλάδα. (Βλ. Πίνακα 3).

Τη μεταβολή της απόλυτης πυκνότητας της χώρας μας, στο κάθε της Γεωγραφικό Διαμέρισμα μας τη δίνει ο πίνακας 4. Από τη μελέτη του καταλαβαίνουμε άμέσως πόσο διάφορα μπορεί να είναι τα αίτια για την πυκνότερη οικηση ενός τόπου. Η Θεσσαλία, ή Θράκη και ή Μακεδονία, που έχουν μεταξύ τους περίπου την ίδια πυκνότητα πληθυσμού, ενώ έχουν μεγαλύτερη έκταση ομαλής γης, σε αναλογία, από τα περισσότερα πτωχόμενα Ίονια, από τα νησιά του Αιγαίου, από τις Κυκλάδες και την δρεινότερη Κρήτη, παρουσιάζονται αραιότερα κατοικημένες απ' αυτά.

Σκόπιμο θαταν να παρακολουθήσουμε και την εξέλιξη της απόλυτης πυκνότητας του πληθυσμού της χώ-

1) Βλ. Αριθ. 2 σ. 12. (Η Βιβλιογραφία στο τέλος της μελέτης).

2) Βλ. Μεγάλη Έλληνική Έγκυκλοπαίδεια τομ. Έλλάς. Κλίμα.

3) δ.μ.β.ρ.ο.υ. = βροχή + χιόνια + χαλάζι.

4) Βλ. Αριθ. 2 σ. 11.

5) Αναγνωστοπούλου—Γεγάλη: «Η Αργολική Πεδιάς».

6) Βλ. Αριθ. 2 σ. 20.

ρας, από τα 1821 ως τα σήμερα, γιατί άμέσως θα παρατηρήσουμε, πώς όποτε αλλάζει ή επιφάνεια της χώρας μας, ύστερ' από κάθε προσάρτηση έδαφών αύξάνει κι' αυτή άπότομα και άσχετα με την κανονική αύξηση του πληθυσμού.

Πίνακας 3

Πυκνότητα του πληθυσμού των Ευρωπαϊκών Χωρών.

α)α	Χώρες	Επιφάνεια σε τ. χ.	Πληθυ- σμός σε χιλιάδες	Πυκνό- τητα στό τ.χ.	Ημερομ- νία υπολο- γισμού
Βαλκανικές Χώρες					
1)	Άλβανία	27.538	1.038	37,7	31/12/37
2)	Τουρκία Εύρωπ.	23.975	1.290	53,8	31/12/36
3)	Ελλάδα	129.880	7.013	54,0	31/12/37
4)	Βουλγαρία	103.146	6.319	61,3	31/12/37
5)	Γιουγκοσλαυία	247.542	15.400	62,2	31/12/37
6)	Ρουμανία	295.049	19.646	66,6	31/12/37
Υπόλοιπες Ευρωπαϊκές Χώρες					
7)	Νορβηγία	322.681	2.908	9,0	31/12/37
8)	Φιλανδία	382.801	3.807	9,9	31/12/36
9)	ΕΣΣΔ Εύρωπ.	6.002.240	132.877	22,1	31/12/34
10)	Σουηδία	448.953	6.285	14,0	31/12/37
11)	Εσθονία	47.549	1.131	23,8	1) 1/38
12)	Λεττονία	65.791	1.971	30,0	31/12/37
13)	Ιρλανδία	70.283	2.944	41,9	30) 6/37
14)	Λιθουανία	52.822	2.397	45,4	31/12/37
15)	Ισπανία	511.985	24.849	48,5	31/12/35
16)	Γαλλία	550.986	41.950	76,1	30) 6/37
17)	Πορτογαλ.	91.767	7.302	79,6	31/12/37
18)	Αυστρία	84.000	6.760	80,5	31/12/37
19)	Δανία	42.929	3.764	87,7	1) 1/38
20)	Πολωνία	388.634	34.534	88,9	31/12/37
21)	Ούγγαρία	93.073	9.085	97,1	31/12/37
22)	Ελβετία	41.295	4.183	101,3	31/12/37
23)	Τσεχοσλοβακία	140.508	15.239	108,5	31/12/37
24)	Ιταλία	310.177	43.578	140,5	31/12/37
25)	Γερμανία	470.900	68.072	144,6	31/12/37
26)	Μεγάλη Βρετανία				
	Άγγλ.—Σκωτία	228.273	46.008	168,0	30) 6/37
27)	Ολλανδία	35.007	8.640	246,8	31/12/37
28)	Βέλγιο	30.507	8.361	274,1	31/12/37

* Ανασύνθεση από τη «Στατιστική Έπετηρίδα της Ελλάδος» 1938 σ. 509.

Πίνακας 4

Πυκνότητα του πληθυσμού κατά τ.χ. από υπολογισμό της 31-12-1938

Διαμερίσματα	Έκταση σε τ. χ.	Πληθυσμός	κάτοικοι κατά τ.χ.
1) Μακεδονία	34.602,5	1.686.479	47,74
2) Στερ. Έλ. Εύβοια	25.132,4	1.799.169	70,59*
3) Πελοπόννησος	21.643,2	1.185.046	54,75
4) Θεσσαλία	13.487,8	562.020	41,67
5) Ήπειρος	9.552,5	363.041	38,00
6) Θράκη	8.585,5	354.889	41,34
7) Κρήτη	8.378,8	441.687	52,71
8) Αιγαίο	3.900,6	337.986	86,65
9) Κυκλάδες	2.649,5	146.987	55,48
10) Ίόνια	1.947,5	231.510	118,91
Σύνολα	129.879,8	7.108.814	54,73

* Χωρίς τον πληθυσμό Αθηνών-Πειραιά τη Στερ. Έλλάδα-Εύβοια κατοικούν 100.000 με πυκνότητα πληθυσμού 40 κατ. το τ.χ.

* Ανασύνθεση από τη «Στατιστική Έπετηρίδα της Ελλάδος» του 1939.

Η μελέτη της εξέλιξης αυτής, θα μας δώσει επίσης την ικανότητα να δούμε, στίγν κατάλληλη στιγμή, πόσο είναι έξαρτημένη από την αύξηση της πυκνότητας του πληθυσμού μας και ή ούξηση του Έθνικού μας Άγροτικού Εισοδήματος. (Βλ. Πίνακα 5).

2. Η σχετική πυκνότητα

Οι περισσότεροι μελετητές, τονίζουν πώς δεν έχει μεγάλη σημασία ή απόλυτη πυκνότητα του πληθυσμού για την Άγροτική Οικονομία παρά ή σχετική πυκνότητα, αυτή που βγαίνει είτε απ' τη σχέση πληθυσμού και γεωργικής επιφάνειας, δηλ. ή έκταση ή διατροφής που αναλογεί σε κάθε κάτοικο, είτε από την επιεικέστερη σχέση μεταξύ γεωργικού πληθυσμού και γεωργικής γής, δηλαδή την καλλιέργησιμη έκταση που αναλογεί σε κάθε γεωργό.

Δε μπορούμε ν' άγνοήσουμε την άξία των στοιχείων αυτών για τό μελετητή της Άγροτικής Οικονομίας. Νομίζουμε όμως πώς ή άξία τους, όπως και της απόλυτης πυκνότητας βέβαια, είναι μονάχα ένδεικτική. Γιατί ή ούσία του ζητήματος διαφεύγει άνάμεσα στους άριθμούς αυτούς κι' αυτή μπορεί νά συνοψιστεί στη βε-

Πίνακας 5

Εξέλιξη της πυκνότητας του πληθυσμού στην Έλλάδα από τα 1821-1939.

Έτη	Επιφάνεια σε τ.χ.	πληθυσμός	κάτοικοι κατά τ.χ.
1821	47.516	938.765	19,76
1828	»	753.400	15,86
1838	»	752.077	15,83
1839	»	823.773	17,34
1840	»	850.246	17,89
1841	»	861.019	18,12
1842	»	853.005	17,95
1843	»	915.059	19,26
1844	»	930.295	19,58
1845	»	960.236	20,21
1848	»	986.731	20,77
1853	»	1.035.527	21,79
1856	»	1.062.627	22,36
1861	»	1.095.810	23,08
1870	50.211	1.457.894	29,04
1879	»	1.679.470	33,45
1889	63.606	2.187.208	34,39
1896	»	2.433.806	38,26
1907	63.211	2.631.952	41,64
1920	150.833	5.531.952	36,67
1927	129.880	6.163.000	47,45
1928	»	6.204.684	47,77
1929	»	6.303.000	48,52
1930	»	6.398.900	49,26
1931	»	6.483.000	49,91
1932	»	6.548.000	50,41
1933	»	6.630.100	51,04
1934	»	6.746.000	51,94
1935	»	6.839.000	52,65
1936	»	6.933.000	53,38
1937	»	7.013.000	54,00
1938	»	7.108.814	54,73
1940	»	7.335.675	56,40

* Από τη «Στατιστική Έπετηρίδα της Ελλάδος» 1939 σ. 421 και από τό βιβλίο του Χ. Εύελπίδη «Η Γεωργία της Ελλάδος» σ. 20.

βαιότητα, που βγαίνει από ή συνολική και συνθετική διερεύνηση των στατιστικών άριθμών, ότι ή μικρός όριθμός στρεμμάτων διατροφής που αναλογούν σε κάθε κάτοικο γενικά ή σε κάθε γεωργό για καλλιέργεια, σε μία χώρα με τόσο μικρή απόλυτη πυκνότητα είναι σημάδι οικονομικής καθυστέρησης κι' όχι άπόδειξη «στενότητας γής». Κι' ή βεβαιότητα αυτή είναι, για τη μελέτη μας, τό ούσιαστικό ζήτημα.

Από τον πίνακα 6 μαθαίνουμε την κατανομή της Έλληνικής Γής, όπως ήταν στα 1939 άνάλογα με τον τρόπο της παραγωγικής χρησιμοποίησής της. Η έλλειψη άκριβών στατιστικών στη χώρα μας, ιδιαίτερα για τις έκτάσεις που δεν καλλιεργούνται, βάζει βέβαια σε κίνδυνο, τά συμπεράσματα των έρευνήτων. Με μία καλή όμως διερεύνηση των στοιχείων και την παραβολή τους με διάφορες πηγές, μπορούμε νά υποστηρίξουμε πώς οι γεωργικά έκμεταλλευόμενες έκτάσεις,

στα 1939, ά ν έ β η κ α ν σε 33-35 έκατομ. στρέμματα, δηλ. ξεπερνούν τά 25 % της συνολικής έκτασης. Τά δάση φτάνουν στα 19 έκ. στρέμματα δηλ. τά 15 % της συνολικής έκτασης. Οι βοσκές, άπόλυτες και δασικές τά 40 έκ. στρεμ. δηλ. τά 30,5 % της συνολ. έκτασης, οι ψιλές βοσκές κάθε λογής τά 29 έκατομ. στρέμματα δηλ. τά 23 % της σ. έ., και οι έκτασεις που ναι καλυμμένες με τις πόλεις, συνοικισμούς, έγκαταστάσεις, νερά, άμμουδιές, βράχια, 8-10 έκ. στρεμ. δηλ. τά 6-7 % της συνολικής έκτασης.

Πίνακας 6

Κατανομή της συνολικής επιφάνειας της Ελλάδας άνάλογα με την παραγωγική χρησιμοποίησή της στα 1936

1) Χωράφια καλλιεργημένα	19.550.000		
2) Λαχανόκηποι, άνθόκηποι	950.000		
3) Άγρανάπαυση	6.500.000	27.000.000	20,3
4) Έλαιώνες-Όπωρώνες	3.150.000		
5) Άμπέλια-σταφίδες	2.350.000	5.400.000	4,2
6) Λιβάδια φυσικά και τεχνητά		900.000	0,7
Α'. Σύνολο γεωργικής έκτασης		33.300.000	25,2
Β'. Δάση		19.200.000	15,0
Γ'. Βοσκές (ή έκτίμηση της έκτασης των βοσκών είναι πολύ χοντρική).			
1) Βοσκότοποι	18.000.000		
2) Δασικοί βοσκότοποι	22.000.000		
3) Ψιλές βοσκές κάθε λογής	29.000.000	69.000.000	53,5
παρ. έδαφος		121.500.000	93,7
Δ' Σκεπασμένες με νερά έκτάσεις.			
1) Λίμνες	900.000		
2) Έλη	1.100.000		
3) Ποτάμια	1.500.000	3.500.000	2,7
Ε' Πόλεις, χωριά, έγκαταστάσεις		2.000.000	1,4
ΣΤ' Άγονες έκτάσεις (άμμουδιές, βράχια)		3.000.000	2,2
Συνολική έκταση στρέμματα		130.000.000	100 %

Σύνθεση με βάση τό βιβλίο του Χ. Εύελπίδη «Η Γεωργία της Ελλάδος».

Παραβάλλοντας τά πάρα πάνω στοιχεία με τά δοσμένα του πίνακα 7, που παρουσιάζει τά άνάλογα στοιχεία του 1929, παρατηρούμε πώς, όσο κι' άν είναι χοντρική ή έκτίμηση των Στατιστικών τους στοιχείων, μέσα σε μία δεκαετία, μία έκταση 8-10 έκ. στρέμματα μπήκε στην κατηγορία των Γεωργικών έδαφών της χώρας. Η αύξηση αυτή άντιπροσωπεύει τά 6-7 % της σ. έκτασης και έγινε σε βάρος των βοσκών, της δασικής έκτασης, και σε μικρότερη άναλογία, σε άπελευθερωμένα από τά νερά έδάφη.

Παρόμοια αύξηση, στις άναλογίες της φυσικά, δεν παρουσιάζεται, στην Άγροτική Οικονομία καμιάς Ευρωπαϊκής χώρας έκτός από την ΕΣΣΔ, που είναι όμως έξω από σύγκριση, εξ αίτίας της κοινωνικής και οικονομικής της οργάνωσης. Την αύξηση αυτή, που άποδειχνει τά μεγάλα περιθώρια της χώρας μας για την αύξηση της Γεωργικής γής, δεν μπορούμε νά την άποδώσουμε βασικά παρά στην αύξηση του πλεονάσματος των εργατικών χεριών, δηλ. στην αύξηση του πληθυσμού, γιατί ή τοποθέτηση κεφαλαίων στη Γεωργία, ήταν σε πολύ μικρότερη άναλογία.

Άν παραδεχτούμε, για λόγους παραβολής, τις συνηθισμένες κατηγορίες σύγκρισης, κι' άναλογίσουμε τη Γεωργική έκταση του 1939 και τον πληθυσμό του 1940, βρίσκουμε πώς ή πυκνότητα του πληθυσμού στην έκταση ή διατροφής, άνεβαίνει στους 220 κατοίκους κατά τ. χ. διατροφής, δηλ. άναλογούν σε κάθε κάτοικο 4,1 στρεμ. διατροφής μαζί με τις άγρανάπαυσεις. Άν άφαιρέσουμε τις άγρανάπαυσεις, που σήμερα πηγαίνουν μαζί με τις βοσκές, τότε έπειδή μονάχα τά 20,8 % της σ. έ. της χώρας άντιπροσωπεύουν τη Γεωργικά έκμεταλλευόμενη Γή, έχουμε 278 κατοίκους σε κάθε τ. χ. γεωργικής Γής ή έκταση διατροφής.

Στους ίδιους άριθμούς φτάνει και ό Χ. Εύελπίδης, που κάνει και τις σχετικές συγκρίσεις με τις Βαλκα-

1) Βλ. Άριθ. 11 σ. 216.

2) Βλ. Άριθ. 2 σ. 20.

νικές χώρες. Έτσι ή έκταση διατροφής 100 κατοίκων στις Βαλκανικές Χώρες άνεβαίνει σε στρέμματα:

Γεωργική έκταση	Χωράφια
Ρουμανία	930
Γιουγκοσλαυία	930
Βουλγαρία	620
Τουρκία	550
Ελλάδα	450

Πλαισιώνοντας τά στοιχεία αυτά με τις βασικές σκέψεις που κάναμε παραπάνω, για την καθοδηγητική άξία των άριθμών που άναφέρονται σάν βγαλμένοι απ' τις σχετικές συγκρίσεις, δίνουμε και τις άναλογίες του Γεωργικού έδάφους και του Γεωργικού πληθυσμού της Ελλάδας.

Πίνακας 7

Κατανομή της συνολικής επιφάνειας της Ελλάδας άνάλογα με την παραγωγική της χρησιμοποίηση στα 1929

1. Χωράφια καλλιεργημένα	13.100.000		
2. Λαχανόκηποι, άνθοκηποι	500.000		
3. Άγρανάπαυση	5.400.000	19.000.000	
4. Έλαιώνες, όπωρώνες	2.950.000		
5. Άμπέλια, σταφίδες	1.950.000	4.900.000	
6. Λιβάδια τεχνητά, φυσικά	600.000	600.000	
Α' Σύνολο γεωργικής έκτασης		24.500.000	18,9
Β' Δάση		24.000.000	18,5
Γ' Βοσκές (ή έκτίμηση της έκτασης των βοσκών είναι πολύ χοντρική)			
1. Βοσκότοποι	30.000.000		
2. Δασικοί βοσκότοποι	23.000.000		
3. Ψιλές βοσκές κάθε λογής	29.000.000	72.000.000	55,4
Δ' Σκεπασμένες με νερά έκτάσεις			
1. Λίμνες	1.300.000		
2. Έλη	1.700.000		
3. Ποτάμια	1.500.000	4.500.000	3,5
Ε' Πόλεις και χωριά, έγκαταστάσεις		2.000.000	1,4
ΣΤ' Άγονες έκτάσεις (άμμουδιές, βράχια)		3.000.000	2,3
Συνολική έκταση στρέμματα		130.000.000	100,00

Σύνθεση με βάση τους έρευνήτες Εύελπίδη, Δεκάζο, Βασματζίδη, Άλιβιζάτο και τη «Στατιστική Έπετηρίδα».

Παραδεχόμαστε κι' έμεις, πώς ό Γεωργικός πληθυσμός της Χώρας, δηλ. εκείνος που άποζει από τη Γεωργία και Κτηνοτροφία και σε δεύτερο λόγο από τά Δάση, άποτελεί τά 60 % του συνολικού πληθυσμού. Τότε με βάση τον πίνακα 6 και χωρίς νά υπολογίζονται οι άγρανάπαυσεις, βρίσκουμε πώς σε 1 τ. χ. (1000 στρέμ.) γεωργικής γής άναλογούν 157 άτομα Γεωργικού πληθυσμού, δηλ. άναλογούν 6,1 στρεμ. σε κάθε κάτοικο που άποζει από τη γεωργία. Άκόμα πιο σωστό θάταν, ν' άφαιρέσουμε από τό γεωργικό πληθυσμό τους καθαρούς κτηνοτρόφους και τους δασεργάτες, καθώς και τον άριθμό των οικογενειών που κατά κύριο λόγο άποζουν από την κτηνοτροφία και τά δάση, τουλάχιστον ύστερ' από άναγωγή τους σε καθαρούς κτηνοτρόφους, δασεργάτες, για νάμαστε πλησιέστεροι προς την πραγματική άναλογία. Η κάποια άκρίβεια όμως στην περίπταση αυτή είναι άπραγματοποίητη από έλλειψη στοιχείων.

Όπως δείχνουν οι παραπάνω άριθμοι σχετικής πυκνότητας ή Έλλάδα, με τη σημερινή έκμετάλλευση της γής της, φαίνεται νά παρουσιάζει τη μεγαλύτερη σχετική πυκνότητα πληθυσμού σε κάθε τ. χ. καλλιεργούμενης γής, που όπως λένε, όφείλεται στην μεγάλη έλλειψη καλλιεργήσιμης γής.

Η έλλειψη αυτή δεν είναι πραγματική. Γιατί όπως θά προσπαθήσουμε ν' άποδείξουμε ή σημερινή «στενό-

1) Βλ. Άριθ. 2 σελ. 20.

2) Η πυκνότητα του γεωργικού πληθυσμού σε 1 τ. χ. γεωργικής γης σε μερικές Ευρωπαϊκές χώρες, είναι			
Ελλάδα	157	Ιταλία	90
Βουλγαρία	118	Ούγγαρία	72
Γιουγκοσλαυία	114	Γερμανία	52
Ρουμανία	97	Γαλλία	48

τητα» καλλιεργήσιμης γης, δέν όφείλεται στην έλλειψη γης κατάλληλης για καλλιέργεια παρά στην επικράτηση συστημάτων έκμετάλλευσης της γης χαλαρών και καθυστερημένων. Έπειτα ή έλλειψη γης με κανένα τρόπο δέν μπορεί να έκτιμηθεί από τη σχέση έκτασης και πληθυσμού, δηλ. από τό πόσα στρέμματα καλλιεργούμενα αναλογούν σε κάθε κάτοικο σε μία δοσμένη στιγμή παρά από τη σχέση του εισοδήματος που μπορεί να δώσει τό κάθε στρέμμα παραγωγικής γης ενός τόπου, ύστερ' από την έπιστημονική και έντατική του έκμετάλλευση και του αριθμού των ατόμων, που πρόκειται να ζήσει άπ' αυτό τό εισόδημα. Καί δέν θα βρεθεί κανείς να υποστηρίξει ότι φταίει ή γη μας γιατί την έκμεταλλεύομαστε κατά πρωτόγονο και άντιοικονομικό τρόπο.

Η παρατήρηση και μόνο της μικρής απόλυτης πυκνότητας άπάνω στη συνολική μας έπιφάνεια, αυτή και μόνη, βάσει σε άμφιβολία την πραγματική ύπαρξη στενότητας στον τόπο μας. Γιατί μπροστά στις άντιξοότητες της φύσης, που παντού υπάρχουν, ό άνθρωπος άνάπτυσσε την ικανότητα της λογικεμένης προσαρμογής. Άλλά και στην πραγματικότητα, ή θεωρία της στενότητας της γης βρσκειται να ναι άσύστατη, άν λάβουμε ύπ' όψη μας τη συνεχή αύξηση των καλλιεργούμενων έδαφών μας, ιδίως τα τελευταία 10 χρόνια, που θεωρούνταν άδύνατη άπ' όλους τους έρευνητές τους πιδ γνωστούς τουλάχιστο. Όταν έρθει ή ώρα θα καταδείξουμε πόσο μεγάλη ήταν ή αύξηση αυτή και πόσο άπρόβλεπτη ήταν από τους καθέδρας έρευνητές!) κι άκόμα πόσο τεράστια είναι τα περιθώρια της αύξησης της καλλιεργούμενης γης, όταν άρχίσουμε να έκμεταλλεύομαστε τη χώρα μας συστηματικά, νοικοκυρεμένα, έντατικά και σύμφωνα με τα δοσμένα της Έπιστήμης.

Αυτή ή ίδια ή ύπαρξη τεράστιας έκτασης βοσκών είναι μία σοβαρότατη ένδειξη ότι ή στενότητα γης που παρουσιάζει ή χώρα μας σήμερα δέν είναι πραγματική, άνεξάρτητα μάλιστα από την έντατικοποίηση της έκμετάλλευσης. Είναι σοβαρή πλάνη να πιστεύουμε την ύπαρξη της τεράστιας αυτής έκτασης, όφειλόμενη μόνον στην μεγάλη πτύχωση της χώρας μας και την άποψίλωση των βουνών μας. Βασικό πόρισμα της έπιστημονικής έρευνας πάνω στην εξέλιξη της παγκόσμιας άγροτικής οικονομίας είναι πως τό Ποιμενικό και τό δασικό σύστημα έκμετάλλευσης της Γης, είναι σύστημα χαλαρότερης έκμετάλλευσης, από τό άροτραίο της έκτατικής καλλιέργειας κι' αυτό πάλι με τη σειρά του χαλαρότερο από τό κεφαλαιοκρατικό σύστημα έκμετάλλευσης της έκρηματισμένης και έντατικής σημερινής Άγροτικής Οικονομίας. Δέ θάταν ύπερβολικό να πούμε πως ή πτύχωση της Γης μας αύξάνει την έκταση της χώρας μας και μόνον, εύοϊκές συνθήκες για την παραγωγή μας δημιουργεί, όταν την τοποθετήσουμε στη σωστή της άφτηρία κι' όταν συλλογιστούμε πως από τη συνολική μας έκταση, μόνον τα 4 % βρσκουνται σε ύψόμετρο τέτιο που να δυσκολεύεται πραγματικά ή γεωργική παραγωγή!). Όσο για την έλάττωση των δασών μας, αυτή όφείλεται βέβαια βασικά στις καταστροφές δασικού μας πλούτου, αλλά και στην κανονική μετατροπή της δασικής έπιφάνειας σε καλλιεργούμενη έκταση, ιδίως στα πεδινά Δάση. Σ' αυτό δμως τό σημείο θα επανέλθουμε.

Β'. Σχέσεις καλλιεργητών και Γης.

1. Η Άγροτική Μεταρρύθμιση.

Ισχυρίζονται πως ή Έλλάδα είναι ή χώρα της μικρής ιδιοκτησίας και πως εφαρμόστηκε σ' αυτήν ή πιό ριζοσπαστική άγροτική μεταρρύθμιση, άνάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες. Πραγματικά, ύστερ' από μακρόχρονη κι' όδυνηρή προετοιμασία, ύστερ' από σκληρούς κι' αλματηρούς άγώνες του άγροτικού λαού μας πραγματοποιήθηκε στη χώρα μας μία σημαντικά έκτεταμένη, άλλ' όχι ολοκληρωμένη άγροτική μεταρρύθμιση, για ν' άντιμετωπιστούν τα κοινωνικά της προβλήματα και ή μεγάλη φτώχεια, από την κακή έκμετάλλευση του τόπου.

1) Βλ. Άρθ. 4 σ. 12 και 4, Άρθ. 5 σ. 5 κλπ.

2) Βλ. πίνακα 2.

Άναφέρουν!) πως μέχρι τα 1938 είχαν άποκατασταθεί γεωργικά 303.793 άγροτικές οικογένειες. Η συνολική έκταση των άπαλλοτριωθένων κτημάτων, άνέβηκε ως τότε, στα όριστικά μοιρασμένα σε 23.280.168 στρεμμ. και στα προσωρινά μοιρασμένα σε 8.402.132, που μας κάνουν συνολικά 31.689.300 στρεμ. Σ' αυτά πρέπει να προστεθούν και 600.000 στρεμ των παραγωγικών έργων της Μακεδονίας, κι' έτσι έχουμε μία μοιρασμένη έκταση από 32.289.300 στρεμ. σε καινούριους άποκαταστημένους καλλιεργητές. Η έκταση αυτή περιλαμβάνει τις καλλιεργούμενες έκτάσεις που δόθηκαν στις κοινότητες τους, άντιπροσωπεύει δέ τα 24,8% της σ.έ. και τα 26,5% του παραγωγικού έδάφους (χωράφια, φυτείες, δαση, βοσκές) της Χώρας. Δέν είναι δυνατός ό διαχωρισμός μ' άκρίβεια των καλλιεργούμενων έκτάσεων από τις βοσκές. Συμπερασματικά μόνον συνάγουμε πως οι βοσκές πρέπει να ναι τα 40% της έκτασης αυτής. Τότε ή καλλιεργούμενη έκταση που άπαλλοτριώθηκε και μοιράστηκε ως τα 1938, πρέπει να σκεπάσει τα 70% της καλλιεργημένης έκτασης του 1939 χωρίς τις φυτείες δηλ. 19.000.000 στρ. περίπου. Η άναλογία αυτή είναι πραγματικά έξαιρετικά μεγάλη. Και στο σημαντικότερο ποσοστό της άντιπροσωπεύει καλλιεργούμενες έκτάσεις που πρώτα ήταν βοσκές.

Είναι λοιπόν άναμφισβήτητο πως χάρις και μόνον στην άπαλλοτρίωση των μεγάλων ιδιοκτησιών, έγινε δυνατή ή αύξηση της καλλιεργούμενης έκτασης με ταχύ τό ρυθμό, ώστε να διπλασιαστεί αυτή, μέσα σε μία δεκαπενταετία, δηλ. σε χρονική περίοδο που άντιστοιχεί περίπου με τη διάρκεια της άπαλλοτρίωσης.

2. Τα σημερινά ύπολείμματα της Μεγάλης Ιδιοκτησίας

Παρά την έκταση της άγροτικής μεταρρύθμισης στην Έλλάδα, είναι τεράστιο τό μέγεθος των ύπολειμμάτων των μεγάλων Ιδιοκτησιών, που άπόμειναν άναπαλλοτρίωτες στα χέρια των Ιδιοκτητών τους.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Γεωργικής άπογραφής του 1929, σ' ένα συνολικό αριθμό 953.367 έκμεταλλεύσεων, ύπήρχανε 757.736 έκμεταλλεύσεις αυτοκαλλιέργειας. Οι ύπόλοιπες άνήκαν στις κατηγορίες που άναφέρει ό πίνακας 8.

Πίνακας 8

Κατανομή των Γεωργικών έκμεταλλεύσεων άνάλογα με τό σύστημα έκμετάλλευσης σχετικά με τό πρόσωπο του καλλιεργητή. (Γεωργική άπογραφή 1929)

Είδος έκμετάλλευσης	Αριθμοί έκμεταλλεύσεων
Ιδιοκτήτες	757.736
Μισθώση	55.949
Κολληγική έκμετάλλευση	31.861
Εμφυτευτική έκμετάλλευση	11.427
Κατά παράκληση καλλιέργεια	41.104
Διάφορες κατηγορίες	55.292
Σύνολο	953.367

Η ίδια άπογραφή μας δίνει τα στοιχεία του πίνακα 9. Η διερεύνηση αυτού του πίνακα, όσο κι' άν τα συμπεράσματα είναι χοντρικά, μας δείχνει ότι 683.895 καλλιεργητές δηλ. τα 70% του συνολικού τους αριθμού που ή έκμετάλλευσή τους άπασχολούσε από 1—30 στρέμ. καλλιεργούσαν τό πολύ 8.200.000 στρέμ. δηλ. τα 33,6% της καλλιεργούμενης έκτασης του 1929. Άν θέλουμε να φτάσουμε τό όριο των 50 στρεμ. πού ναι πιό κοντά στον μ. δ. της έκτασης που διαθέτει ή άγροτική οικονομία, τότε από τον ίδιο πίνακα πληροφορούμαστε πως 820.000 καλλιεργητές, δηλ. τα 85% του συνολικού αριθμού των καλλιεργητών, καλλιεργούσαν τό πολύ 13.500.000 στρέμ. δηλ. τα 53% της καλλιεργούμενης έκτασης του 1929. Στην πρώτη περίπτωση τα ύπόλοιπα 30% των καλλιεργητών καλλιεργούσαν 16.300.000 στρέμ. δηλ. 66,4% της καλλιεργούμενης έκτασης του 1929 και

1) Βλ. άρθ. 15 σελ. 41.

στη δεύτερη περίπτωση τα 15% του συνολικού αριθμού των καλλιεργητών έκμεταλλεύονταν τα 47% της καλλιεργούμενης έκτασης, του 1929, δηλαδή 11.200.000 στρέμματα.

Πίνακας 9

Κατανομή της γης άνάμεσα στους Ιδιοκτήτες ή Καλλιεργητές της άνάλογα με την έκταση που καλλιεργούν κατά τη γεωργική άπογραφή του 1929.

Στρέμματα	Έκμεταλλεύσεις	
1—10	358.718	36,96 %
11—20	207.065	35,09 %
20—30	127.553	
30—40	84.991	693.336
40—50	52.027	
50—60	31.962	830.354
60—70	20.533	
70—80	14.730	23,45 %
80—90	3.352	
90—100	8.275	
100—200	27.013	916.204
200—300	5.471	
300—400	1.911	
400—500	915	3,87 %
500—600	638	
600—700	251	
700—800	214	
800—900	146	
900—1.000	164	
1.000—2.000	588	0,13 %
2.000—5.000	453	
5.000—10.000	206	
10.000—15.000	75	
15.000—25.000	53	
25.000—50.000	34	0,02 %
50.000—100.000	22	
100.000—300.000	7	
	953.367	

Ο Χ. Εύελπιδης κάνοντας τους ίδιους ύπολογισμούς!) καταδείχνει πως τα δύο άκρα του πίνακα, δηλαδή οι μεγάλες ιδιοκτησίες, που ό αριθμός των Ιδιοκτητών τους άντιπροσωπεύει τα 0,15% του συνολικού αριθμού των έπιχειρήσεων, κατείχαν τα 28% των έκτάσεων, ενώ οι έπιχειρηματίες με τη νάνο έκμετάλλευση των 1—10 στρεμ. δηλ. τα 36,96% των καλλιεργητών άπασχολούσαν τα 13,3% των καλλιεργ. έκτάσεων.

Οι μελετητές του θέματος όταν τολμούν να δώσουν μιάν εξήγηση για τη διατήρηση ενός τόσο σημαντικού ποσοστού μεγάλων Ιδιοκτησιών στην Έλλάδα, τη χώρα της «πιό ριζοσπαστικής άγροτικής μεταρρύθμισης», ισχυρίζονται πως οι έκτάσεις αυτές άποτελούνται κυρίως από βοσκές!). Βέβαια σημαντικότερο ποσοστό των έκτάσεων πού μείναν άναπαλλοτρίωτες είναι «βοσκές», τυπικά τουλάχιστο, αλλά κι' ένα επίσης σημαντικό ποσοστό είναι φυτείες, κυρίως έλαιώνες και σταφίδες.

Για τις βοσκές και τους έλαιώνες, δέν έχουμε στοιχεία για να προσδιορίσουμε την έκταση της κάθε μεγάλης Ιδιοκτησίας. Μία έρευνα σε κάθε κοινότητα που θάχε τον ειδικό αυτό σκοπό, θα μας κατάδειχνε τον πραγματικό αριθμό των μεγάλων Ιδιοκτησιών που ύπάρχουν σήμερα στην Έλλάδα καθώς και την παραγωγική τους κατάσταση. Όποιοι όμως έχει μιάν ιδέα από την πραγματικότητα που ύφίσταται σήμερα στην ύπαιθρο, είναι σε θέση να βεβαιώσει πόσες έκτάσεις καλλιεργήσιμες ή και καλλιεργούμενες είναι κρυμμένες κάτω από τη δήλωση της «βοσκής». Όπως θά ναι σε θέση να βεβαιώσει για τους τεράστιους έλαιώνες, που άποτελούν άκόμα τα «φέουδα» σημαντικού αριθμού μεγαλοϊδιοκτητών και που περιλαμβάνουν χιλιάδες και

1) Βλ. Άρθ. 2, σελ. 25.

2) Βλ. Άρθ. 2 σελ. 25.

δεκάδες χιλιάδες πολλές φορές έλαιόδενδρα ό καθένας. Ο Ν. Αϊβαλιωτάκης!) παίρνοντας άσφαλώς για βάση του τη Γεωργική άπογραφή του 1929, που άναφέρει για δηλωμένα άγροκτήματα τεμάχια 5.356.819 με συνολική έκταση 38.880.275 στρέμματα, μας δίνει τον πίνακα 10 στον οποίο παρουσιάζει άκόμα πιό σημαντικά τα ύπολείμματα των μεγάλων Ιδιοκτησιών. Από τον πίνακα αυτόν βγάζει τό συμπέρασμα ότι τα 97% των καλλιεργητών που κατέχουν μέχρι 100 στρέμματα, όρίζουν τα 53% των έκτάσεων των δηλωμένων γεωργικών έκμεταλλεύσεων.

Πίνακας 10

Η κατανομή της Ιδιοκτησίας στα διάφορα Γεωργικά διαμερίσματα της χώρας.

	του συνολικού αριθμού καλλιεργητών μέχρι 100 στρ.	των κατεχόμενων γεωργικών έκτάσεων με κατοχή μέχρι 200 στρ.	
1 Μακεδονία	97	99	58
2 Ήπειρος	98	99	45
3 Νησιά Αιγαίου	97	99	50
4 Κρήτη	96	98	56
5 Θεσσαλία	84	95	32
6 Ιόνια Νησιά	97	99	72
7 Κυκλάδες	98	99	53
8 Στερεά, Εύβοια	93	98	42
9 Πελοπόννησος	97	99	67
10 Θράκη	97	99	68
Έλλάδα	97		53

Άπό τη μελέτη του Ν. Αϊβαλιωτάκη «Τό πρόβλημα της γης». Άνέκδοτη.

Ο ίδιος συγγραφέας!) άναφέρει ότι σύμφωνα με τα στοιχεία του κτηματολογίου:

1. Στην περιφέρεια Πελοπίου τα 84% των σταφιδοκαλλιεργητών, κατέχουν μέχρι 10 στρέμ. και όρίζουν τα 56% της συνολικής έκτασης του άμπελώνα.

2. Στην περιφέρεια Πύργου τα 66% των 4891 σταφιδοκαλλιεργητών που κατέχουν μέχρι 10 στρέμματα, όρίζουν τα 34% μιας έκτασης σταφιδάμπελών από 4836 στρέμματα.

3. Στην περιφέρεια Αμαλιάδας, τα 67% των καλλιεργητών που κατέχουν μέχρι 10 στρέμ. κατέχουν μόνο τα 32% της έκτασης των σταφιδάμπελών.

4. Στην περιοχή Αιγιαλείας, τα 74% των καλλιεργητών πούχουν μέχρι 10 στρέμ. όρίζουν τα 41% του άμπελώνα.

5. Στην περιφέρεια Πατρών τα 83% των καλλιεργητών της ίδιας κατηγορίας, όρίζουν τα 56% της συνολικής έκτασης.

6. Στην περιοχή Λεχαινών τα 80% όρίζουν τα 49%.

7. Στην περιοχή Λευκάδας τα 94% όρίζουν τα 67%.

8. Στην περιοχή Κεφαλλονιάς τα 89% τα 67%.

Κι' άν πάρουμε τό μέσο όρο των στοιχείων λέει, ό ίδιος έρευνητής, των περιφερειών αυτών, βγαίνει τό συμπέρασμα πως οι 22951 σταφιδοκαλλιεργητές, δηλ. τα 77% του συνολ. αριθμού που κατέχουν έκτάσεις ό καθένας μέχρι 10 στρέμ., όρίζουν 96830 στρέμ. δηλ. τα 44% μόνον της συνολικής έκτασης των σταφιδάμπελών των περιφερειών που άναφέραμε.

Άπό αυτά τα χοντρικά, έστω, στοιχεία βγαίνει χωρίς άλλο τό συμπέρασμα πως στην Έλλάδα, ύπάρχουν άκόμα μεγάλες Ιδιοκτησίες σε σημαντικό αριθμό, με τεράστια συνολική έκταση που ή παρουσία τους εξακολουθεί να δημιουργεί φεουδαρχικούς άκόμα φραγμούς στην παραγωγική ανάπτυξη της Χώρας μας και βοηθά στην κοινωνική και έκπολιτιστική της καθυστέρηση.

4. Η ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΓΗΣ

1. Η έκτατική μορφή της Γεωργίας μας.

Η μελέτη της παραγωγικής κατανομής της γης μας, είναι κείνη που θα μας κατατοπίσει καλύτερα πάνω

1) Βλ. «Τό πρόβλημα της Γης» Ν. Αϊβαλιωτάκη, άνέκδοτη μελέτη.

2) Βλ. την ίδια μελέτη.

στο πρόβλημα, αν η Χώρα μας πάσχει πραγματικά από έλλειψη γης. Γιατί εδώ ακριβώς βρίσκεται και η όρθη «κατάσπαρση» του προβλήματος.

Η παραγωγική χρησιμοποίηση του εδάφους μιας χώρας, σε μία δοσμένη περίοδο είναι κείμενη πού δίνει τις σχέσεις εδάφους και οικονομίας και διαμορφώνει την απάντηση στο ερώτημα της στενότητας γης και τη λύση του προβλήματος, αν υπάρχει τέτοιο πρόβλημα. Γιατί αυτή δίνει την σαφέστερη εικόνα της οικονομικής ανάπτυξης της Γεωργίας ή δε τόπου κι' ακόμα καταδεικνύει και τις αιτίες πού η Αγροτική Οικονομία του παίρνει την κατεύθυνση κι' όχι άλλη, καθορίζει δε κι' όλες και τις σχέσεις των τριών συντελεστών της παραγωγής: Εδάφους, Έργασίας και Κεφαλαίου, πού η συμβολή τους διαμορφώνει τις οικονομικές και κοινωνικές προϋποθέσεις για την εξέλιξή της.

Ο πίνακας 6 μας έδωσε μία γενικότατη ιδέα της κατανομής του Έθνικού μας εδάφους, ανάλογα με την παραγωγική του χρησιμοποίηση και μας τονίζει α) πώς τα 94% του εδάφους της χώρας, μπορεί να θεωρηθεί και είναι παραγωγικό β) πώς τα 68,5% της τ. έκτασης σκεπάζονται από Δάση και Βοσκήδες και γ) πώς ο υνάχα τα 25% του εδάφους μας «καλλιεργείται».

Αν τώρα βαλθούμε να εξετάσουμε και την κατανομή του καλλιεργούμενου εδάφους μας, θα δούμε πώς από τα 33.000.000 στρεμ. της καλλιεργούμενης έκτασης τα 78%, δηλ. 26.000.000 στρεμ. είναι χωράφια (τα 19.500.000) και άγροαπαύσεις (τα 6.500.000 στρεμ.), μονάχα δε τα υπόλοιπα 22%, δηλ. τα 7.250.000 είναι λαχανόκηποι (950.000 στρεμ.), λειμώνες (900.000 στρεμ.) και φυτείες (5.400.000 στρεμ.). Ο πίνακας 11 μας δίνει καθαρή την εικόνα της κατανομής της έκτασης κατά καλλιέργειες.

Πίνακας 11

Η κατανομή της έκτασης κατά καλλιέργειες

1. Άγροι καλλιεργηθέντες	19.556.189	59,0%
2. Λαχανόκηποι	944.357	2,7%
3. Άγροαπαύσεις	6.487.673	19,5%
4. Έλαιώνες και όπωρωνες	3.049.790	9,1%
5. Άμπέλια και σταφίδες	2.363.196	7,0%
6. Λειμώνες	930.411	2,7%
	33.331.616	100%

Στοιχεία παρμένα από το βιβλίο του Χ. Εύελπιδη «Η Γεωργία της Ελλάδας».

Από τα στοιχεία αυτά βγαίνει αβόδρητο το συμπέρασμα πώς στην Ελλάδα, παρά τη στενότητα της καλλιεργήσιμης γης, πού ισχυρίζονται πώς χαρακτηρίζει την Αγροτική της Οικονομία οι ακαδημαϊκοί έρευνητές, εξακολουθούμε να έχουμε έκτακτη μορφή έκμετάλλευσής με έντονιστο ακόμα φεουδαρχικό χαρακτήρα. Και μόνο η ύπαρξη ενός ποσοστού 19,5%, τεράστιου πραγματικά, άγροαπαύσεως θάταν αρκετό να πείσει και τον πιο δύσκολο, αλλά άπροκατάληπτο μελετητή, πώς η παραγωγική κατανομή του εδάφους, όπως έχει στην Ελλάδα, μονάχα στενότητα γης δε μαρτυράει γιατί όπου η απόκτηση καινούριας γης είναι δυνατή, σε βάρος των άκαλλιεργητων έκτασεων, εκεί η έκτακτη καλλιέργεια διατηρείται και επεκτείνεται).

Μά η διαπίστωση αυτή τονίζεται ακόμα πιο πολύ αν μελετήσουμε την κατανομή των 19.500.000 στρεμμάτων χωραφιών πού αναγράφει ο πίνακας 11. Τότε θα δούμε πώς απ' αυτά τα 83%, δηλ. τα 16.200.000 στρέμ. πίνουν τα σιτηρά και τα υπόλοιπα 17% δηλαδή τα 3.300.000 πίνουν τα βιομηχανικά φυτά.

2. Η άνειοικονομικότητα της Σιτηροκαλλιέργειας.

Ίσως να προβληθεί η αντίρρηση πώς η παραγωγική αυτή κατανομή είναι άναγκαστική—άφου μάλιστα υπάρχει—και πώς είναι και κανονική, άφου η χώρα έχει άπόλυτη άνάγκη βασικών προϊόντων διατροφής, όπως τα σιτηρά. Μπορεί ακόμα να μας άντιτείνουν

πώς ακριβώς αυτή είναι η άπόδειξη της ύπαρξης στενότητας γης: το ότι δεν έχουμε αρκετά χωράφια για να βγάλουμε το ψωμί πού μας χρειάζεται και πώς γι' αυτό θα είμαστε πάντα χώρα φτωχή και έξαρτημένη από τις άλλες χώρες.

Είναι εύκολο ν' άποδειχθούν και οι δυο αυτές άντιρήσεις σαν άσυστάτες, γιατί άπλούστατα είναι άντι-οικονομικές. Η καλλιέργεια των σιτηρών στην Ελλάδα είναι άσύμφορη, και όλοι οι έρευνητές διαπιστώνουν πώς οι λογαριασμοί της είναι παθητικοί κι' έπομένως πώς σιτηροκαλλιέργεια στην Ελλάδα δεν πρέπει ποτέ να επιδιώξουμε για τα χωράφια μας, παρά μονάχα μέσα στο πλαίσιο μ' άρθρολογισμένης και προσορμωμένης στις τοπικές συνθήκες άμειψισποράς. Κι' άπεράντες ακόμα έκτάσεις να διαθέτουμε, βασική επιδίωξη της Αγροτικής Οικονομίας μας δεν θάπρεπε να είναι η καλλιέργεια των σιτηρών, αλλά μία έναλλαγή (rotation) καλλιεργειών πού να προσαρμοζόμαστε στις φυσικές και οικονομικές συνθήκες του τόπου μας.

Η οικονομική έξάρτηση του τόπου μας, από τις ξένες χώρες, δεν όφείλεται στις άνάγκες μας σε σιτηρά, παρά στην οικονομική μας καθυστέρηση. Και θα σταματήσει όταν όλοκληρη η οικονομία της χώρας προαχτεί. Ο σημερινός μισοαποικιακός χαρακτήρας της οικονομίας και της κοινωνικής μας ζωής θ' αλλάξει όταν ο λαός μας με τη δουλειά του, και μ' αυτή μονάχα, θα καταφέρει να κινητοποιήσει όλους τους τεράστιους πλουτοπαραγωγικούς πόρους της χώρας μας, πού τώρα η κοιμούνται στο έδαφος και στα κατάβαρα της Γης ή γίνονται καταστροφές του εδάφους της όπως το λευκό μας χουσόφι: το Νερό!

Το ότι η παραγωγική κατανομή της Γης μας είναι οικονομικά άσύμφορη και άποτέλει κι' αυτή μία από τις αιτίες της φτώχειας μας αυτό φαίνεται κι' από τη μελέτη του πίνακα 12, πού μας δείχνει τη στρεμματική πρόσοδο των διαφόρων καλλιεργειών στην Ελλάδα. Απ' αυτόν φαίνεται ότι τα σιτηρά πού σκεπάζουν τα 83% των καλλιεργούμενων χωραφιών μας είναι σαν επιχειρήσεις παθητικές και σαν καθαρή πρόσοδος ή άρνητική ή πολύ μικρή, ή δε κοινωνική τους πρόσοδος κατά 50% τουλάχιστο μικρότερη από τις άλλες καλλιέργειες.

Πίνακας 12

Η μέση στρεμματική πρόσοδος των κυριότερων καλλιεργειών στην Ελλάδα.

	Άκαθάρ. πρόσοδος	Κοινωνική πρόσοδος	Καθαρά πρόσοδος	Κέρδος επιχείρηματ.
Καλαμπόκι	303	277	42	— 35
Κριθάρι	411	319	— 12	— 80
Σανός	416	331	— 3	
Φασόλια	454	389	— 21	— 106
Σιτάρι	476	354	42	— 35
Άμπέλια	739	679	81	— 79
Έλαιώνες λαδιού	764	680	440	232
Τριφύλλι	804	749	283	106
Μπαμπάκι	817	756	121	25
Έλαιώνες έληών	857	822	519	230
Άμυγδαλιές	1119	1109	749	440
Πατάτες	1509	924	35	— 205
Σταφίδες Κορινθιακή	1652	1382	297	— 84
Σόκα ξηρά	1872	1832	1317	915
Καπνός	2709	2634	293	71
Σταφίδα Σουλτανίνα	3354	2842	786	86
Πορτοκάλια	3770	3545	2030	32

Σημ. Ο όπολογισμός έγινε με βάση τη μέση παραγωγή των διαφόρων καλλιεργειών στη δεκαετία 1927—1936 με τιμές 1936.

Από το βιβλίο του Χ. Εύελπιδη «Θ. και Πρ. Αγροτικής Πολιτικής και Οικονομίας», σελ. 159.

3. Η στενότητα γης κι' η έλλειψη κεφαλαίων.

Η μελέτη της σχέσης κεφαλαίου—Γης και Έργασίας—Γης εύκολα θα καταδείξει νομίζουμε πόσο άσυστατη είναι η γνώμη πώς αν η παραγωγική κατανομή

1) Βλ. Ν. Η. Άναγνωστοπούλου «Σιτοκαλλιέργεια και Σιτάρεϊ», έκδοση Ε.Γ.Ε.

Ν. ΚΙΤΣΙΚΗ

Πρύτανη του Πολυτεχνείου

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

8. ΜΕΣΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΩΤΕΡΕΣ

ΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Οι σχέσεις πού αναπτύξαμε σχετικά με τις δυνατότητες για μίαν έντατική αξιοποίηση του πλούτου της χώρας, για την έξβιομηχανισή της, για τον τεχνικό έξοπλισμό της, με όλα τα μέσα πού διαθέτει ο σύγχρονος πολιτισμός, για την τεχνική βελτίωση των γεωργικών και έδαφικών συνθηκών με σκοπό την αύξηση στο μέγιστο της παραγωγής, προϋποθέτουν για την έφαρμογή τους την εύρύτατη έξάπλωση της τεχνικής παιδείας.

Αλλά τεχνική παιδεία δεν μπορεί να δοθεί μόνο από το άνώτατο ίδρυμα, το Πολυτεχνείο, πού άπόχτησε τον τελευταίο καιρό άρτιο όργανισμό, μα πού πρέπει, ύστερα από μίαν έξυγίανση, να ένταχθεί συνειδητά στους κύριους παράγοντες της άνοικοδόμησης και πού χρειάζεται έξαιρετική βοήθεια από το κράτος και την έθνική οικονομία, για να πραγματοποιήσει το νομοθετημένο όργανισμό του και να δώσει τους καρπούς πού όλοι περιμένουμε απ' αυτό.

Η τεχνική παιδεία πρέπει ν' άποκτήσει κλιμακώσεις. Δεν μπορεί να είναι μόνον άνώτατη, αλλά πρέπει να ύπάρξη μέση και κατώτερη, με σχολεία σκορπισμένα σ' όλη την Ελλάδα, για να μεταδώσει εύρύτατα σ' όλα τα στρώματα του λαού τις τεχνικές γνώσεις και πρδπαντός την πίστη για τις δυνατότητες, πού κρύβει ο μικρός μας τόπος.

Έχουμε την πεποίθηση ότι η δημιουργία μιας τέτοιας λαϊκής τεχνικής παιδείας θα έχη για άποτέλεσμα να πολλαπλασιάσει τις ικανότητες του Έλληνα.

Γιατί έξδν από τον κύριο σκοπό πού άποβλέπει στη δημιουργία των στελεχών της άνοικοδόμησης, ή επαγγελματική τεχνική παιδεία έχει μορφωτικό και ήθοπλαστικό άποτέλεσμα έξαιρετικής σημασίας. Χάρη σ' αυτήν ο λαός άποκτά την άγάπη για τη δημιουργική δουλιά, άπολαβαίνει τη χαρά της επιτυχίας, εκτιμά τη σημασία της συλλογικής προσπάθειας, σφουρηλατεί

των καλλιεργούμενων έκτάσεών μας είναι τόσο άντιοικονομική, σε μία χώρα με τόσο μεγάλα πλεονάσματα εργατικών χεριών, αυτό όφείλεται μόνο στην έλλειψη κεφαλαίων, πού ριγμένα μέσα στην άγροτική μας οικονομία, θα δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις της μεταβολής της άγροτικής μας παραγωγής από έκτακτης σε έντακτη.

Είναι βέβαια σωστό πώς και η έλλειψη κεφαλαίων είναι από τις βασικές αιτίες της επικράτησης της έκτακτης μορφής έκμετάλλευσής στην άγροτική μας οίκο-

το χαρακτήρα του στην έπιστημονική πειθαρχία, πού επιβάλλει η έκτέλεση ενός τεχνικού καλοφτιαγμένου έργου. Ειδικά εκείνος ο λαός πού έμαθε να θεωρή για εργασία τον παρασιτισμό, τον μεταπρατισμό, τη μεσιτεία, όταν αναβαπτισθή στη κολυμπήθρα της τεχνικής δημιουργίας θα βγύ με άλλη ψυχή πού όρωμαλέα, με καινούργια χαρακτηριστικά πιο άγνο και άλύγιστο, κανός να ξαναχτίσει μία πατρίδα πού θα είναι πιο μεγάλη, γιατί θα είναι πλούσια, ήθικη και λεύτερη.

Είναι άλήθεια ότι έχουμε μερικά σχολεία μέσης και κατώτερης τεχνικής παιδείας. Έδώ και είκοσιπέντε χρόνια λειτουργεί σαν μοναδική κρατική μέση τεχνική σχολή «αί Σχολαί Υπομηχανικών του Ε.Μ. Πολυτεχνείου» με συντομία Σ.Υ.Π. Αλλά παράλληλα μ' αυτή υπάρχουν και λειτουργούν στην Ελλάδα πολυάριθμα σωματεία και σχολεία με κρατική παρακολούθηση και με κρατική επιχορήγηση, μερικά με δική τους παρουσία από κληροδοτήματα και δωρεές. Άποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και παρέχουν τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση με ποικίλη διαβάθμιση. Άποσκοπούν στη μόρφωση τεχνικών και τεχνιτών, δηλαδή στην κατάρτιση ειδικών κατωτέρου έκτελεστικού προσωπικού, πού να μπορεί να κατανοήσει και να έφαρμογή τις διαταγές των προϊσταμένων του έπιστημόνων μηχανικών και να άποτελέσει μαζί τους ένα όργανικό σύνολο άλληλοσυμπληρούμενο.

Η κρατική μέση τεχνική Σχολή—τα ΣΥΠ.—άποτελεί παράρτημα των Άνωτάτων Σχολών του Πολυτεχνείου και έξαρτάται από το Υπουργείο Παιδείας. Οι περισσότερες από τις άλλες τεχνικές Σχολές έξαρτώνται από το Υπουργείο της Έθνικής Οικονομίας. Αυτές είναι: 1) η «Βαλιδάνειος επαγγελματική Σχολή Ληξούριου», 2) η Σχολή Μηχανικών ο «Ήφαιστός» Αθηνών, 3) ο «Αρχιμήδης» Πειραιώς, 4) ο «Ήρώλειτος» Ν. Κοκκινιάς, 5) Σχολαί μηχανικών και βιοτεχνικών επαγγελμάτων ο «Μέτων» Αθη-

νομία. Μά τότε ή άποψη αυτή είναι ή χαριστική βολή εναντίον της θεωρίας της στενότητας της γης στη χώρα μας. Γιατί τότε πιστοποιείται πώς ή άδυναμία της γης μας να ζήσει και να έξασφαλίσει την εδμερία του λαού μας—δεν όφείλεται στην έλλειψη γης, παρά στην οικονομική καθυστέρηση του τόπου, πού με τη σειρά της όφείλεται σε αίτια πολλαπλά και πολυσύνθετα με βασικό χαρακτηριστικό τη μισοφειδάρχη και μισοαποικιακή συναρμογή της χώρας μας.

(Στο έρχομεν: Το δεύτερο μέρος της μελέτης)

νων, 6) Σχολή Μηχανικών «Ευκλείδης» Θεσσαλονίκης, 7) «Παπαστράτειος Δημοσία Σχολή» Αμφίσεως και Διακοσμητικής» Αθηνών, 8) «Νυκτερινή Επαγγελματική Τεχνική Σχολή» Βόλου, 9) «Νυκτερινή Σχολή Μηχανικών» Σύρου, 10) «Νυκτερινή Σχολή Τεχνικών Σιδηροβιομηχανίας» Πειραιώς, 11) «Τριάντειος Επαγγελματική Σχολή» Πατρών, 12) «Επαγγελματική Σχολή» Χίου. Β) κατωτέρου κύκλου 1) «Σιβιτανίδειος Δημοσία Σχολή Τεχνών και Επαγγελματών Καλλιθέας», 2) «Σεβαστοπούλειος Εργατική Σχολή» Αθηνών, 3) «Νυκτερινή Σχολή Βιοτεχνικής Εταιρείας» Αθηνών, 4) «Μαυρογένειος Επαγγελματική Σχολή» Μαλαγαρίου Α. Βαθός Σάμου.

Στις σωματειακές τεχνικές Σχολές γίνονται δεκτοί απόφοιτοι εξάχρονου δημοτικού, ενώ στα ΣΥΠ απόφοιτοι της τρίτης εξαχρονου γυμνασίου. Τέλος για την πληρότητα αναφέρουμε και μία σωματειακή Σχολή ανωτέρου κύκλου που λέγεται «Ανωτέρα Σχολή Βιομηχανικών Σπουδών» Αθηνών. Σ' αυτήν γίνονται δεκτοί απόφοιτοι γυμνασίου, ή τελειόφοιτοι ανωτάτων Σχολών, ή εκείνοι που έχουν προηγούμενες τεχνικές σπουδές και εργασίες.

Εκτός από τις σωματειακές Σχολές, που εξαρτώνται από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, απαραίτητο είναι να αναφέρουμε 1) τη «Νυκτερινή Σχολή Μηχανικών» του Πειραιώς Συνδέσμου, 2) τη «Σχολή Ραδιοηλεκτρολογικών» του Πειραιώς Συνδέσμου, 3) τη «Νυκτερινή Σχολή Μηχανικών» του Εκπαιδευτικού Συνδέσμου Βιομηχανών και Βιοτεχνών ή «Προμηθεύς» και 4) τη Σχολή Μηχανικών «Ήρων», που εξαρτώνται από το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας και προϋποθέτουν απολυτήριο δημοτικού σχολείου.

Στο Υπουργείο Σιδηροδρόμων και Αυτοκινητών ανήκουν 1) Σχολή Τεχνικών και Μηχανοδηγών ΣΕΚ, 2) Σχολή Τεχνικών ΣΠΑΠ. Στους ΣΕΚ λειτουργήσε και μία Σχολή με τον τίτλο «Κέντρον Εκπαιδευτικώς ΣΕΚ». Στο ίδιο υπουργείο υπάρχει το «Κέντρον Επαγγελματικής μορφώσεως και ψυχαγωγίας Ελλήνων αυτοκινητιστών».

Οι μέσες και κατώτερες τεχνικές Σχολές, κρατική και σωματειακές, με την ποικίλη εξάρτηση από τα Υπουργεία Παιδείας, Εθνικής Οικονομίας, Εμπορικής Ναυτιλίας, Σιδηροδρόμων κ.τ.λ., κάθε άλλο παρά ανταποκρίνονται στην ανάγκη που τονίσαμε για την εξάπλωση της τεχνικής παιδείας στα στρώματα του λαού. Ο αριθμός τους είναι ελάχιστος και η οργάνωση στις περισσότερες ατελέστατη.

Τα σημερινά σχολεία και πάλι πολύ απ' όλα τα κρατικά ΣΥΠ στερούνται από ικανό και κατάλληλο διδακτικό προσωπικό, από εποπτικά μέσα δηλαδή μέσα διδασκαλίας όπως είναι οι φωτεινές εικόνες, ο κινηματογράφος, τα μοντέλα, οι πίνακες. Εξαιρεση αποτελούν ή Βαλλιάνειος Σχολή Ληξουρίου και ή Σιβιτανίδειος Σχολή της Καλλιθέας.

Για την τελευταία έχουμε την γνώμη ότι θα μπορούσε να συγχωνευθή με τα ΣΥΠ και να αποτελεσθή έτσι μία μέση και κατώτερη τεχνική Σχολή με εργοστάσιο και πλούσια μέσα διδασκαλίας. Τα ΣΥΠ όπως είναι σήμερα χωρίς κτίριο, απογυμνωμένα από κάθε εργαστήριο και χωρίς να διαθέτουν κανένα μέσο διδασκαλίας, εκπληρώνουν πολύ ελαττωματικά τον προορισμό τους.

9. ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΟΡΓΑΝΩΘΗ Η ΚΑΤΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΜΕΣΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Η γνώμη μας είναι πως όλες αυτές οι σχολές πρέπει να γίνουν κρατικές, να ανασυγκροτηθούν, να χωρισθούν καθαρά σε μέσες και κατώτερες, να υπαχθούν όλες στο ίδιο Υπουργείο και προ πάντος να προϋποθέτουν απολυτήριο της ίδιας εγκύκλιος εκπαίδευσης. Το σωστότερο θα ήταν να είχαμε οκτώ χρόνια δημοτικό σχολείο και ύστερα απ' αυτό την επαγγελματική τεχνική εκπαίδευση που θα μπορούσε σε τρία χρόνια να δίνει πτυχίο κατώτερου τεχνικού σχολείου ή σε έξη χρόνια πτυχίο μέσου τεχνικού σχολείου. Στο διάστημα αυτό είναι απαραίτητη ή εξάσκηση των παιδιών που σπουδάζουν, σε εργοστάσια, σε οικοδομικές εργασίες, σε σχεδιαστικά και αρχιτεκτονικά γραφεία κλπ., όταν τα ίδια τα σχολεία δε διαθέτουν τέτοιες εγκαταστάσεις για εξάσκηση. Στην πρώτη περίπτωση είναι δυνατόν τα παιδιά να εργάζονται την ημέρα και οι Σχολές να είναι νυκτερινές, μέτρο όχι αξιούστατο, γιατί, αν δεν ληφθούν ιδιαίτερες προφυλάξεις, κουράζει φοβερά τη νεανική ήλίκια και επιδρά στην υγεία των παιδιών ή να τους απασχολή ή σπουδή μόνο την ημέρα, και τότε θα μπορούσαν να δίνουν το πτυχίο σε δύο χρόνια οι κατώτερες και σε τέσσερα χρόνια οι μέσες, αφού όμως έχει προηγηθή ή τεχνική εξάσκηση αντίστοιχα σε ένα ή σε δύο πλήρη ακόμα χρόνια στα εργοστάσια και στα γραφεία.

Πολλοί από τους εκπαιδευτικούς μας, που απασχολούνται με την ανοικοδόμηση της γενικής παιδείας, θέλουν ύστερα από οκτάχρονο ενιαίο δημοτικό, τετράχρονο κλασσικό, γεωργικό, εμπορικό, ναυτικό, βιομηχανικό, τεχνικό γυμνάσιο αντίστοιχο με το χαρακτήρα του περιβάλλοντος. Τα γυμνάσια αυτά ξδν από τις ειδικές, αλλά φυσικά στοιχειώδεις, επιστημονικές γνώσεις αντίστοιχες με τον τίτλο τους, θα εξοπλίζουν τα παιδιά και με όλα τα πνευματικά και εκπολιτιστικά εφόδια που θα τα καθιστούν ικανά να παρακολουθήσουν μαθήματα στα Πανεπιστήμια και τις άλλες ανώτατες Σχολές. Αλλά τέτοια διαφοροποίηση των γυμνασίων κάθε άλλο παρά ελάττώνει την ανάγκη και τη σημασία της ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, που μάς απασχολεί εδώ.

Δε μπορούμε σε μία μελέτη τόσο γενική, όπως αυτή, να μπούμε σε λεπτομέρειες για την οργάνωση των τεχνικών σχολείων. Ένα είναι απαραίτητο να τονίσουμε. Ο προορισμός τους είναι εξαιρετικός και ή σημασία τους όχι μικρότερη από τη σημασία που έχουν οι ανώτατες Σχολές του Πολυτεχνείου, γιατί τα μέσα και κατώτερα τεχνικά σχολεία είναι εκείνα που θα στερεώσουν τα θεμέλια της τεχνικής ανοικοδόμησης. Αυτά θα μάς δώσουν τους υπομηχανικούς, τους εργοδηγούς, τους αρχιτεχνίτες, τους τεχνίτες, τους ειδικευμένους εργάτες ακόμα, σε αριθμό τέτοιο που ή εκτέλεση των έργων και ή δημιουργία των βιομηχανιών να μη σκοντάφει όπως σήμερα στην έλλειψη εμπειρου μορφωμένου βοηθητικού τεχνικού προσωπικού. Τα σχολεία αυτά πρέπει να μάς δώσουν στις κλιμακώσεις που είπαμε, οικοδόμους, τεχνικούς δημοσίων έργων (δηλ. γεωμέτρους, δομοποιούς, υδραυλικούς), μηχανουργούς, ηλεκτρολόγους, ναυικοτεχνικούς (ναυπηγούς και μηχανουργούς για ναυτικές μηχανές), κλωστοϋφαντουργούς, το ειδικό προσωπικό βιομηχανιών δηλ. μεταλλευτές, μεταλλουργούς, χημικοτεχνικούς κλπ. κλπ.

Εξαιρετική προσοχή πρέπει να δοθή στην εκλογή του διδακτικού προσωπικού που οφείλει να έχει μεγάλη πρακτική τεχνική εμπειρία και παιδαγωγικές ικανότητες. Κάθε άλλο παρά απαραίτητο είναι το διδακτικό προσωπικό να προέρχεται από ανώτατες τεχνικές Σχολές.

Κατ' αρχή μάλιστα θεωρούμε τα Πανεπιστήμια και τα Πολυτεχνεία όχι τα καταλληλότερα ιδρύματα για να δώσουν το διδακτικό προσωπικό που θα έχει ενθουσιασμό για την ιερότητα του προορισμού του, που θα ξέρη, πως πρέπει να μεταδώση στα παιδιά του λαού τις τεχνικές γνώσεις εκείνες που θα τα κάνουν ικανά να εκτελέσουν έργα, μηχανήματα και εγκαταστάσεις, γνώσεις όχι φορτωμένες με πολλή θεωρητική ψευτοεπιστημονικότητα, αλλά που συντελούν στην πραγματική κατανόηση του σκοπού και της λειτουργίας.

Η Αθήνα, ο Πειραιάς, ή Θεσσαλονίκη, ή Πάτρα, ή Καλαμάτα, το Αργοστόλι, τα Γιάννενα, ο Βόλος έχουν άμεση ανάγκη από μέσα τεχνικά σχολεία σε αριθμό ανάλογο με τον πληθυσμό τους και τις ανάγκες τους. Ίσως δε και άλλες επαρχιακές πρωτεύουσες. Πάντως κατώτερα σχολεία πρέπει να ιδρυθούν σ' όλους τους νομούς.

Για να κανονίσουμε τον αριθμό των μέσων τεχνικών Σχολών, οφείλουμε να έχουμε υπόψη μας, ότι όπως συμβαίνει στα περισσότερα πολιτισμένα Κράτη, οι μέσοι τεχνικοί πρέπει να είναι το διπλό του διπλάσιοι από τους διπλωματούχους μηχανικούς που προέρχονται από ανώτατες Σχολές. Οι τελευταίοι είναι σήμερα στην Ελλάδα 3.500 πάνω κάτω, ενώ οι υπομηχανικοί δν περνούν τους 500.

Ακόμα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι είναι έντελως απαραίτητο να παρέχη το Κράτος τη μέση τεχνική εκπαίδευση προνομιακά μόνο στην Αθήνα και να την στερή από τα παιδιά της επαρχίας όπως αποδεικνύεται από το γεγονός ότι στην τελευταία προπολεμική συνταξία απ' όλη την Ελλάδα σπούδασαν στα ΣΥΠ από την Αθήνα και τον Πειραιά 68%, από την Πελοπόννησο 9%, από τη Στερεά Ελλάδα 4%, από τη Θεσσαλία 4%, από την Ήπειρο 3%, από τη Μακεδονία 2%, από την Επύρνησο 2%, από τη Θράκη 1%, από την Κρήτη 1%. Τέλος 6% από τις λοιπές νήσους και το εξωτερικό.

Είναι βέβαιο ότι, όπως είναι σήμερα τα πράγματα, τα παιδιά του λαού, ιδίως των μακρινών επαρχιών, δν έχουν καμιά δυνατότητα να αποκτήσουν τεχνική μόρφωση και να γίνουν στελέχη στην τεχνική μας ανοικοδόμηση. Αλλά και με τα παιδιά της Αθήνας και των γειτονικών επαρχιών δε συμβαίνει τίποτα το καλύτερο, γιατί, καθώς είπαμε, τα σχολεία που έχουν ιδρυθή εδώ είναι κατά το πλείστο άνοργάνωτα, ατελή, χωρίς τους κατάλληλους τεχνικούς δασκάλους, χωρίς την αντίληψη μιας και της ίδιας για όλα κεντρικής δημόσιας υπηρεσίας και ενός εποπτικού συμβουλίου μέσης και κατώτερης τεχνικής εκπαίδευσης, που πρέπει να αποτελείται όχι από ανώτατους ex officio δνθεν αρμόδιους διευθυντές υπηρεσιών, ή εκπροσώπους δνθεν αρμόδιων υπουργείων, ή τον πρύτανη και καθηγητές των ανωτάτων Σχολών, που πολύ συχνά είναι τέλεια αναρμόδιοι για τέτοιο έργο, αλλά από πρόσωπα που πραγματικά πονούν για το λαό, ενδιαφέρονται για τη μόρφωσή του, νιώθουν τα κενά της και για τον τρόπο που αυτή θα

συμπληρωθή, ξέρουν πως θα χρησιμοποιηθούν τα παιδιά αμα τελειώσουν, έχουν τέλεια επίγνωση της σημασίας της ανοικοδόμησης του Έθνους, στην οποία αυτοί συμβάλλουν με τον καθαρισμό των πολυτεχνικών εργατών της, και που θα έχουν την πίστη και τη διάθεση να αγωνιστούν και να πετύχουν αντίθετα προς την πιθανή αντίδραση των ακαδημαϊκών ή των γραφειοκρατών.

Τα πρόσωπα αυτά, όπως και το διδακτικό προσωπικό των σχολείων πρέπει να είναι κυρίως τεχνικοί με δασκαλική ιδιοσυγκρασία, αλλά και τεχνικοί του υπαίθρου, του εργοστασίου, της κατασκευής και όχι μόνο του γραφείου. Να έχουν μεγάλη πείρα απ' όλα τα στάδια που περνάει ένα έργο απ' τη στιγμή που μελετάται, ως τη στιγμή που παραλαμβάνεται, έτοιμο να τεθή σε λειτουργία. Τέλος στο συμβούλιο πρέπει να μπου ειδικοί παιδαγωγοί, ίσως βγαλμένοι από τεχνική παιδαγωγική ακαδημία (βλ. Σταμάτη: Το εκπαιδευτικό πρόβλημα της Ελλάδος Αθήνα 1945 σελ. 60). Τίποτε δν είναι δυσκολότερο από την κατάλληλη διαρρύθμιση όλων εκείνων που σχετίζονται με την κατώτερη και μέση τεχνική παιδεία (οργανισμών, κτιρίων, εφοδιασμού των με εποπτικά μέσα και διδακτικό προσωπικό) αλλά και τίποτα συντελεστικότερο για την πρόοδο του Έθνους.

10. Η ΑΝΩΤΑΤΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

ΤΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΟΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο έχει πολύ καλή φήμη. Μερικοί προσθέτουν ότι είναι γνωστό, έξω από τα ελληνικά σύνορα για την επιστημονική του λειτουργία και για τους αποφοίτους του. Άλλοι μάλιστα δν διστάζουν να ισχυριστούν ότι είναι από τα καλύτερα της Ευρώπης.

Αυτά είναι ευχάριστα παραμύθια για τα πολύ μικρά παιδιά, που αποτελούν ένα μεγάλο μέρος του ελληνικού λαού.

Βάση για την ανοικοδόμηση πρέπει να είναι ή ειλικρίνεια στην έρευνα της ιστορίας του παρελθόντος, ή ώμη αποκάλυψη της σημερινής κακοδαιμονίας, το ξεκαθάρισμα και ή διαπίστωση της άνοχης του εδάρους, πάνω στο οποίο θα θεμελιώσουμε το νέο κτίριο.

Η πολύ καλή φήμη του Πολυτεχνείου οφείλεται κυρίως στο θόρυβο, που γίνεται κάθε τόσο από την αυστηρότητα των εισαγωγικών εξετάσεων, στο αλύγιστο των εξεταστών καθηγητών, στα καλά μαθηματικά και τη θεωρητική μηχανική που ακούνε οι σπουδαστές μας στα πρώτα χρόνια των σπουδών τους. Αυτοί είναι τίτλοι με πραγματική αξία, που κληρονομήσαμε από τον Κυάρισσο Στέφανο και το Γιάννη Χατζιδάκη, διατηρήσαμε αλόβητους με τους Καραθεοδωρή, Ρεμούνδο, Γεννηματά, Αριστοτέλη Οικονόμου και κρατούμε στο ίδιο ύψος με τους σημερινούς τους διαδόχους.

Αλλά οι τίτλοι αυτοί δν είναι αρκετοί για να στηρίξουν ένα Τεχνικό Πανεπιστήμιο. Οι σπουδές που αρχίζουν ικανοποιητικά με τα θεωρητικά μαθήματα, κατακυλούν πολύ γρήγορα, όταν στραφούν στα ειδικά τεχνικά μαθήματα και σε μερικές περιπτώσεις φτάνουν σε χαμηλότερη στάθμη. Αυτό συμβαίνει γενικά με τους κλάδους των κατασκευών και ιδίως τους σχετικούς με τη κατασκευή μηχανών.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῆς ἔλλειψης τῶν προϋποθέσεων γιὰ μιὰ τεχνικὴ ἐπιστῆμη. Ὁ τόπος μας εἶναι φτωχός, γιὰτὶ εἶναι ἀνεκμετάλλευτος, ἡ βιομηχανία του στὰ σπάργανα, ὁ δημόσιος πλοῦτος ἀσημαντός. Ἡ ἐπιστῆμη ὅμως εἶναι ἐξάρτημα τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς ἐνὸς τόπου. Το κοινὸν πού διαθέτομε ἀπ' τὸν κρατικὸ προϋπολογισμό γιὰ τὴν παιδεία εἶναι συγκριτικὰ μικρότερο ἀπὸ κάθε Βαλκανικὸ κράτος, ἀκόμα καὶ τὴν Ἀλβανία. Ἡ τεχνικὴ παιδεία τέλεια παραπεταμένη δὲ μετέχει σχεδὸν καθόλου στὸ μικρὸ αὐτὸ κοινὸν. Καὶ τὸ Πολυτεχνεῖο δὲν ἔχει οὔτε δική του περιουσία. Ἀλλὰ ὑπάρχουν ἄλλοι ἀκόμα σοβαρότεροι λόγοι πού κράτησαν χαμηλὰ καὶ ἀνεξέλικτη τὴν τεχνικὴ παιδεία γενικά καὶ τὸ Πολυτεχνεῖο εἰδικότερα. Δὲ δόθηκε ποτὲ εὐκαιρία στοὺς Ἕλληνες μηχανικοὺς νὰ ἐκτελέσουν τεχνικὰ ἔργα κάποιας σημασίας. Τὰ ὀλίγα μεγάλα ἔργα πού ἔγιναν—παραγωγικά, ὑδραυλικά, λιμενικά, σιδηροδρόμοι, ἠλεκτρικὲς καὶ βιομηχανικὲς ἐγκαταστάσεις, ναυπηγεῖα—ἐκτελέστηκαν ἀπὸ ξένες ἐταιρεῖες πού, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ἀποφυγὰν συστηματικὰ νὰ χρησιμοποιοῦσαν Ἕλληνες τεχνικοὺς καὶ νὰ τοὺς δώσουν εὐκαιρία σὲ ἀνώτερη κάπως ἐπιστημονικὴ ἐφαρμογὴ τῶν θεωρητικῶν τους γνώσεων.

Βιομηχανία κατασκευῆς μηχανῶν δὲν ὑπάρχει. Ἡ χημικὴ βιομηχανία εἶναι δασμόφρακτη, ἀνάξια λόγου καὶ ἀντιεπιστημονικὴ, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις. Ἡ μεταλλουργία σὲ βρεφικὴ ἡλικία. Σὲ τέτοιο περιβάλλον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν ἢ νὰ ἐξελιχθοῦν τεχνικοὶ ἐπιστήμονες, ν' ἀναπτύξουν πρωτότυπη ἐπιστημονικὴ δράση, νὰ δημοσιεύσουν ἐρευνητικὲς ἐργασίες, πού νὰ προάγουν εἰλικρινὰ καὶ τίμια τὴν ἐπιστῆμη καὶ νὰ ἀποκτήσουν ἔτσι τίτλους σοβαροὺς γιὰ τὴν κατάληψη καθηγητικῶν ἐδρῶν.

Οἱ καθηγητὲς μας τραβήχτηκαν ἀπὸ τὴν ἄχαρη καὶ ἀντιεπιστημονικὴ ἐπαγγελματικὴ δράση, ἔμειναν ξένοι ἀπὸ κάθε τεχνικὴ κίνηση τοῦ τόπου καὶ ἔγιναν ἐπιστημονικά ἀπολιθώματα. Ἐπιστημονικὲς ἐφευρέσεις ἄξιες λόγου, γιὰ τίς πολλὰς κενὲς ἑδρες δὲ δημιουργήθηκαν. Γιὰ μερικές, λ.χ. τίς περισσότερες μηχανολογικές, δὲν ἔχομε οὔτε καν ὑποψήφιους.

Μιὰ ἄλλη, πῶς σημαντικὴ ἀκόμη ἔλλειψη τοῦ Πολυτεχνείου εἶναι τὰ ἐργαστήρια, πού ἀποτελοῦν τὴ βάση γιὰ τὴ λειτουργία τῶν ἀνωτάτων τεχνικῶν Σχολῶν. Χωρὶς ζωντανὸς καθηγητὴς καὶ χωρὶς ἐργαστήρια πῶς θὰ μπορέσουμε ν' ἀνταποκριθῶμε στὸ βασικὸ αἶτημα, νὰ θέσουμε τὸ Πολυτεχνεῖο στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ γιὰ τὰ ζητήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀνοικοδόμησι; Καὶ δὲν ἔχομε καθόλου ἢ σχεδὸν καθόλου ἐργαστήρια, οὔτε φυσικῆς, οὔτε μηχανολογικά, οὔτε χημικά, πού νὰ εἶναι σὲ θέση ὄχι νὰ δώσουν φῶς σὲ ἐπιστημονικὲς ἐρευνες κάποιας σημασίας, ὄχι ν' ἀσκήσουν τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν σπουδαστῶν μας, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθήσουν μόνον τὴ διδασκαλία μὲ ἀπλή ἐπίδειξη πειραματικῶν ἐργασιῶν. Ἐτσι μαθήματα ἐργαστηριακὰ μεταβάλλονται σὲ παλληκαρισμοὺς τοῦ μαυροπίνακα.

Ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ Πολυτεχνείου, καθὼς καὶ γιὰ τὴν χρεωκοπία τῆς παιδείας μας γενικά, βαρύνει ὅλως τίς Κυβερνήσεις τοῦ παρελθόντος, πού ποτὲ σ' ἀναχρονιστικὰ γιὰ κἀθὲ ἐποχὴ προγράμματά τους, δὲν ἔδωκαν μιὰ ἐπὶλεκτη θέση στὴν ἀνώτατη παιδεία. Κάθε φορὰ πού μιὰ Κυβέρνηση ἔδειχνε ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο, τὸ ἀποτέλεσμα

ἦταν ἐγκληματικὴ παραβίαση τῶν νόμων περὶ ἐκλογῆς καθηγητῶν, γιὰ νὰ μποῦν οἱ φίλοι τῆς. Εὐτυχῶς τὸ Πολυτεχνεῖο ἔμεινε μακριὰ ἀπὸ τέτοιους ἐναγκαλισμοὺς καὶ στὴν τέλεια ἀδιαφορία τοῦ κράτους ὀφείλεται ὅτι κάθε φορὰ ἐκλέγαμε μόνοι μας, χωρὶς ἐπεμβάσεις, τοὺς σχετικὰ καλύτερους καθηγητὲς, αὐτοὺς πού μποροῦσε νὰ μᾶς δώσει ἡ πενιχρὴ σὲ ἐφαρμογὲς ἑλληνικὴ τεχνικὴ ἐπιστῆμη καὶ ἡ μικρὴ μας βιομηχανία.

Βέβαια μιὰ τέτοια εἰκόνα ἔπρεπε ὀριστικὰ νὰ μᾶς ἀποθαρρύνῃ. Ἀλλὰ ἡ πεποίθησις ὅτι μὲ τὸν ἐκσοσιαλισμὸ τῆς οἰκονομίας μας, μὲ μιὰ κυβέρνηση λαϊκῆς Δημοκρατίας, πού θὰ ἔκοβε κάθε δεσμὸ μὲ τὴν κληρονομικὴ παράδοση καὶ θὰ ἔδινε στὴν ἐκπαίδευση τὴν κεντρικώτερη θέση τοῦ προγράμματός της, μὲ μετάκληση ξένων εἰδικῶν τεχνικῶν καὶ ἀθρόες ἀποστολὲς στὸ ἑξωτερικόν, θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργηθοῦν ἐντελῶς νέες συνθήκες γιὰ τὴν τεχνικὴ παιδεία καὶ εἰδικὰ γιὰ τὸ Πολυτεχνεῖο μας, ξεκινήσαμε σὲ μιὰ δημιουργικὴ ἐργασία πού ἀξίζει νὰ δοθῇ στὴ δημοσιότητα.

11. Ο ΝΕΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

Ἡ προοπτικὴ τοῦ ἔργου τῆς ἀνοικοδόμησις, μὲ ὅλη του τὴν πολύμορφη ποικιλία, πού ἐκθέσαμε στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μας, ἀποτέλεσε τὸ κίνητρο γιὰ μιὰ ἀνασυγκρότηση τῶν ἀνωτάτων Σχολῶν τοῦ Πολυτεχνείου μας, πού ἔγινε ἀπ' τὸν Σεπτέμβρη τοῦ 1943 ἕως τὸν Ἰούνιο τοῦ 1944. Στὸ διάστημα τῶν δέκα αὐτῶν μηνῶν μιὰ τεράστια ἐργασία συντελέστηκε καὶ εἶχε γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ διατυπωθῇ ἕνας νέος ὁργανισμὸς ἄξιος πραγματικὰ τῶν μεγάλων προβλημάτων, πού θὰ κληθοῦν νὰ λύσουν οἱ ἀνιερνοὶ ἀπόφοιτοὶ τοῦ τεχνικοῦ μας Πανεπιστημίου.

Ποιὰ εἶναι τὰ προβλήματα αὐτὰ ἔχουμε πιά καὶ εἶναι περιττὸ νὰ τὰ ἐπαναλάβουμε. Τὸ Πολυτεχνεῖο ἦταν ἐντελῶς ἀνέτοιμο γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ ἐθνικὴ ἀποστολή, μὲ τὸν ὁργανισμό του τοῦ 1917, πού τιμᾷ βέβαια τὸν τότε Ὑπουργὸ τῆς Συγκοινωνίας ἀειμνήστο Παπαναστασίου, ἀλλὰ πού δὲν ἦταν πιά καθόλου συγχρονισμένος μὲ τίς σημερινὲς ἀνάγκες τοῦ τόπου καὶ μὲ τὴν καταπληκτικὴ πρόοδο τῆς τεχνικῆς ἐπιστήμης μέσα στὰ εἴκοσι ὀκτὼ αὐτὰ χρόνια.

Θεωροῦμε περιττὸ νὰ ἐξετάσουμε ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ παλιὸς ὁργανισμός, πού καὶ τώρα φυσικὰ εἶναι ἀκόμα σὲ ἐφαρμογή. Θὰ περιοριστοῦμε μόνο νὰ ἀναπτύξουμε τὸ νέο ὁργανισμό, πού ὅσο ταχύτερα πραγματοποιηθῇ, τόσο ἀμεσώτερη θὰ εἶναι ἡ εὐεργετικὴ ἐπιρροή τοῦ ἀνωτάτου μας τεχνικοῦ ἰδρύματος στὴν ἀνοικοδόμησι τῆς χώρας.

Ὁ νέος ὁργανισμὸς τοῦ Πολυτεχνείου προβλέπει ἑξῆς Ἀνωτάτες Σχολές, πού μορφώνουν παιδιὰ μὲ ἀπολυτήριον Γυμνασίον, ἀφοῦ πετύχουν στίς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις. Οἱ εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις τροποποιήθηκαν καὶ αὐτὲς μὲ βάση ἕνα νεαρὸ νόμο τῆς ἴδιας ἐποχῆς περίπου, πού καὶ αὐτὸς ἀποτέλεσε ἀντικείμενο ἐξονυχιστικῆς μελέτης τῆς Συγκλήτου τοῦ Πολυτεχνείου. Εἶναι ὅμως ἀναγκαῖο νὰ τονιστῇ εὐθὺς ἀμέσως, ὅτι οἱ εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις εἶναι ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἐπιθυμητὴ ἀθρόα εἰσαγωγὴ σπουδαστῶν στὸ ἱδρυμὰ μας, ἐμπόδιο πού θὰ ἔπρεπε ἀσφαλῶς νὰ παραμερισθῇ, ὅταν τὰ γυμνάσιά μας ἢ εἰδικὰ λύκεια κατορθώσουν νὰ δίνουν στὴ νεολαία μας τίς ἀπαραίτητες γνώσεις στὰ Μαθηματικά καὶ

Φυσιογνωστικὰ μαθήματα, ὅταν παράλληλα ὑψωθῇ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν παιδιῶν, ὥστε ἀνετὰ νὰ μποροῦν νὰ παρακολουθήσουν τίς σοβαρὲς σπουδὲς τοῦ Πολυτεχνείου, τέλος ὅταν τὸ τελευταῖο ἀποκτήσῃ τοὺς χώρους καὶ τίς ἐγκαταστάσεις γιὰ μεγάλο ἀριθμὸ σπουδαστῶν.

Οἱ ἑξῆς Ἀνωτάτες Σχολές τοῦ Πολυτεχνείου εἶναι: 1) Ἀνωτάτη Σχολὴ Πολιτικῶν Μηχανικῶν, πού θὰ μποροῦσε καλύτερα νὰ ὀνομαστῇ Ἀνωτάτη Δομικὴ Σχολή, 2) Ἀνωτάτη Σχολὴ Μηχανολόγων - Ἡλεκτρολόγων, 3) Ἀνωτάτη Σχολὴ Χημικῶν Μηχανικῶν, 4) Ἀνωτάτη Σχολὴ Ἀρχιτεκτόνων, 5) Ἀνωτάτη Σχολὴ Τοπογράφων Μηχανικῶν, 6) Ἀνωτάτη Σχολὴ Γενικῶν Ἐφηρμοσμένων Ἐπιστημῶν.

Οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς Σχολές αὐτὲς διακλαδίζονται σὲ τμήματα ἢ χωρὶς νὰ χάνουν τὴν αὐτάρκειά τους ἀποτελοῦν βάση γιὰ μετεκπαίδευση σὲ ἄλλες Ἀνωτάτες Σχολές.

Θὰ ἐξετάσουμε καθεμιὰ ἀπ' αὐτὲς χωριστά, ἀλλὰ γενικά καὶ σύντομα.

12. ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

Ἐχει πεντάχρονη φοίτηση, προορίζεται νὰ δώσῃ στὴν κοινωνία δομικοὺς (οἰκοδόμους, κατασκευαστὲς κτιρίων ἀπὸ χάλυβα καὶ ὀπλισμένο σκυρόδεμα, κατασκευαστὲς γεφυρῶν ἀπὸ κάθε ὕλικόν κλπ.), συγχωνωσιολόγους (ὁδοποιούς, σιδηροδρομικοὺς, κατασκευαστὲς καναλιῶν, λιμανιῶν κλπ.), ὑδραυλικοὺς (κατασκευαστὲς ἔργων ἐγγειοβελτιωτικῶν, ἀστικής καὶ ἀγροτικῆς ἐξυγιάνσεως, διαρρυθμίσεως ποταμῶν, χειμάρρων, ἐκμετάλλευσης ὑδατοπτώσεων, καναλιῶν, λιμανιῶν κλπ.).

Ὁ τομέας αὐτὸς τῶν τεχνικῶν ἐπιστημῶν, πού ἀναφέρεται σ' αὐτὴ τὴ Σχολή, ἔχει πολὺ μεγάλη ἔκταση. Ἀποδείχτηκε δύσκολη ἡ κατάρτιση μηχανικῶν πού νὰ κατέχουν σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς κλάδους τίς ἀπαιτούμενες γνώσεις. Οἱ δυσκολίες αὐξάνουν, ἂν λάβωμε ὑπόψη ὅτι οἱ τεχνικοὶ πού ἀναλαβαίνουν τὴν ἐκτέλεση ὑδραυλικῶν ἔργων, εἶναι ἀπαραίτητο ν' ἀποκτήσουν τίς γεωργικὲς γνώσεις πού χρειάζονται γιὰ νὰ καταλαβαίνουν τίς γεωργικὲς ἀνάγκες, τίς ἀπόψεις τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴ γεωργία, νὰ συνεργάζονται ἀποτελεσματικότερα καὶ μὲ πνεῦμα ἀμοιβαίας κατανόησης μὲ τοὺς εἰδικούς γεωπόνους, δασολόγους, ἐδαφολόγους καὶ νὰ προσαρμόζουν τίς τεχνικὲς τους μελέτες μὲ τρόπο ὥστε νὰ προκύπτουν ὁρθὲς λύσεις, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν τεχνικὴ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν γεωργικὴ ἀποψη.

Ἀποφασίστηκε, λοιπόν, ἡ δημιουργία δύο κλάδων γιὰ εἰδίκευση, ὥστε νὰ μπορέσῃ ὄχι μόνο νὰ ἐκταθῇ περισσότερο ἡ διδασκαλία τῶν κατασκευῶν ἀπὸ χάλυβα ἢ ὀπλισμένο σκυρόδεμα, ἢ στατικὴ τῶν νέων μορφῶν, ἢ ἐξέταση τῶν συγκοινωνιακῶν προβλημάτων τόσο ἀπὸ κατασκευαστικὴ, ὅσο καὶ ἀπὸ οἰκονομικὴ καὶ χωρονομικὴ πλευρά. Μὰ τὸ κυριότερον νὰ καταρτιστοῦν οἱ τεχνικοὶ γιὰ τὰ ἐγγειοβελτιωτικὰ καὶ ὑδροδυναμικὰ ἔργα, δηλαδὴ τὰ δομικὰ ἔργα, πού θ' ἀναπτύξουν τὴν ἐνέργεια τῶν ὑδατοπτώσεων.

Οἱ δύο αὐτοὶ κλάδοι, πού χωρίζονται στὸν πέμπτον χρόνον καὶ ἀποτελοῦν τμήματα πιά τῆς Σχολῆς εἶναι: ὁ κλάδος κατασκευαστοῦ καὶ συγχωνωσιολόγου καὶ ὁ κλάδος ὑδραυλικοῦ μηχανικού.

Ἡ εἰδίκευση εἶναι ὑποχρεωτικὴ, πραγματοποιεῖται, ὅπως εἶπαμε, στὸν ἕνα ἢ στὸν ἄλλο κλάδο, στὸν πέμπτον χρόνον τῶν σπουδῶν, ὕστερα ἀπὸ τὴν γενικὴ κατάρτιση τῶν σπουδαστῶν σὲ Πολιτικὸς Μηχανικός.

Μέσα στὸ πλαίσιο αὐτὸ τῆς ἀναδημιουργίας τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Μηχανικῶν ἡ Ἀνωτάτης Δομικῆς Σχολῆς, ἰδρύθηκαν νέες ἑδρες γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν σκοπῶν πού ἀναφέραμε. Αὐτὲς εἶναι: τῶν ὑδροδυναμικῶν ἔργων, τῆς ἀστικής καὶ ἀγροτικῆς ἐξυγιάνσεως, τῆς γεωργικῆς ὑδραυλικῆς, τῆς γεωργικῆς ἐγκυκλοπαιδείας, τῆς μετεωρολογίας, πού μαζί μὲ τίς προϋπάρχουσες θὰ δώσουν στοὺς σπουδαστὲς μας τὸν ἐπιδιωκόμενο προσανατολισμὸ καὶ θὰ τοὺς ἐνημερώσουν στίς γεωργικὲς ἀπόψεις, πού εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ληφθοῦν ὑπόψη στὴν ἐκτέλεση ὑδραυλικῶν ἔργων.

Ἐδῶ πρέπει νὰ τονιστῇ κατὰ τὸ οὐσιαστικόν. Ἡ προσπάθεια τοῦ Πολυτεχνείου γιὰ κατάρτιση μηχανικῶν, πού θὰ ἔχουν γιὰ προορισμὸ νὰ ἐκτελέσουν μικρὰ καὶ μεσαῖα τεχνικὰ ἔργα γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση ἀποκλειστικὰ τῆς γεωργίας, δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὴν ὁργάνωση αὐτῆς τῆς Σχολῆς Πολιτικῶν Μηχανικῶν. Τέτοιοι μηχανικοὶ, πού θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομαστοῦν γεωργικοὶ μηχανικοὶ (ingénieurs ruraux, rural Engineers, Kulturingerieure), πρέπει νὰ ἔχουν ἀκόμα περισσότερες γεωργικὲς γνώσεις χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ τέλεια κατάρτισή τους σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης τοῦ Πολιτικοῦ μηχανικοῦ. Μποροῦν νὰ ἔχουν ἐλαφρότερο μαθηματικὸ καὶ τεχνικὸ ἐξοπλισμὸ, ἀλλὰ βαρύτερον γεωργικὸ καὶ γεωργικοοικονομικόν, γιὰ ν' ἀποτελέσουν ἔτσι χρησιμώτατα στελέχη τῆς γεωργικῆς μας παραγωγῆς. Γίνεται σκέψη νὰ ἰδρυθῇ μελλοντικὰ καὶ σ' ἐμᾶς μιὰ Ἀνωτάτη Σχολὴ Γεωργικῶν Μηχανικῶν καὶ νὰ ολοκληρωθῇ ἡ προσπάθεια ἀποτελεσματικῆς ἐπέμβασης τῆς τεχνικῆς γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὴν μέγιστη ἀπόδοση τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Τότε σὰν ἐπέκταση αὐτῆς τῆς ὁργάνωσης τοῦ Πολυτεχνείου θὰ ἦταν ἡ προσάρτηση τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς, ἴσως καὶ τῆς Ἀνωτάτης Δασολογικῆς Σχολῆς, πού θὰ εὗρισκαν συγγένεια μὲ τὸ ἱδρυμὰ μας. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ δεκτὸ ἀπὸ μᾶς, πρέπει οἱ Σχολές αὐτὲς νὰ ὑποστοῦν γενναία ἐκκαθάριση ἀπ' ὅλα τὰ στοιχεῖα πού μπεῖχαν ἀνώμαλα καὶ δὲν ἀνταποκρίνονται στίς ἀξιώσεις πού θέτουμε στὴν ἐκλογὴ τῶν καθηγητῶν μας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πλήρωση τῶν καινούργιων ἐδρῶν πρέπει νὰ ὁργανωθοῦν τὰ δύο ἐργαστήρια τῆς ὑδραυλικῆς καὶ ὑδροδυναμικῶν ἔργων, νὰ ἀποκτήσουν τοὺς χώρους καὶ τὰ ὄργανα πού τοὺς χρειάζονται, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὸν σκοπὸ πού προδιαγράψαμε. Ἀλλὰ ἐργαστήρια πού ὑπάρχουν ἐπίσης μόνο στοὺς νόμους καὶ πού εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ συγκρότηση τῆς Σχολῆς Πολιτικῶν Μηχανικῶν, εἶναι τῆς βοτανικῆς, ἐδαφομηχανικῆς, ὀπλισμένου σκυροδέματος, τεχνικῶν ὕλικῶν καὶ μετεωρολογίας.

13. ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ

ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΩΝ - ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΩΝ

Διαιρεῖται στὰ δύο τμήματα Μηχανολόγων καὶ Ἡλεκτρολόγων μὲ τετράχρονη αὐτοτελὴ τὸ καθένα φοίτηση. Τὰ τμήματα αὐτὰ δίνουν διπλώματα μηχανολόγου ἢ ἠλεκτρολόγου, ἀλλὰ ἀποτελοῦν καὶ τὴ βάση γιὰ

μετεκπαίδευση σε Ναυπηγούς, μηχανικούς Αεροπορίας και μηχανικούς Τηλεπικοινωνιών. Η μετεκπαίδευση αυτή είναι ενός χρόνου και έτσι η απόκτηση των διπλωμάτων Μηχανολόγου-Ναυπηγού, Μηχανολόγου Μηχανικού Αεροπορίας, Ηλεκτρολόγου Μηχανικού Τηλεπικοινωνιών, προϋποθέτει πεντάχρονη τουλάχιστο φοίτηση. Το ίδιο οι Μηχανολόγοι ή οι Ηλεκτρολόγοι μπορούν ύστερα από ένα χρόνο ν' αποκτήσουν και το άλλο δίπλωμα και να γίνουν Μηχανολόγοι. Ηλεκτρολόγοι συνεχίζοντας τις σπουδές τους τουλάχιστον ένα χρόνο και περνώντας νέες συμπληρωματικές εξετάσεις.

Ο σκοπός των τμημάτων που ιδρύονται είναι αυτόνοτος, μα προκύπτει και από τη γενική ανάπτυξη των επιδιώξεων της τεχνικής ανοικοδόμησης που έγινε στα προηγούμενα. Ένα πράγμα μόνο θέλουμε εδώ να τονίσουμε. Τη σημασία που έχει το τμήμα Τηλεπικοινωνιών. Η τεχνική της Ηλεκτρικής Τηλεπικοινωνιών έχει εξελιχθεί τις τελευταίες δεκαετίδες καταπληκτικά και αποτελεί σήμερα από τους πρακτικά πιο σημαντικούς και επιστημονικά πιο πολύπλοκους και πιο ενδιαφέροντες κλάδους της ηλεκτρολογίας. Η αντιμετώπιση των συναφών τεχνικών προβλημάτων δεν επιτρέπεται να είναι έργο αυτοδίδακτων ή εμπειρικά μισομορφωμένων, όπως γίνεται σε μας σήμερα. Η φύση των θεμάτων αυτών επιβάλλει να έχουμε επιστήμονες μηχανικούς με βαθειά μαθηματική, φυσική και ειδική τεχνική μόρφωση.

Για τις εξετάσεις, τόσο τις πρώτες όσο και τις τελειωτικές για δίπλωμα, είναι βασική προϋπόθεση η πρακτική άσκηση των σπουδαστών μας σ' εργοστάσια, τ' ολιγότερο εξάμνη, που μπορεί να γίνεται τμηματικά, αλλά πρέπει να είναι συμμορφωμένη στους κανονισμούς, που αφορούν τους κοινούς εργατές. Σ' αυτή την πρακτική άσκηση αποδίδουμε έντελως ιδιαίτερη σημασία. Πρέπει όμως να ληφθεί φροντίδα, ώστε να είναι πραγματική και συντελεστική του σκοπού που αποβλέπει.

Πρέπει να τονιστεί ότι η Σχολή Μηχανολόγων-Ηλεκτρολόγων, και όπως λειτουργεί ακόμα με τον παλιό της οργανισμό, έχει πολλά κενά σε διδακτικό προσωπικό και σε εργαστήρια, που έχουν εξαιρετική σημασία γι' αυτή. Επειδή, όπως και άλλοι τονίσαμε, η βιομηχανία κατασκευής μηχανών είναι σχεδόν ανύπαρκτη στην Ελλάδα, δεν έχουμε κατασκευαστές επιστήμονες που θα μπορούσαν μ' επιτυχία ν' αναλάβουν τη διδασκαλία κατασκευαστικών μαθημάτων. Γι' αυτό μερικοί συνάδελφοι μέσα κι έξω από το Πολυτεχνείο, που δεν μετέχουν τόσο απόλυτα στην πεποίθησή μας για την εξβιομηχάνιση της Ελλάδας, βλέπουν με μεγάλο σκεπτικισμό τη λειτουργία της Σχολής, σί' αγνώρια που καθόρισε ο νέος οργανισμός. Νομίζουμε ότι οι συνάδελφοι αυτοί δεν έχουν δίκαιο για τους λόγους που αναπτύξαμε στο πρώτο μέρος της μελέτης μας και ότι με κάθε θυσία πρέπει να συμπληρώσουμε τα μεγάλα κενά της Σχολής σε προσωπικό και εργαστήρια, ακόμη κι αν πρέπει να φέρουμε ξένους καθηγητές για τα πρώτα χρόνια. Η δαπάνη για μια τέτοια προσπάθεια είναι μηδαμινή μπροστά στο μεγάλο εθνικό σκοπό που αποβλέπει. Οι καινούργιες έδρες που ιδρύθηκαν με το νέο οργανισμό είναι: κατασκευής μηχανών εσωτερικής καύσεως, ναυπηγικής, κατασκευής αυτοκινήτων και αεροπλάνων,

υδροκινητήρων και αεραμάτου τηλεπικοινωνιών. Όλες, εκτός από την τελευταία είναι κενές. Όπως επίσης είναι κενές μερικές από τις σπουδαιότερες παλιές έδρες. Βέβαια οι νέες έδρες που ιδρύθηκαν κάθε άλλο παρά ανταποκρίνονται σε αριθμό και σε ειδικότητα στις σχολές που προβλέπει ο νέος οργανισμός. Λ.χ. οι ναυπηγικές έδρες μαζί με τις έδρες κατασκευής ναυτικών μηχανών πρέπει να είναι τουλάχιστο πέντε. Έχουμε ανάγκη ακόμα από δύο τρείς ηλεκτρολογικές έδρες κλπ., αλλά επαναλαμβάνουμε ότι η λειτουργία της σχολής Μηχανολόγων-Ηλεκτρολόγων προσκόπτει σοβαρά στην ευρεία ειδικού διδακτικού προσωπικού που να βρίσκεται στο ύψος της αποστολής του. Μαζί με τις νέες έδρες ιδρύθηκαν και νέα εργαστήρια που θέλουν, τόσο αυτά όσο και τα παλιά, σύντομη οργάνωση και πλουτισμό. Θεωρούμε περιττό να τονίσουμε ακόμα περισσότερο τη σημασία που έχει για την αυριανή Ελλάδα και την ανοικοδόμησή της η άμεση παροχή όλων των μέσων που θα δώση στη Σχολή αυτή πραγματικό περιεχόμενο και θα την τοποθετήσει στη συνείδηση του κόσμου εκεί που ευχόμαστε να βρίσκεται.

Προτού τελειώσουμε με τη Σχολή αυτή, είναι αναγκαίο να τονίσουμε ότι ο οργανισμός προβλέπει δύο ακόμα ανώτατες Σχολές για μετεκπαίδευση των διπλωματούχων Μηχανολόγων. Αυτές είναι οι πεντάχρονες σχολές Μηχανολόγων Μεταλλειολόγων και Μηχανολόγων Μεταλλουργών, κι' έχουν σκοπό στις υποτιθέμενες πλούσιες γνώσεις των Μηχανολόγων να δώσουν την απαιτούμενη συμπλήρωση με γνώσεις χημικές και έργων Πολιτικού Μηχανικού, για να προκύψουν ειδικά στελέχη πολύτιμα για τη μεταλλευτική και μεταλλουργική βιομηχανία.

14. ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΧΗΜΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

Έχει τετράχρονη φοίτηση και οργάνωση όχι πολύ διαφορετική από την προβλεπόμενη στον παλιόν οργανισμό. Η Σχολή αυτή δικαιώσε δπωσδήποτε τις προσδοκίες που στηρίχτηκαν σ' αυτήν κατά την ίδρυσή της προ είκοσιόχτώ χρόνων, έχουμε δε την πεποίθηση ότι άμα ανακαινιστεί, συμπληρωθεί τα κενά που δημιουργεί το ύψος ηλικίας των καθηγητών της και προ παντός άμα τα εργαστήριά της γίνουν άρκετά μεγάλα και άρκετά πλούσια με συγχρονισμένο υλικό, θα κατορθώσει ν' ανταποκριθεί στη μεγάλη αποστολή που έχει, να κατάρτιση δηλαδή τα στελέχη της χημικής βιομηχανίας. Οι επιφυλάξεις όμως που διατυπώνουμε για την ικανοποιητική εκπλήρωση αυτού του προσορισμού δεν είναι μικρές. Σήμερα τα εργαστήριά της είναι τέλεια ανεπαρκή σε έκταση και σε μέσα διδασκαλίας και άσκησης. Με τέτοιες συνθήκες δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι είναι ικανή ν' αναλάβει υπεύθυνα το έργο της άρτιας συγκρότησης των Χημικών Μηχανικών, εκείνων που θα αναλάβουν την ιστορική αποστολή της εξβιομηχάνισης της χώρας, αφού γνωρίσουν την αξία των συνθηκών που προσφέρει ο τόπος.

Σ' αυτή την παλιά Σχολή των Χημικών Μηχανικών στηρίζεται η δημιουργία της Ανωτάτης Σχολής Χημικών Μεταλλειολόγων και της Ανωτάτης Σχολής Χημικών Μεταλλουργών που αποτελούν προέκταση της παλιάς Σχολής με ένα χρόνο τουλάχιστον πρόσθετης φοίτησης.

Οι μεταλλειολόγοι χρειάζονται πολλή μηχανολογία,

ειδική ηλεκτροτεχνία και αρκετές γενικές μα και πρακτικές γνώσεις Πολιτικού Μηχανικού. Ο μεταλλειολόγος, περισσότερο από κάθε άλλο μηχανικό, πρέπει να είναι προσανατολισμένος στους περισσότερους κλάδους της τεχνικής. Πρέπει να συγκεντρώνη την πιο ολοκληρωμένη γενική τεχνική κατάρτιση. Βρίσκεται πολύ συχνά μακριά από τα μεγάλα κέντρα και έτσι δεν είναι σε θέση να ζητήσει τα φώτα των ειδικότερων συναδέλφων του σε ζητήματα μηχανολογικά, ηλεκτροτεχνικά, πολιτικού μηχανικού, που πρέπει τότε να τα λύση μόνος του. Στο τέλος πρέπει να σημειωθεί έντελως ιδιαίτερα ότι ένα από τα σπουδαιότερα μαθήματα του μεταλλειολόγου είναι γενικά η τοπογραφία και ειδικότερα η τοπογραφία μεταλλείων.

Τα μαθήματα αυτά είναι απαραίτητα όχι μόνο για να καστήσουν τη Σχολή ικανή να δώση ύστερα από μια μετεκπαίδευση μεταλλειολόγους ή μεταλλουργούς, αλλά και για να της δώσουν τεχνικότερο χαρακτήρα από ότι είχε ως σήμερα, που να δικαιολογή περισσότερο τον τίτλο του χημικού μηχανικού. Για τους λόγους αυτούς ιδρύθηκαν ίδιες, δμώνυμες με τα μαθήματα, έδρες. Εκτός απ' αυτές ιδρύθηκαν φυσικά οι ειδικές έδρες ειδικής μεταλλευτικής, μεταλλουργίας του σιδήρου, γενικής και ειδικής μεταλλουργίας, κοιτασματολογίας και εφαρμοσμένης γεωλογίας, και στο τέλος η έδρα των κανσίων και λιπαντικών υλικών.

Διατυπώθηκαν από συναδέλφους μέσα και έξω απ' το Πολυτεχνείο αντιρρήσεις γι' αυτές τις ανώτατες σχολές των Χημικών Μεταλλειολόγων και Χημικών Μεταλλουργών. Είπαν ότι η Χημική Σχολή δεν είναι η κατάλληλη για μετεκπαίδευση σε μεταλλειολόγους και ότι καταλληλότερη θα ήταν η Σχολή των Πολιτικών Μηχανικών. Είπαν ότι ο ένας χρόνος γι' αυτή τη μετεκπαίδευση σε μεταλλειολόγους ή σε μεταλλουργούς είναι λίγος και ότι τα χρόνια της μετεκπαίδευσης θα έπρεπε να ορισθούν το ολιγότερο σε δύο. Είπαν ότι οι σχολές αυτές θα έπρεπε να είναι αυτοτελείς, γιατί είναι έντελως ιδιότυπες και η κατάρτιση των σπουδαστών με τις κατάλληλες κατευθύνσεις σπουδών θα έπρεπε ν' αρχίζει από τα πρώτα χρόνια πάνω σ' ένα ειδικό πρόγραμμα που φυσικά δεν θα περιέχει όσα χημικά μαθήματα είναι περιττά για τους μεταλλειολόγους και μεταλλουργούς.

Πολλές από τις αντιρρήσεις αυτές και μάλιστα η τελευταία δεν είναι χωρίς βάση. Μα κι εμείς χαρακτηρίσαμε την κατάσταση που δημιουργήθηκε σαν μεταβατική, άλλ' απαραίτητη, γιατί οι αυτοτελείς σχολές είναι βέβαιο πως δεν θα μπορούσαν να σταθούν και να δώσουν γρήγορα τους πολλούς μεταλλειολόγους και τους πολλούς μεταλλουργούς που έχουμε ανάγκη για την άμεση έναρξη της ανοικοδόμησης. Είναι βέβαιο ότι η πολιτική που άσκησε το Κράτος ίσαμε σήμερα και η ατομική πρωτοβουλία δε δημιούργησαν έδαφος για επαγγελματική επιτυχία των μεταλλειολόγων και μεταλλουργών και για το λόγο αυτό σταμάτησε τέλεια η μετάβαση νέων για σπουδές σ' ευρωπαϊκές μεταλλευτικές και μεταλλουργικές σχολές. Άλλ' έπρεπε να γίνει τώρα γρήγορα εκείνο που έπρεπε να είχε συμβή από πολλού, να ιδρυθούν δηλαδή οι ανώτατες Σχολές Μεταλλειολόγων και Μεταλλουργών έστω και στη μεταβατική μορφή που είπαμε για ν' αποκτήσουμε το ταχύτερο τους ειδικούς που θ' αναλάβουν την αναζήτηση,

τη μελέτη, την έντατική εκμετάλλευση των μεταλλείων μας και γενικά του ορυκτού μας πλούτου, σύμφωνα με το γενικό ανοικοδομητικό μας πρόγραμμα.

Οι Σχολές Χημικών Μεταλλειολόγων και Χημικών Μεταλλουργών άρχισαν να λειτουργούν, έχουν μεγάλο αριθμό μετεκπαιδευομένων Χημικών για σπουδαστές, δημιουργούνται όμως κολοσσιαίες δυσκολίες, επειδή οι κύριες έδρες είναι κενές και τα ειδικά εργαστήρια ανύπαρκτα.

15. ΟΙ ΛΟΙΠΕΣ ΑΝΩΤΑΤΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

Η Ανωτάτη Σχολή Αρχιτεκτόνων με το νέο της οργανισμό λειτουργεί άρτια και δικαιώνει την πεποίθησή ότι δεν είναι αδύνατο να γίνη σε λίγο η Ελλάδα κέντρο σόβαρης αρχιτεκτονικής κίνησης. Έχει καλή συγκρότηση και καλούς καθηγητές, δεν έχει ανάγκη από εργαστήρια, οι ειδικές συλλογές που της λείπουν δεν αποτελούν τόσο ουσιώδεις παράγοντες για την κατάρτιση των αρχιτεκτόνων. Έχει ωραιότατες αίθουσες διδασκαλίας που αποχτήσαν τελευταία την κατάλληλη διαρρύθμιση. Η γνώμη μας είναι ότι η Σχολή αυτή θα δώση γρήγορα πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Πρέπει ιδιαίτερα να εξαρτη ό εκπαιδευτικός χαρακτήρας της σχολής και να τονιστεί ότι η σχολή νιώθει τον προσορισμό της και προσπαθεί με κάθε τρόπο να τον ικανοποιήσει. Η ιστορική, η φιλοσοφική καθώς και η μορφολογική ανάπτυξη της τέχνης, η αρχιτεκτονική σύνθεση, τα βοηθητικά μαθήματα του ελεύθερου σχεδίου και της πλαστικής, αποτελούν ενιαίο συγκρότημα μ' εξαιρετικό πνευματικό περιεχόμενο. Οι νέοι μας σ' αυτή τη σχολή εδώ και λίγα χρόνια αρχίζουν να παίρνουν σωστές κατευθύνσεις για την κατανόηση της τέχνης, τείνουν ν' αποβάλουν τις προλήψεις που καλλιεργεί το χαμηλό επίπεδο της κοινωνικής και πολιτικής μας ζωής, προετοιμάζονται σαν απόστολοι της αλήθειας που θα καθοδηγήσουν τις πλατιές λαϊκές μάζες στην ορθή εκτίμηση των έργων της τέχνης και του πολιτισμού.

Η Ανωτάτη Σχολή Τοπογράφων Μηχανικών αποτελεί ανασυγκρότηση παλαιότερης σχολής που είχε τον τίτλο Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων. Με το νέο οργανισμό απόκτησε τις νέες έδρες της γεωγραφίας, χαρτογραφίας, φωτοτοπογραφίας, γενικής αστρονομίας και γεωδαιτικόαστρονομικών προσδιορισμών, που άμα πληρωθούν θα δώσουν καινούργια ώθηση στην πραγματοποίηση του σκοπού της Σχολής. Στο σκοπό της Σχολής ανήκει πρώτα-πρώτα η δημιουργία στελεχών για το γενικό κτηματολόγιο της χώρας και το γενικό πλουτοπαραγωγικό χάρτη της, που αποτελούν την βάση κάθε χωρονομικού σχεδίου. Καμία πολιτική σχετική με την αγροτική και αστική ιδιοκτησία δεν μπορεί να άσκηθι χωρίς ένα γενικό κτηματογραφικό χάρτη που θα προσδιορίση την ακίνητη ιδιοκτησία, θα δικαιολογήση την επιβολή φορολογικών βαρών. Ένας τέτοιος χάρτης διευκολύνει τη μελέτη και εκτέλεση κάθε τεχνικού έργου. Ο πλουτοπαραγωγικός χάρτης μπορεί να λεχθι ότι αποτελεί τη βάση για την εκμετάλλευση της γης.

Η Ανωτάτη Σχολή Γενικών Επιστημών, που θεωρούμε

σάν ουσιώδη δημιουργία προορισμένη να προωθήση σημαντικά τις σχετικές επιστήμες στον τόπο μας. Είναι παγία πεποίθηση ότι χρειάζεται να καλλιεργηθούν βαθειά οι θεωρητικές εκείνες επιστήμες που αποτελούν τη βάση για την ὀρθωση ενός Τεχνικού Πανεπιστημίου. Πρέπει να σημειωθεί ότι πολλοί από τους σπουδαστές μας δείχνουν ιδιαίτερη ἔφεση για τις μαθηματικές και φυσικές επιστήμες. Και η ἔφεση αυτή πρέπει να ικανοποιηθῇ. Για τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἰδρύονται δύο νέες ἑδρες μαθηματικῶν καὶ μία ἑδρα φυσικῆς. Ἐξάλλου στὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τοῦ Πολυτεχνείου ἔχουμε περίφημους νεώτερους μαθηματικούς καὶ φυσικούς, στοὺς ὁποίους εἶναι δίκαιο νὰ δώσουμε τὴν εὐκαιρία νὰ διδάξουν ἀνώτερα μαθήματα καὶ τὴ δυνατότητα νὰ καλλιεργήσουν τὴν ἐπιστήμη τους.

Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καλλιέργεια τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φυσικῆς, ἡ ἀνώτατη αὐτὴ Σχολὴ θὰ δώσῃ εὐκαιρία στοὺς σπουδαστὲς ὅλων τῶν σχολῶν μας νὰ παρακολουθήσουν ἄλλα μαθήματα, ὅχι μόνο με στενὴ ἐπαγγελματικὴ ἀξία, ἀλλὰ με εὐρύτατο ἐκπολιτιστικὸ προορισμό. Τέτοια εἶναι ἡ φιλοσοφία, ἡ θεωρία καὶ ἡ ἱστορία τῆς τέχνης ποὺ ἀντιπροσωπεύονται με δυνάμεις ἑδρες στὴ Σχολή. Πρέπει δὲ νὰ τονιστῇ ἐντελῶς ἰδιαίτερα ὅτι στὴ Σχολὴ αὐτὴ ἀνήκουν δύο τακτικὲς οικονομικὲς ἑδρες ποὺ εἶναι τώρα κενές, μὰ ποὺ ἡ πλήρωσή τους με κατὰλληλους οικονομολόγους θὰ ἔχῃ γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ πλαισιωθοῦν τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ τεχνικὰ μαθήματα με μαθήματα οικονομικὰ σὲ ἱκανὴν ἔκταση. Ἡ συμπλήρωση αὐτῆς τῆς μόρφωσης τῶν μηχανικῶν ἔχει ἀφάνταστη σημασία γιὰ τὰ στελέχη ποὺ θὰ καταρτίσουν καὶ θὰ ἐφαρμόσουν τὸ ἀνοικοδομητικὸ καὶ εἰδικότερα τὸ χωρονομικὸ σχέδιο. Πολλὰ λάθη, ποὺ ἔγιναν στὸ παρελθόν καὶ ποὺ τονίσαμε στὰ προηγούμενα, δρῶνται χωρὶς καμιά ἀμφιβολία στὸ γεγονός, ὅτι οἱ τεχνικοί μας ἔχουν πολὺ πενιχρὴ ἢ ἀμφίβολη ἰδέα γιὰ τὴς οικονομικὲς ἀξίες. Καὶ ὅμως κανένα τεχνικὸ ἔργο δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔγινε σωστὰ, ὅτι ὀρθώθηκε ἐπιστημονικά, ὅτι δικαιολογεῖ οικονομικὰ τὴν ὑπαρξὴ του καὶ τὸν τρόπο ποὺ κατασκευάστηκε, ἂν δὲν ἔχῃ τὴ θέση του μέσα στὸ χωρονομικὸ σχέδιο. Τοῦ σχεδίου ὅμως αὐτοῦ ἡ κατάρτιση βασίζεται σὲ καλὰ σφουρηλατημένες οικονομικὲς ἀξίες. Οἱ μηχανικοί, ποὺ θὰ διευθύνουν τὴν ἐκμετάλλευση ἐργοστασίων, σιδηροδρόμων, λιμανιῶν, οἱ ἐμπορικοὶ μηχανικοὶ, ποὺ θὰ διαπραγματευθοῦν γιὰ λογαριασμό τοῦ Κράτους ἢ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας τὴν ἀγορὰ ἢ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν τεχνικῶν μας προϊόντων, ἐκείνοι ποὺ θὰ συντάξουν συμβάσεις τεχνικῶν ἔργων, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γερεὲς οικονομικὲς γνώσεις. Γενικὰ θεωροῦμε τὶς δύο τακτικὲς οικονομικὲς ἑδρες ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες τοῦ Πολυτεχνείου. Τὸ μέλλον τοῦ Πολυτεχνείου δὲν θὰ ἐξασφαλιστῇ, ἂν δὲν ἐπικρατήσῃ ἡ ὀρθὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ μεγάλη σημασία τῶν οικονομικῶν μαθημάτων.

Αὐτὸς εἶναι περίπου ὁ ὁργανισμὸς τοῦ μοναδικοῦ μας ἰδρύματος ποὺ παρέχει τὴν ἀνωτάτη τεχνικὴ παιδεία στὴν Ἑλλάδα. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ὅμως ὁ ὁργανισμὸς αὐτὸς εἶναι ἀνάγκη νὰ πληρωθοῦν σαράντα περίπου κενὲς ἑδρες παλιῆς καὶ νέας, νὰ ἰδρυθῇ ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ ἐργαστήρια, νὰ βρεθοῦν οἱ

χώροι, οἱ κτιριολογικὰ ἄρτιοι, γιὰ νὰ στεγάσουν ὅλον αὐτὸν τὸν κόσμον, ποὺ με τὴν ἐργασία του θὰ συντελέσῃ στὴ δημιουργία μιᾶς νέας Ἑλλάδας πραγματικὰ πολιτισμένης καὶ εὐτυχισμένης.

Ἐξὸν ἀπὸ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ νέου ὁργανισμοῦ, ποὺ οὐσιαστικὰ σημαίνει δημιουργία νέου Πολυτεχνείου, θὰ ἔπρεπε νὰ σκεφθοῦμε τὴν ἰδρυση πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἰνστιτούτων τεχνικῶν ἐρευνῶν, σὲ διάφορα μέρη τοῦ τόπου, με εἰδικότητα ἀντίστοιχη στὸ χαρακτήρα καὶ τὴν ἀξιοποιητικὴ δραστηριότητα καθε περιοχῆς καὶ ποὺ θὰ βρίσκονταν σὲ ἀμεση ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ Πολυτεχνεῖο Ἀθηνῶν. Αὐτὸ τότε μαζί με τὰ παραρτήματά του θ' ἀποτελοῦσε τὸν ἐγκέφαλον, ὅπου θὰ γινόταν ἡ ἐρευνητικὴ ἐπεξεργασία καθε ζητήματος σχετικοῦ με τὴν τεχνικὴ ἀνοικοδόμησιν, ἀπὸ ἕνα πλῆθος τεχνικῶν, ὅχι μόνο καθηγητῶν ἢ προσώπων ποὺ ἀνήκουν ἀποκλειστικὰ στὴν ἀκαδημαϊκὴ σταδιοδρομία, ἀλλὰ πεικίλης ἐπιστημονικῆς καὶ ἐμπειρικῆς κατηγορίας ποὺ με πίστη γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀποστολὴ τοὺς θὰ θεμέλιωναν ἔτσι τὴ νέα πατρίδα μας.

Βέβαια σωστὸ θὰ ἦταν νὰ μὴ περιοριστοῦμε μόνο σ' ἕνα ἀνώτατο τεχνικὸ ἴδρυμα, ἀλλὰ νὰ φτιάξουμε καὶ ἄλλο στὴ Βόρειο Ἑλλάδα ποὺ θὰ συμβάλῃ ἀκόμα περισσότερο στὴν ὁλοκληρώσιν τῆς τεχνικῆς διαπαιδαγώγησης τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ἡ ἰδρυση δευτέρου Πολυτεχνείου ἀποτελεῖ προχωρημένη ἐπιδίωξη τῆς ἀνοικοδόμησης.

Μόνο ἅμα βάλουμε τὶς βάσεις καλὰ ὁργανωμένης μέσης καὶ κατώτερης λαϊκῆς τεχνικῆς παιδείας, ὅταν σκορπίσουμε τὰ τεχνικὰ αὐτὰ σχολεῖα στὰ πέριτα τῆς Ἑλλάδας καὶ θεμελιώσουμε καλὰ στὸ λαὸ τὶς τεχνικὲς γνώσεις, ποὺ τοῦ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ βελτίωσιν τῶν βιωτικῶν του συνθηκῶν, μόνον ὅταν δημιουργήσουμε τὰ πρακτικὰ στελέχη τῆς τεχνικῆς ἀνασυγκρότησης, μόνο ἀφοῦ ὀρθωθῇ γιγάντιο τὸ Πολυτεχνεῖο Ἀθηνῶν καὶ ἀρχίσῃ νὰ δίνει ἀξιότιμους μηχανικούς σ' ὅλες τὶς εἰδικότητες ποὺ ἀναφέραμε, μπορούμε σὲ μιὰ ἀνώτερη περίοδο ἀνοικοδόμησης νὰ σκεφθοῦμε γιὰ ἕνα δευτέρου Πολυτεχνεῖο.

Πάντως ἕνα εἶναι βέβαιο: ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Ἑλλάδας, ἡ εὐημερία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ἡ λύσις τῶν μεγάλων οικονομικῶν προβλημάτων ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν, μποροῦν νὰ συντελεστοῦν ὀρθὰ με τὴ βοήθεια τῆς τεχνικῆς παιδείας.

Καὶ ὅταν αὐτὴ δώσῃ τοὺς καρπούς της, ὅταν ἡ παιδεία γενικὰ ἀποχτήσῃ τὴν πρέπουσα θέση της, ὅταν οἱ πνευματικοὶ ἡγέτες ὀρθωθοῦν σὲ ἠθικὰ ἀναστήματα καὶ γίνουν ἐμπνευστὲς τῆς ἀντίστασης στὴν ἀντιμετώπιση ἐθνικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν κινδύνων, ἀπόστολοι τῆς ἀγάπης γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευναν, θεμελιωτὲς τῆς καθαρῆς σκέψης γιὰ τὴν κατανόηση τῶν δημιουργημάτων τοῦ νοῦ, τῆς τέχνης καὶ τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, ὅταν ἡ οὐσιαστικὴ καὶ ἡ καὶ δημοκρατικὴ ἀνοικοδόμησις, ἠθικὴ, πνευματικὴ, τεχνικὴ, οικονομικὴ πάρῃ ἕνα γρήγορο ρυθμὸ, ὅταν οἱ ἀπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες τοῦ λαοῦ βροῦν τὴν δικαίωσιν ποὺ τοὺς ἀξίζει, τότε, ἀλλὰ τότε καὶ μόνο, ἡ Ἑλλάδα μας καὶ πάλι θὰ ἀκτινοβολήσῃ σάν φάρος ἐνὸς πραγματικοῦ πολιτισμοῦ.

Ι. Γ. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀρχιτέκτονα, Διπλ. Μηχ. Καθηγητῇ Ε. Μ. Πολυτεχνείου

„Η ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ - ΣΤΕΓΑΣΗ,,

Ἡ παρακάτω μελέτη εἶναι ἀπάντησις στὸ πρόβλημα ποὺ παρουσιάστηκε πρὶν δύο χρόνια στὸν κύκλον τῶν εἰδικῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου καὶ ἀργότερα στὴν Ἀγροτικὴ Τράπεζα, «ἂν καὶ πῶς θάρχισαμε τὴν ὀριστικὴ ἀποκατάστασις—στέγασιν τῶν περιοχῶν ποὺ καταστράφηκαν».

Ἡ μικρὴ αὐτὴ εἰσήγησις εἶναι ἀπάντησις στὸ ἐρώτημα αὐτό, ἀλλὰ συσχετίζεται καὶ με ἄλλην ἀναλυτικὴ μελέτη ποὺ ἡ ἔκτασί της ξεπερνᾷ τὸ πλαίσιο τοῦ περιοδικοῦ.

Σήμερα τὸ ζήτημα παρουσιάζει νέαν ἐπικαιρότητα, ἐπεὶ μᾶς ἤλθαν μερικὰ στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλες χώρες, ποὺ διαπιστώνουν πῶς οἱ ἀπόψεις καὶ τὰ πορίσματά μας συμφωνοῦν. Αὐτὸ ὀφείλεται στὰ πράγματα, στοὺς σκοποὺς καὶ στὴ νοοτροπία ποὺ εἶναι σήμερα τὰ ἴδια σ' ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης.

Στὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ προγράμματα ἀνοικοδόμησης ἄλλων χωρῶν ποὺ παίρνουμε τελευταῖα, διαπιστώνουμε τὴν ἴδια περίπου προπολεμικὴ γραμμὴ σχετικὰ με τὸ πρόβλημα τῆς «στέγασιν» τῶν λαϊκῶν τάξεων με τὰς νὰ ἐπικρατήσουν καὶ κατοχυρωθοῦν ὀριστικὰ οἱ νέες πολεοδομικὲς ἀντιλήψεις. Τὸ πρόβλημα ἐντοπίζεται τελικὰ περισσότερο στὴ χρονικὴ καὶ λογιστικὴ του πλευρὰ, δηλαδὴ «πότε», «τί» καὶ «πόσα» χρειάζονται ἀθροιστικὰ γιὰ νὰ χτιστοῦν π. χ. ἕνα ἢ πέντε ἑκατομμύρια λαϊκὲς κατοικίες. Ἐπίσης «παραχωροῦνται» ἀρκετὰ ἀτομικὰ καὶ ὁμαδικὰ «κομφορ».

Ὅλα αὐτὰ βέβαια εἶναι μεγάλῃ πρόοδος γιὰ τὶς χώρες ποὺ ἐμφανίζονται σήμερα. Στὶς χώρες ὅμως τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης εἶχαν ἐφαρμοστεῖ καὶ ξεπεραστεῖ σὲ μεγάλο βαθμό.

Δὲν ἔχουμε ὅπωςδήποτε ὁλοκληρωμένα στοιχεῖα καὶ πληροφορίες γιὰ τὰ ἀντίθετα προγράμματα ἀνοικοδόμησης οὔτε γνωρίζουμε τὸν ἀγῶνα γύρω ἀπ' αὐτά.

Στὴ χώρα μας κινδυνεύει νὰ γίνῃ ὅ,τι καὶ στὸ παρελθόν με τὶς διαφορὲς «ἀποκαταστάσεις» καὶ «στεγάσεις».

Γι' αὐτὸ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ θέματος μόνο «στέγασιν» εἶναι λανθασμένος καὶ ἐπικίνδυνος γιὰ τὸ σκοπὸ ποὺ πραγματικὰ ἐπιδίδκει ἡ ἐποχὴ μας.

Σήμερα δὲν πρόκειται νὰ κάνουμε αὐτὸ ποὺ ἔγινε στὸ παρελθόν. Προσφυγικὲς κατοικίες, σχολεῖα, νοσοκομεῖα, σανατόρια κ.λ.π. δηλαδὴ ἀναρχικὸ σκόρπισμα ἀπὸ κτίρια διαφόρων κατηγοριῶν, οὔτε ἀπλὴ αἰσθητικὴ τῶν διατάξεων.

Σήμερα πρόκειται νὰ γίνῃ ἡ νέα παραγωγικὴ συγκρότησις τῶν οἰκισμῶν καὶ κατὰ προτεραιότητα τῶν περιοχῶν τῆς ὑπαίθρου ποὺ καταστράφηκαν.

Ταυτόχρονα ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραμεληθῇ ἡ ἀνασυγκρότησις τῶν μεγαλυτέρων οἰκισμῶν τῶν πόλεων καὶ ἡ ἐξελικτικὴ τῶν μετατροπὴ σὲ παραγωγικοὺς—κοινωνικοὺς ὁργανισμοὺς, ὅπως τοὺς καθορίζει ἡ ἐποχὴ μας.

Τὸ πρόβλημα λοιπὸν δὲν εἶναι περιορισμένο στὶς περιοχὲς ποὺ καταστράφηκαν. Εἶναι πολὺ γενικότερο καὶ ἐκτείνεται σὲ ὁλόκληρὴ τὴν ὑπαίθρου καὶ τὶς πόλεις καὶ σὲ χρόνον ποὺ θὰ καθορίζῃ ἡ οικονομικὴ καὶ τεχνικὴ ἀνάπτυξις τῆς χώρας.

Βασικὸ γιὰ τὴ συγκρότησις τῆς ὑπαίθρου εἶναι ἡ κατάργησις τοῦ ἀντιοικονομικοῦ καὶ ἀντικοινωνικοῦ χωριοῦ καὶ ἡ διαπαιδαγώγησις τοῦ καθυστερημένου, ἀπραγμοῦ καὶ δύσπιστου χωρικοῦ. Ὁλόκληρος ὁ ἀτομικισμὸς τοῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν προσκόλλησιν στὴν ἄθλια ἰδιοκτησία του.

Τὸ χωριὸ ἔχει μιὰ χαρακτηριστικὰ κατώτερη κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ὁργανισμὸ. Εἶναι μιὰ πρωτόγονη καὶ ἀποκλειστικὴ ἀλληλουχία ἀπὸ πράξεις γιὰ τὴν τόσο φτωχὴ συντήρησις καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν κατοίκων του καὶ ἀπὸ πάθη ἐπάνω σὲ μικροζητήματα γύρω ἀπὸ τὴν «ἰδιοκτησία».

Ὅπωςδήποτε οἱ οἰκισμοὶ τῆς ὑπαίθρου, τὰ χωριά μας, δὲν ἔχουν θέση στὴ σύγχρονη ἐποχὴ τῆς γενικῆς κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς δραστηριᾶς συμμετοχῆς τῶν λαϊκῶν ὁμάδων σὲ ὅλες τὶς κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις.

Τὸ χάσμα μεταξὺ χωριοῦ καὶ πόλης εἶναι οικονομικὸ καὶ κοινωνικὸ, γι' αὐτὸ καὶ ψυχικὸ. Ἡ κατάργησις τοῦ χάσματος αὐτοῦ, ποὺ σὲ ἄλλες ἐποχὲς δὲν ὑπῆρχε, εἶναι ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα προβλήματα καὶ μιὰ ἐπιταγὴ τῆς ἐποχῆς μας. Ἀπασχολεῖ καὶ τὴ χώρα μας ὅπως καὶ ὅλη τὴν Εὐρώπην. Τὴ χώρα μας πρέπει νὰ τὴν ἀπασχολήσῃ περισσότερο ἐπεὶ ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἔχει κατὰ μέγιστον ποσοστὸ μιὰ ἰδιότυπὴ ὑπόστασις μεταξὺ χωρικοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ προλεταρίου τῆς μεγαλοπόλης.

Ουσιαστικά το χάσμα και η αντίθεση είναι περιορισμένα σ' έκταση, αλλά τεράστιο σ' ένταση όσο σε λίγες χώρες της Ευρώπης. Ο κάτοικος του χωριού και των Ταμπουρίων είναι πολύ κοντά, αλλά και οι δυο μαζί πολύ μακριά από τον κάτοικο του πολύ μικρού κέντρου της Αθήνας.

Το πρόβλημα λοιπόν της υπαίθρου δεν γεννήθηκε σήμερα με τη συμπτωματική καταστροφή ορισμένων περιοχών, αλλά υφίσταται ανεξάρτητα απ' αυτήν.

Με την καταστροφή παρούσιάζεται η εύκαιρία να αντιμετωπιστεί άμεσα σαν αναπότρεπτη ανάγκη.

Στο σημείο αυτό δεν είναι δυνατόν να επεκταθούμε περισσότερο χωρίς να ξεφύγουμε απ' το επιταχτικό έρώτημα σχετικά με την προσωρινή ή οριστική συγκρότηση—στέγαση.

Η παρακάτω όμως παρατήρηση είναι αναγκαία για να διαπιστώσουμε ότι η **άνοικοδόμηση της υπαίθρου** δεν είναι μια απλή οικοδομική υπόθεση για τη στέγαση των αστέγων, αλλά η **οικονομική και κοινωνική συγκρότηση των περιοχών της χώρας**. Το χτίσιμο των χωριών είναι η **πραγματοποίηση, μέσα στην παραγωγική περιοχή, ορισμένου κοινωνικού και οικονομικού οργανισμού** που αυτός διαμορφώνεται σε νέο πολεοδομικό οργανισμό.

Στις εισηγήσεις και δημοσιεύσεις που έγιναν, οι συνάδελφοι έχουν εξετάσει με πληρότητα περισσότερο την τεχνική πλευρά του θέματος. Έν τούτοις δεν πρέπει να μείνουμε μόνο στην τεχνική ή μάλλον στην κατασκευαστική άποψη διότι δεν είναι και η κυριότερη σήμερα.

Θεωρούμε απαραίτητη την προσωρινή συγκρότηση—στέγαση σαν εξελικτικό κρίκο μεταξύ του παλιού χωριού και χωρικού, που πρέπει να καταργηθεί, και του νέου που έρχεται.

Και αν ακόμη μπορούσαμε να έχουμε τα οικονομικά και τεχνικά μέσα να πραγματοποιήσουμε μέσα σε 3—5 χρόνια την οριστική συγκρότηση—δόμηση, ύστερα από μια δεκαετία θα βλέπαμε ότι αυτό που έγινε ήταν κάτι το προσωρινό.

Δεν είναι τα υλικά μόνο που θα δώσουν το χαρακτήρα της μονιμότητας, αλλά πολλοί άλλοι παράγοντες. Μάλιστα τότε οι στερεοί τοίχοι που θα έχουμε χτίσει θα είναι τα στερεά και ανυπέρβλητα εμπόδια στη ραγδαία μεταπολεμική εξέλιξη.

Σε άλλες χώρες με πολύ προχωρημένον τεχνικό και πνευματικό πολιτισμό, όπως στη Γαλλία, αποφασίστηκε να γίνει για λόγους τεχνικής και οικονομικής προπαρασκευής προσωρινή αποκατάσταση των περιοχών που έχουν καταστραφεί.

Όπωςδήποτε ήμεις δεν είμαστε σε θέση, ούτε οικονομικά ούτε κοινωνικά, να πραγματοποιήσουμε άμεσα την οριστική **άνοικοδόμηση** και αν ακόμη μας έδιναν όλα τα μέσα.

Ας επιτραπεί η αντίληψη πως τα πολλά έργα που πραγματοποιήσαμε τις τελευταίες τρεις δεκαετηρίδες είναι έργα ολότελα προσωρινά παρ' ότι τα έχτισαμε με τα μονιμότερα υλικά. Σήμερα εξακολουθεί να έχουμε το ίδιο πρόβλημα που ένομιασε τότε ότι είχαμε αντιμετωπίσει οριστικά. Οι προσφυγικοί συνοικισμοί μόνο «εστέγασαν» τους αστέγους. Οι πολυκατοικίες της Αθήνας, αντί του επιφανειακού «κομφόρ», αφαίρεσαν το φως και τον ήλιο από τους ενοίκους των, έδωσαν όμως το εισόδημα στους επιχειρηματίες. Ολόκληρη η Θεσσαλονίκη είναι η πραγματοποιημένη καταστροφή του λαϊκού κεφαλαίου που θέλησαν να «επενδύσουν» στα έργα της. Τα περισσότερα σχολικά κτίρια ύστερα από μια δεκαετία θεωρούνται ξεπερασμένα και από παιδαγωγική άποψη. Η προσπάθεια του λαού ήταν μεγάλη και επαινετή και η δαπάνη τεράστια σχετικά με τις δυνατότητες της χώρας.

Οι πλουσιότερες όμως χώρες πριν πραγματοποιήσουν μεγάλα προγράμματα και κυρίως οικονομικά, που χτίζονται και μένουν, μελετούν επί χρόνια τα προβλήματα και τις λύσεις τους. Ακόμη κ' ύστερα από την τέλεια μελέτη των πραγματοποιούν δοκιμαστικά ένα μικρό μέρος από το γενικό πρόγραμμα. Μόνον αφού συγκεντρώσουν πραγματικά συμπεράσματα προχωρούν στην ανασύνταξη και ολοκλήρωσή του. (Γερμανία, Ε.Σ.Σ.Δ., Αυστρία, Ολλανδία, Ελβετία κλπ.). Στα μεγάλα προγράμματα δεν υπάρχουν μικρά λάθη αλλά μόνο μεγάλα που έχουν πάντα ολέθρια επίδραση στην οικονομική ζωή της χώρας. Στα μεγάλα όμως οικονομικά προγράμματα τα λάθη είναι πραγματική καταστροφή γιατί είναι χτισμένα κι ανυπέρβλητα λάθη. Ένας κακός νόμος ή μια κακή οργάνωση είναι εύκολο να διορθωθεί, ένα κακό έργο όχι.

Υπάρχει λοιπόν και η παραπάνω άποψη, πολύτιμη για τη συγκέντρωση παρατηρήσεων και πορισμάτων για προβλήματα που δεν έχουμε πείρα.

Στο χρόνο της προσωρινής συγκρότησης θα αυξηθεί η παραγωγή και το λαϊκό εισόδημα, θα προχωρήσει η λαϊκή γενική και ειδική μόρφωση, διαπαιδαγώγηση και διαφώτιση για κάθε ζωτικό ζήτημα, ή άμεση πρόνοια για την κατεστραμένη υγεία του λαού και η ένταξη των λαϊκών μαζών στην οργανωμένη πνευματική και πολιτική δράση της χώρας.

Σ' αυτόν ακριβώς το χρόνο θα γίνει το ξύπνημα και η συνειδητοποίηση των πρώτων σκοπών, που ίσως να έχει ήδη γίνει και η πρωταρχική διάπλαση του νέου τύπου ανθρώπου της υπαίθρου.

Σήμερα βρισκόμαστε μπροστά σε μια εξαιρετική και έντονη πραγματικότητα, την ελληνική νεότητα, που δεν περιμένει με αδράνεια και απάθεια, αλλά δίνει κατευθύνσεις προβάλλοντας τις έντο-

νες ανάγκες της. Αυτές πρέπει να τις δούμε, να τις πλάσουμε και διαμορφώσουμε απλά και καθαρά με τα μέσα της τέχνης, της επιστήμης και της τεχνικής.

Εμείς οι τεχνικοί θάπρεπε να πάψουμε να σκεπτόμαστε μόνο με αριθμούς, μέτρα, τούβλα και τσιμέντα, λογιστικά, πρέπει να βλέπουμε «απ' ευθείας» την ανθρώπινη ζωή σαν ζωντανή πραγματικότητα και αυτή να διαμορφώνουμε.

Εκείνο που πρέπει να διαπιστώσουμε δεν είναι μόνο πόσες στέγες έπεσαν και πόσο τοίς εκατό και με τι θα τις ανακατασκευάσουμε. Πρέπει να «δούμε» ολόκληρο το σύνολο των θετικών και αρνητικών παραγόντων της ζωής της υπαίθρου και την έσωτερική των συνθετική πλοκή. Τις αντιθέσεις που θα παραμεριστούν, τα θετικά στοιχεία που θα μείνουν, τις νέες αντιθέσεις που θα παρουσιασθούν στη σύγχρονη ζωή και πρέπει να ισορροπηθούν διότι κι αυτές είναι ζωντανές. Όλα αυτά απαιτούν μια νέα «αντιτεχνική νοοτροπία» και αντίληψη, που θα μας επιτρέψει να γνωρίσουμε και διαμορφώσουμε απλά και «απ' ευθείας» τη νέα κοινωνική, οικονομική και πνευματική ζωή της χώρας και ιδιαίτερα της υπαίθρου. Γι' αυτό όμως πρέπει να τη γνωρίσουμε.

Δε χρειάζεται το ορθολογιστικό πνεύμα για να δούμε και κατανοήσουμε τα προβλήματα της χώρας και τους σκοπούς της εποχής μας, αλλά για να τους οργανώσουμε και κατασκευάσουμε. Ας προσέξουμε αυτή τη διαφορά γιατί υπάρχει κάτι πολύ σημαντικό, αλλά που η ανάπτυξη του δεν έχει θέση εδώ. Άλλη περίπτωση που επιβάλλει το εξελικτικό ή προσωρινό αυτό στάδιο είναι ότι οι άνθρωποι της υπαίθρου όπως και των πόλεων «περιμένουν» δεν είναι όμως σε θέση να «ζήσουν» αυτό το νέο που έρχεται και θα τους δοθεί.

Η προπαίδευση και ο έθισμός είναι απαραίτητα και ιδιαίτερα στην αγωγή και τη χρήση των μέσων πολιτισμού.

Δεν είναι δυνατόν να έννοήσουμε χρήση οποιουδήποτε πολιτισμένου έργου και συγχρονισμένης εγκατάστασης, χωρίς άγρια φθορά των πάντων.

Λοιπόν και η ανάγκη να προηγηθεί η προπαίδευση, σχετική αγωγή και έθισμός, επιβάλλει το στάδιο της προσωρινής ή προπαιδευτικής συγκρότησης, που όπωςδήποτε είναι προορισμένη να καταφθαρεί μέσα σε **ελάχιστο χρόνο**.

Κάθε προσωρινό έργο είναι βέβαια **αντιοικονομικό**, αλλά σε περίπτωση κατεπείγουσα και μεταβατική, όπως σήμερα, είναι αναπότρεπτη ανάγκη. Αν όμως τα προσωρινά έργα «καθ' έαυτά» είναι αντιοικονομικά, τα οριστικά και μόνιμα που σταθεροποιούν μια κατάσταση ξεπερασμένη και προσωρινή είναι ολέθρια και επιδρούν μόνιμα και αδιάκοπα στην οικονομική ζωή της χώρας.

Δεν είναι άσκοπο ακόμα να συσχετίσουμε το σύγχρονο φαινόμενο της καταστροφής, όπως το αναπτύξαμε, μέσα στο **άνορθωτικό—άνοικοδομητικό** γίγνεσθαι. Στην άνωτηρή ανάλυση και περισσότερο **εξωλογικά**, διαπιστώνουμε απλά ότι οι άνθρωποι με τον πόλεμο κατάστρεψαν μέσα σε λίγα χρόνια ολόκληρο τον παλιό κόσμο που τους είχαν τεράστιο και ανυπέρβλητο εμπόδιο. Οι ανώτερες ποιότητες και τα θαυμαστά έργα που υπήρχαν σ' αυτόν ποτέ δε θα ήταν δυνατόν με οποιαδήποτε λογική να παραμεριστούν. Επανάσταση καταστροφής δεν έγινε, γιατί τεχνικά δε γίνεται πιά ένοπλη επανάσταση όπως άλλοτε, αλλά έγινε «πόλεμος» καταστροφής, που είχε την αποστολή της επανάστασης. Δηλαδή και την υλική καταστροφή της καθιερωμένης συγκρότησης του παλιού κόσμου. Πρέπει να το καταλάβουμε βαθιά ότι αυτός ο πόλεμος ήταν μια συνέπεια και είχε τη βιολογική θέση της καταστροφικής επανάστασης.

Αυτή η διαπίστωση μας βοηθεί ν' αποτρέψουμε ένα περίεργο κίνδυνο που βλέπουμε στα «οριστικά» προγράμματα ακόμη και **αριστερών** παρατάξεων. Δεν αντιλαμβάνονται πως ο πόλεμος ήταν ένα αντικειμενικό και γιγαντιαίο πήδημα προσαρμογής προς αυτό το νέο που «έγινε» πιά. Προσπαθούν λοιπόν να συνεχίσουν την «εξέλιξη» από το προπολεμικό στάδιο σαν να μην έγινε τίποτε σ' αυτό το διάστημα και οι λαϊκές μάζες και γενικά όλοι οι άνθρωποι να μην είναι ήδη έτοιμοι για το πήδημα—επιτάχυνση, που αναγκαστικά έγινε στη ζωή από το σημερινό «πόλεμο—επανάσταση» και από τους ίδιους τους ανθρώπους.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να διαγνώσουμε μια επικίνδυνη μεθοδολογική έμπλοκή. Αυτή οδηγεί και προοδευτικούς ακόμη αριστερούς προς τα πίσω, προς ουσιαστικά αντιδραστικές λύσεις στα έργα τους.

Από την άλλη πλευρά βλέπουμε την Αμερική με την κεφαλαιοκρατική της συγκρότηση να πραγματοποιεί αυτή καταστάσεις «**διεθνείς**» και έργα σοσιαλιστικά τεράστιας σημασίας.

Βλέπουμε λοιπόν πόσο πολύπλευρη και πολύμορφη είναι η αναγκαιότητα για την προσωρινή συγκρότηση—άνοικοδόμηση που παίρνει πιά ολότελα άλλο νόημα και θέση. Πρέπει λοιπόν να καθορίσουμε τι έννοουμε «**προσωρινότητα**» και προσωρινό μεταβατικό οικισμό—χωριό.

Με την έκφραση «**προσωρινότητα**» έννοούμε την **ολιγόχρονη και ραγδαία εξέλιξη** προς τις νέες κατευθύνσεις και τη μετάβαση ύστερα από τον πόλεμο—επανάσταση σ' ένα προχωρημένο στάδιο πρωταρχικής κοινωνικής—οικονομικής συγκρότησης και προπαρασκευής, το οποίο μπορεί ν' αποτελέσει βάση για τη διαμόρφωση ενός σταθερότερου κοινωνικού και οικονομικού οργανισμού και ιδιαίτερα **οικοδομικού**.

Προσωρινό—μεταβατικό οικισμό έννοούμε τόν πολεοδομικό οργανισμό που διαμορφώνεται

από τις κοινωνικές και οικονομικές λειτουργίες της εποχής μας, αλλά κατά τρόπο ελαστικό και δογματικό και με μέσα, που θα υποστούν όλη την εκπαιδευτική φθορά και εξευτελισμό από τις λαϊκές μάζες.

Πρέπει οπωσδήποτε τα μελετημένα σχέδιά μας να τα δούμε στην πραγματική τους ζωή. Έχουμε ανάγκη από παρατηρήσεις και πείρα επάνω σε πραγματοποιημένες διαμορφώσεις και έργα.

Τέλος «προσωρινή στέγαση» έννοούμε τη χρησιμοποίηση περιορισμένων δαπανών και ελαφρών κατασκευών για τη δόμηση του πολεοδομικού οργανισμού για την κοινότητα και ιδιαίτερα της κατοικίας για το άτομο.

Η προσωρινή συγκρότηση—οικοδόμηση είναι ένα αναπόσπαστο και οργανικό στάδιο μέσα στη διαδοχική αλληλουχία της συγκρότησης—δόμησης.

Από διάφορα στοιχεία που λάβαμε τελευταία από άλλες χώρες βλέπουμε ότι την τεράστια πείρα που έπραγατοποίησε η γερμανική σοσιαλδημοκρατία δε την αξιοποιούν. Πολλά είναι καλά και έχουν λεπτομερειακή αξία, αλλά δεν διακρίνεται σ' αυτά η διαφορά του «οργανικά προσωρινού» από το «πρόχειρο». Ούτε η προπαιδευτική αποστολή αυτού που θα γίνει σήμερα και θα το ζήσουμε 5—10 χρόνια, όχι μόνο για να αντιμετωπίσουμε στιγμιαίες ανάγκες, αλλά και να ετοιμαστούμε για τις άπωτες.

Διατυπώνουμε την αντίληψη ότι τα μεταβατικά—προσωρινά προγράμματα είναι έντελως χαρακτηριστικά μέσα στην αλληλουχία της ανοικοδόμησης. Η αποστολή των έχει τεράστια σημασία. Και γι' αυτό απαιτούν εξαντλητική έρευνα και μελέτη. Λάθη, υπερβολές, κακός χειρισμός μπορεί να προκαλέσουν αντίδραση και ανατροπή ολόκληρου του προγράμματος ανοικοδόμησης με πολλές άλλες συνέπειες.

Οι προσωρινές πραγματοποιήσεις και ιδιαίτερα στον τομέα της λαϊκής κατοικίας πρέπει να έχουν μεγάλη επίδραση στη μελλοντική διαμόρφωση της κοινωνικής ζωής και στη βιολογική διάπλαση του ανθρώπου. Θα προκαλέσουν νέες συνήθειες και τρόπο καθημερινής ζωής που δε θα εξαφανιστούν με την οριστική συγκρότηση—δόμηση, μα πρέπει να είναι αξίες να παραμείνουν. Συγκεκριμένο παράδειγμα είναι οι κακές συνήθειες που απόκτησαν οι κάτοικοι των πολυκατοικιών—τρωγλών της Αθήνας και διαμόρφωσαν ένα χαρακτηριστικό τρόπο ζωής κάθε άλλο παρά αξιο να διατηρηθεί. Οι συνήθειες που θα προκύψουν πρέπει να είναι προγραμματικά καλές και όχι κακές, διότι θα μείνουν και όταν παραμεριστεί το αίτιο που τις προκάλεσε.

Η προσωρινή συγκρότηση—στέγαση δεν ταυτίζεται με την άμεση και πρόχειρη. Οι ανάγκες για την άμεση—πρόχειρη στέγαση αντιμετωπίζονται μέσα σε ελάχιστο χρόνο με οιαδήποτε προσιτά μέσα. Αν π. χ. πρέπει τον έρχόμενο χειμώνα να εξασφαλιστεί κάποια στέγη έστω και για ένα μέρος από τους άστεγους.

Η άμεση οργάνωση και εγκατάσταση στρατοπέδων—κοινοτήτων με σκηνές ή άλλα έντελως πρόχειρα μέσα είναι μια αντιμετώπιση της ανάγκης που θα εμφανιστεί ίσως μερικούς μήνες πριν το χειμώνα. (Πρόταση αρχιτέκτονα Π. Καραντινού). Και σ' αυτή την περίπτωση θα υπάρχουν οι βασικές κοινωνικές λειτουργίες. Το στρατόπεδο—χωριό θα έχει έντελως συλλεκτικιστική ζωή όπως στο στρατό. Για λόγους παραγωγικούς και κοινωνικούς η άμεση—πρόχειρη στέγαση επιβάλλεται. Το σκόρπισμα των παραγωγών μέσα σε έρειπια ή μακρινές περιοχές και η προσφυγοποίησή των, είναι μέτρο που μπορεί να χει ολέθρια αποτελέσματα.

Την περίπτωση των πρόχειρων ήμικατεστραμμένων χωριών πρέπει να συμπεριλάβουμε στην άμεση στέγαση που δεν έχει σχέση με το οργανωμένο και προπαιδευτικό στάδιο της προσωρινής.

Από την παρατήρηση των ελληνικών και γενικών συνθηκών διαπιστώνουμε τρεις περιπτώσεις για την προσωρινή συγκρότηση—στέγαση των οικισμών.

1.—Προσωρινή συγκρότηση επάνω σε προσωρινό οριστικό πολεοδομικό οργανισμό και με προσωρινά μέσα.

2.—Προσωρινή συγκρότηση επάνω σε πρωταρχικό οριστικό πολεοδομικό οργανισμό με προσωρινά μέσα.

3.—Προσωρινή συγκρότηση επάνω σε προσωρινό πολεοδομικό οργανισμό με μόνιμα μέσα.

Η πρώτη περίπτωση εμφανίζεται στις περιοχές που δεν γνωρίζουμε αν ο οικισμός θα διατηρηθεί κι' ύστερα από τη χωροδομική μελέτη και συγκρότηση της χώρας.

Νομίζω ότι η προσωρινή συγκρότηση επάνω σε προσωρινό πολεοδομικό οργανισμό με βάση πολύ περιορισμένο γεωργικό οικοπεδικό κλήρο πρέπει να εφαρμόζεται περιορισμένα. Η λύση αυτή δε βασίζεται στο επαναστατικό πηδίο που έγινε, στην επιτάχυνση της εξέλιξης, που προκάλεσε ο πόλεμος στην κοινωνική κ' οικονομική ζωή. Δε βλέπει ότι ο δρόμος είναι πολύ πιο ελεύθερος και τοποθετεί πάλι τα εμπόδια που έπεσαν. Η λύση αυτή αν εφαρμοστεί πρέπει να περιέχει την δυνατότητα μετατροπής του προσωρινού πολεοδομικού—κοινωνικού οργανισμού σε οριστικό.

Βέβαια και στην περίπτωση της προσωρινής συγκρότησης ενός οικισμού θα γίνει μια περιορισμένη έρευνα της παραγωγικής περιοχής, που οπωσδήποτε θα αυξήσει την πιθανότητα να μείνει ο οικισμός στη θέση που θα γίνει ή προσωρινή αποκατάσταση. Ορισμένα χοντρά στοιχεία υπάρχουν

σχετικά με τη συγχώνευση ή μετατόπιση χωριών. Το γενικό χωροδομικό πλάνο της χώρας δεν έγινε. Έγιναν όμως αρκετές τοπικές και γενικές έρευνες περιοχών που πρέπει να λάβουμε υπ' όψη αυξάνοντας στο μέγιστο την πιθανότητα της παραμονής του οικισμού και του βασικά οριστικότερου πολεοδομικού οργανισμού. Όσο κ' αν εξελιχτεί ή τροποποιηθεί ο οργανισμός αυτός βασικά θα παραμείνει και τότε μπορούμε να τον διαμορφώσουμε με όλες τις εξελικτικές προβλέψεις.

Ίσως να είναι λάθος το να αποκλείσουμε εκ των προτέρων την περίπτωση να διατηρηθεί ο οικισμός στην ίδια περιοχή και θέση. Μέσα στα 4—5 χρόνια της έντακτης παραγωγής εργασίας και αναδημιουργίας σ' αυτή την προσωρινή εγκατάσταση θα έχουν γίνει πολλά που δεν είναι δυνατόν να προβλέψουμε. Γι' αυτό την πιθανότητα να μετατραπεί σε οριστική συγκρότηση—δόμηση ή προσωρινή πρέπει να την εξασφαλίσουμε με την πρόβλεψη ελαστικού—οριστικού πολεοδομικού οργανισμού.

Την πρώτη λοιπόν περίπτωση, όπως την αναπτύξαμε, θα εφαρμόσουμε περισσότερο όπου η πιθανότητα να εγκαταλειφθεί ο οικισμός είναι πολύ μεγαλύτερη από του να παραμείνει.

Επίσης διαπιστώνουμε ένα ψυχολογικό, αλλά αντικειμενικό παράγοντα. Δυσκολότερα ζει και συνηθίζει ο άνθρωπος μια νέα κατοικία παρά μια νέα πόλη. Είναι ζήτημα αν θα προκύψει οποιαδήποτε αντίδραση ή δυσκολία έθιμου στο νέο και οριστικό πολεοδομικό οργανισμό του οικισμού (χωριού ή πόλης) που θα είναι διαμόρφωση ενός προχωρημένου κοινωνικού—οικονομικού οργανισμού, ενώ είναι βέβαιο ότι θα προκύψουν πολλές δυσχέρειες σχετικά με τη νέα αγροτική κατοικία.

Την τρίτη περίπτωση, δηλαδή την προσωρινή εγκατάσταση πάνω σε προσωρινό πολεοδομικό οργανισμό με μόνιμα μέσα, πρέπει να θεωρήσουμε ακόμη σπανιότερη. Θα μπορούσε ίσως να εφαρμοστεί σε περιοχές που η παραμονή του οικισμού σ' αυτές δεν προβλέπεται πιθανή, αλλά οι κλιματικές συνθήκες επιβάλλουν την χρησιμοποίηση μονιμότερων υλικών και ιδιαίτερα από τα έρειπια των κατεστραμμένων χωριών.

Η δεύτερη περίπτωση της προσωρινής συγκρότησης πάνω σε σχετικά οριστικό πολεοδομικό οργανισμό με προσωρινά μέσα είναι η κυριότερη και σωστή μορφή της προσωρινής συγκρότησης—στέγασης. Σαυτήν περιέχονται όλες οι δυνατότητες των μελλοντικών εξελίξεων.

Όταν παραδεχτούμε ορισμένες αρχές και κατευθύνσεις και βασιζόμαστε στο πραγματικό εξελικτικό πηδίο—επιτάχυνση που προκάλεσε οργανικότερα ο πόλεμος—επανάσταση, τότε μπορούμε να συνθέσουμε το βασικό πολεοδομικό οργανισμό του οικισμού για πολλές δεκαετίδες. Ο πολεοδομικός αυτός οργανισμός είναι η διαμόρφωση των κοινωνικών—οικονομικών λειτουργιών σε μια οργανική οντότητα.

Οι πιθανές εξελίξεις περιέχονται σαυτή την έσωτερική υπόσταση του πολεοδομικού οργανισμού χωρίς οι εξελίξεις αυτές να προϋποθέτουν εγκατάλειψη ή ανατροπή του. Θα δώσουμε λοιπόν εξαιρετική προσοχή στα βασικά στοιχεία του πολεοδομικού οργανισμού (π. χ. μέγεθος του οικισμού, κοινοτική οικονομία, μέγεθος του γεωργικού οικοπεδικού κλήρου, συγκρότηση και πρόβλεψη των κοινωνικών—πολεοδομικών πυρήνων, σύστημα κατοικίας κ.λ.π.).

Σχετικά με τη χρησιμοποίηση του ξύλου για την προσωρινή στέγαση δεν πρέπει να έχουμε ενδοιασμούς. Η ξυλεία, αν υπάρχει, είναι δυνατόν κατόπιν να χρησιμοποιηθεί στην οριστική στέγαση. Επίσης οι ξύλινες κατοικίες θα χρησιμοποιούνται για θερινές κατασκηνώσεις, αναπαυτήρια, αναρρωτήρια και εργατικές εγκαταστάσεις κατά την κατασκευή των μεγάλων παραγωγικών έργων. Ο αρχιτέκτων κ. Γ. Ποτηριάδης έχει έτοιμη καλή και πρωτότυπη εργασία για τις λυόμενες ξύλινες κατοικίες.

Η χρησιμοποίηση αργίλου για την κατασκευή χυτών κατοικιών προτείνεται από τον καθηγητή του Ε. Μ. Πολυτεχνείου κ. Α. Σοφιανόπουλο. Σε άλλες χώρες η κατασκευή αυτή έχει συστηματοποιηθεί. Στη χώρα μας μπορεί να έχει πολλές δυνατότητες και πλατιά εφαρμογή, αλλά δεν έγινε μέχρι σήμερα δοκιμαστική εφαρμογή.

Τα συστήματα με τα συνδεόμενα μέρη είχαν εφαρμοστεί στον πειραματικό συνοικισμό της Στουτγκαρντ, αλλά παρουσίασαν μεγάλα μειονεκτήματα, ιδιαίτερα στις ενώσεις των. Αυτό όμως είναι ιδιαίτερο θέμα που ξεφεύγει από το πλαίσιο της γενικής αυτής μελέτης.

Η χρησιμοποίηση του ελαφρού μετάλλου θάχει αρκετά μεγάλη εφαρμογή στο προσωρινό στάδιο. Προβλέπουμε όμως ότι η επιτυχία θάναυ εκπληκτική και η βιομηχανοποιημένη μεταλλική (άλουμινιου κλπ.) και έγχρωμη κατοικία θα μείνει «οριστική». Αυτού θα διαμορφωθούν συνήθειες και αντιλήψεις που θα βρίσκονται σε αρμονία με τη σύγχρονη ζωή και τον άνθρωπο.

Η αναγκαιότητα και η οργάνωση της προσωρινής συγκρότησης—στέγασης δεν αποκλείει τις σπάνιες περιπτώσεις, που υπάρχουν οι προϋποθέσεις και τα στοιχεία να μελετηθούν και πραγματοποιηθούν μεμονωμένες οριστικές συγκροτήσεις με οριστικό πολεοδομικό οργανισμό και με μόνιμα μέσα.

Τότε η οριστική συγκρότηση—δόμηση θα περιέχει και δυνατότητες μελλοντικών εξελίξεων και θάχει πειραματικό χαρακτήρα όσο και οι άλλες περιπτώσεις. Τα πορίσματα πάνω σ' αυτή θ' αποτελέσουν τη βάση για την πορεία της ανοικοδόμησης.

Ανακεφαλαιώνοντας καταλήγουμε στα παρακάτω πορίσματα:

1.—Η άμεση στέγαση περιέχει την πρόχειρη έπικεση έρειπια, τη συγχώνευση οικογενειών

και τη συγκρότηση στρατοπέδων—χωριών, με οργανωμένη ένταξη των στην κατεπείγουσα παραγωγή. Διαρκεί ελάχιστο χρονικό διάστημα π. χ. ένα χειμώνα.

2.—Η προσωρινή συγκρότηση—στέγαση των γεωργικών οικισμών σαν πρώτος σταθμός και μεταβατικό στάδιο, αποτελεί κοινωνική, οικονομική και τεχνική αναγκαιότητα. Μέσα σ αυτήν θα γίνει ή επίπονη εργασία για όριστικό ανέγερμα ανόδου της παραγωγής, ή έντονη λαϊκή προαρμογή, μόρφωση, διαπαιδαγώγηση και δραστηριοποίηση των λαϊκών ομάδων στην οργανωμένη πολιτική και πνευματική ζωή της χώρας.

Το πρωτοβάθμιο αυτό στάδιο ανήκει οργανικά στην ανοικοδόμηση—δόμηση της χώρας. Σ αυτό πραγματοποιείται ή άποφασιστική μετάβαση στο νέο κοινωνικό—οικονομικό οργανισμό. Ανήκει, όπως είπαμε, στην πολεμική—επαναστατική περίοδο που ζούμε. Μέσα σ αυτήν ή πορεία γίνεται με ανοιχτά βήματα.

3.—Η προσωρινή συγκρότηση—στέγαση θα εφαρμοστεί σύμφωνα και με τις τρεις περιπτώσεις που διατυπώσαμε με τάση να την πραγματοποιήσουμε πλατύτερα πάνω σ' έλαστικό όριστικό πολεοδομικό οργανισμό με προσωρινά μέσα.

4.—Στις περιπτώσεις που συντρέχουν, οι παράγοντες και υπάρχουν ολοκληρωμένα στοιχεία θα πραγματοποιήσουμε όριστική συγκρότηση—δόμηση με έξελξιμο όριστικό πολεοδομικό οργανισμό και με μόνιμα μέσα. Σκοπός είναι βέβαια και αυτή ή συγκρότηση, αλλά και ή συγκέντρωση συνεχών στατιστικών δεδομένων από όλες τις έκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής, των σχέσεων και αλληλεπιδράσεων του περιβάλλοντος που πραγματοποιήσαμε και των μέσων που χρησιμοποιήσαμε. Η περίπτωση αυτή πρέπει να έχει πειραματικό χαρακτήρα και να εφαρμοστεί περιορισμένα.

Η προσπάθεια ραγδαίας εφαρμογής προγράμματος για όριστική συγκρότηση—στέγαση είναι βασικά λανθασμένη από άποψη κοινωνική, οικονομική και τεχνική.

Αυτό όμως αναφέραμε μόνο θεωρητικά γιατί αποκλείεται από τα πράγματα και τις τρομερές έλλειψεις.

Από την προσαρμογή λοιπόν στους πραγματικούς και αναγκαίους παράγοντες έβγάλαμε μια κατάταξη.

Την άμεση—πρόχειρη στέγαση, την προσωρινή συγκρότηση—στέγαση και την όριστική συγκρότηση—δόμηση των οικισμών της υπαίθρου και των πόλεων.

Αυτή ή κατάταξη δέ σημαίνει στατικό διαχωρισμό. Η αναγκαιότητα είναι μία. Διαφέρουν οι αντικειμενικές και χρονικές δυνατότητες για την πραγματοποίησή της. Αυτή τη σύγχρονη αναγκαιότητα πρέπει ν' αντιληφθούμε και διατυπώσουμε προγραμματικά.

Τα τρία λοιπόν στάδια αντιστοιχούν σαν αλληλουχία των πραγματικών και χρονικών δυνατοτήτων, στη μία ένιαία αναγκαιότητα της χώρας. Δηλαδή την παραγωγική και εύρεία κοινωνική συγκρότηση των οικισμών, των οικονομικών περιοχών της χώρας και δόμηση των πολεοδομικών οργανισμών της.

Στ' ανωτέρω αναγνωρίζουμε την ύπαρξη πραγματικών ή φαινομενικών αντιθέσεων. Δηλαδή προτείνουμε να εφαρμοστεί ή προσωρινή—συγκρότηση—στέγαση και ταυτόχρονα σέ περιορισμένη κλίμακα κ' οι δυο άλλες περιπτώσεις. Τότε όμως θα συμβεί μία αλληλοσυμπλήρωση και συνεργασία για να βγει ή τελειότερη συγκρότηση—δόμηση.

Επίσης προτείνουμε σέ κάθε περίπτωση να εφαρμόζουμε έλαστικό, αλλά όριστικό πολεοδομικό οργανισμό, βγαλμένο από την οικονομική και κοινωνική αναγκαιότητα ενώ και αυτός θάχει τó στοιχείο της προσωρινότητας. Αυτή την αντίθεση πρέπει να την αντιμετωπίσουμε με μεγαλύτερη πρόβλεψη και με τολμηρότερες κοινωνικές—πολεοδομικές συνθέσεις που «σήμερα» όπως ούποτε μπορούμε εύκολότερα να εφαρμόσουμε παρά «αύριο».

Αυτού θα εφαρμόσουμε τó μεγάλο «πήδημα—επιτάχυνση». Τό πρόβλημα δέν είναι αν γίνει, αυτό είναι ζήτημα, αν βλέπουμε ή όχι. Τό πρόβλημα είναι «πού» θά τó εφαρμόσουμε. Λοιπόν τονίζουμε στο νέο κοινωνικό—πολεοδομικό οργανισμό.

Αν κατανοήσουμε τις μέρες που ζήσαμε θά δούμε ότι πραγματικά υπάρχει εύρύτατη «έλευθερία εφαρμογών». Πρέπει κυρίως να προσέξουμε όπως είπαμε την «αντίδραση» που ένυπάρχει στη μεθοδολογία.

Επίσης θά λάβουμε υπ' όψη τη σχετικότητα των αντιθέσεων.

Ενώ π. χ. ή Αθήνα με τις πολυκατοικίες και τα έργα της είναι μία μόνιμη και από κάθε άποψη ολέθρια προσωρινότητα, ή προσωρινή συγκρότηση—στέγαση που προτείνουμε εμφανίζεται σαν έξελξισόμενη και βιώσιμη πραγματικότητα. Όπως ούποτε όμως μπορούμε και πρέπει να αποκλείσουμε τις αντιδραστικές λύσεις που αναφέραμε στα έργα μας.

Είναι αδύνατο σέ οποιαδήποτε σύνθεση να ποφύγουμε τις λεπτομερειακές αντιθέσεις και λεπτομερειακά λάθη.

Αυτό όμως δέν έμποδίζει να επιτύχουμε έναρμόνιση του έργου μας και μία έντονη κεντρική κατεύθυνση για την πραγματοποίηση των απλών και μεγάλων σκοπών που καθορίζονται από τη σοσιαλιστική αυτοσυγκρότηση των λαών της Εύρώπης.

Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΕΧΕΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

Στην Αγγλία ή κυβέρνηση έθνικού συνασπισμού, που υπήρχε από τον Μάιο του 1940, με ήγεσία των Συντηρητικών παραιτήθηκε, ύστερα απ' τó γνωστό τηλεγράφο του κ. Τσώρτσιλ προς τα κόμματα των Εργατικών και των Φίλελευθέρων. Οι νέες γενικές εκλογές, που θά έχουν άποφασιστική σημασία και για την Αγγλία και για όλο τόν κόσμο, θά γίνουν στις αρχές του Ιουλίου.

Όπως και σέ όλη την Εύρώπη έτσι και στην Αγγλία, ή εκλογική μάχη θά δοθεί γύρω από τó πρόβλημα της ανοικοδόμησης γενικά, δηλαδή γύρω από τó οικονομικό και κοινωνικό περιεχόμενο, που θά πάρουν τα πολιτικά καθίσματα μεταπολεμικά.

Πάνω στα δυο προβλήματα—της έσωτερικής ανοικοδόμησης της Χώρας και της ανοικοδόμησης της παγκόσμιας ειρήνης—θά πρέπει να κρίνει ό άγγλικός λαός ψηφίζοντας τόν Ιούλιο. Θά προσπαθήσουμε να αναπτύξουμε σέ γενικές γραμμές τα δυο αυτά ζητήματα, παραθέτοντας και τις αντίστοιχες λύσεις που προτείνουν τα δυο μεγάλα αντίπαλα κόμματα, των Εργατικών και των Συντηρητικών.

Τα έσωτερικά προβλήματα της ανοικοδόμησης στην Αγγλία

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ό άγγλικός λαός στην χώρα του, θέλοντας να προχωρήσει στην ανοικοδόμηση, βασικά δέ δημιουργήθηκαν μέσα στον πόλεμο. Είναι, όπως θά δούμε, ή κακή κληρονομιά μιας παλιάς κατάστασης πραγμάτων, που ό πόλεμος δέν έκανε τίποτε άλλο παρά να την επιδεινώσει και να προβάλλει πιο έντονα την άπαιτηση για ριζικές λύσεις. Η μεγάλη και ένεργη συμμετοχή του άγγλικού λαού στον πόλεμο, που τού δημιούργησε σύγχρονα νέες αντιλήψεις και προοπτικές, έφερε τα προβλήματα αυτά στην πρώτη γραμμή, και από την εποχή ακόμα που ή Αύτοκρατορία ένινδυνε έρχισαν μεγάλες μελέτες με την υπόσχεση πως τα σχέδια αυτά θά πραγματοποιούνταν μετά τη λήξη. Η λαϊκή πίεση και ή ανάγκη της χρησιμοποίησης όλων των δυνάμεων για τόν πόλεμο επέτρεψε να κάνει την ιδύνοια τάξη να «θέσει» τα προβλήματα σαν προβλήματα. Είναι αναμφίβολο πως ή λαϊκή πίεση θά πετύχει και τελικά την πραγματοποίησή τους.

Ας δούμε ένα ένα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ό άγγλικός λαός στη χώρα του:

1. Πόλεμος κατά της Ιαπωνίας.—Ένταση του πολέμου στην Άπω Ανατολή μετά τη νίκη στην Εύρώπη, ώσε να τελειώσει γρήγορα ό πόλεμος, να γυρίσουν οι άντρες σπίτι τους, να σταματήσουν τα τεράστια αντιοικονομικά έξοδα της πολεμικής βιομηχανίας και ν' άνασυγκροτηθούν οι βιομηχανίες και ν' άνοιξουν οι τεράστιες αγορές του Ειρηνικού και της Ινδίας. Γι' αυτό πρέπει να συνεχιστεί ή έντατική εργασία στις πολεμικές βιομηχανίες, να μην άποστατευτεί ό κύριος όγκος του στρατού και να διατηρηθούν οι πολεμικοί περιορισμοί.

2. Αναπροσαρμογή της βιομηχανίας στην ειρήνη και άποστράτευση.—Η άστροφη από τόν πόλεμο στην ειρήνη, χωρίς να δημιουργηθεί χάσμα (κρίσις, άνεργία κ.τ.λ. όπως μετά τόν προηγούμενο πόλεμο) πρόκειται να αντιμετωπιστεί με σχέδιο (κάθε παράταξη έχει τó δικό της) και να μην άφευθεί ή άναπροσαρμογή στις «τυφλές δυνάμεις» της ελεύθερης κεφαλαιοκρατικής οικονομίας. Η άποστράτευση θά γίνει κλιμακωτά, παράλληλα με τις άνάγκες σέ εργάτες της ειρηνικής βιομηχανίας, που τώρα θ' άρχισι πάλι να εργάζεται. Γι' αυτό από τó 4 εκατ. στρατό θ' άπολυθούν μέσα στο 1945 μόνο 750.000 άντρες, βασικά ειδιευμένοι εργάτες.

Τό φάσμα της άνεργίας, που θά μπορούσε να προκαλέσει ή μεταβολή της πολεμικής οικονομίας σέ ειρηνική, δέ φοβίζει με τα δεινά του μόνο τόν άγγλικό λαό. Τρομοκρατεί κ' ένείνους, που φοβούνται τις κοινωνικές άναταραχές και ξέρουν πως ή άνεργία έχει σταθεί ή αιώνια μάστιγα της

Μεγάλης Βρετανίας, παρ' όλο τόν τεράστιο «ζωτικό της χώρας» και τα 500 εκατ. τους κατοίκους των άποικιών της. Προπολεμικά οι άνεργοι κυμαίνονταν συνεχώς μεταξύ 870.000—2.035.000 δηλαδή 10,7—21,9 % του πληθυσμού. Και μέσα στον πόλεμο ακόμα υπήρχαν συνεχώς πάνω από 100.000 άνεργοι!).

3. Κοινωνικές ασφαλίσσεις και δουλειά, για όλο τόν κόσμο.—Τα δυο αυτά ζητήματα μπορούμε να πούμε πως ήσαν και είναι τα κυρίαρχα αίτήματα του άγγλικού λαού.

Τό περίφημο «Σχέδιο Μπέβεριτζ», που καταστρώθηκε ύστερα από έντολή του υπαρχηγού του Εργατικού κόμματος, κ. Άρθουρ Γκρήνγουνι, προβλέπει την ασφάλιση όλων των εργαζομένων (άντρες από 15—65 χρονών και γυναίκες από 15—60). Σέ 37 εκατ. υπολογίζονται ότι θά φτάσουν οι ασφαλισμένοι, που θά έχουν σύγχρονα τη δυνατότητα να μεγαλώνουν τα παιδιά τους (9,5 εκατ.) μέσα σέ άνεκτες συνθήκες.

Ετσι θά δοθεί μία λύση στο μεγάλο πρόβλημα που πάντα βασάνιζε τόν άγγλικό λαό «τό πρόβλημα της άνεχειας», όπως λέει ό σερ Ουίλλιαμ Μπέβεριτζ.

Τό όλο όμως ζήτημα συνδέεται άμεσα και με ένα άλλο αιώνιο πρόβλημα της Αγγλίας. Πρέπει να εξαλειφτεί ή άνεργία και να υπάρχει μία κοινωνία, στην οποία να μπορεί πάντα ό καθένας να βρεί δουλειά.

Αυτή είναι ή βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή του «Σχεδίου Μπέβεριτζ» και ή προϋπόθεση αυτή θά πραγματοποιηθεί μόνο σέ μία κοινωνία όπου ή παραγωγή και τα παραγωγικά μέσα άναπτύσσονται συνεχώς, χωρίς να δημιουργούνται κρίσεις και άνεργία, όπως στην προπολεμική εποχή.

4. Δημόσια υγεία, άνοικοδόμηση πόλεων.—Τό «Σχέδιο Μπέβεριτζ» προβλέπει £ 170 εκατ. τó χρόνο για τη δημιουργία μιας υπηρεσίας για την Δημόσια Υγεία. Ένα άλλο σχέδιο της Αγγλικής Κυβέρνησης έλαττώνει τó ποσό αυτό σέ £ 147 εκατ. Πάντως είναι γεγονός ότι σήμερα αντιμετωπίζεται τό πρόβλημα της υγείας στην Αγγλία, όχι μόνο από τη θεραπευτική άποψη, αλλά και από τη σκοπιά της πρόληψης των ασθενιών. Και οι μεταδοτικές άρρώστειες, που μπορούν να εξαλειφτούν, και κείνες που προκαλούνται κατά τη διάρκεια της εργασίας (ύαλουργία, όρυχεία κ.τ.λ.) και ή κακή διαβίωση των ανθρώπων, όλα γενικά τα αίτια που προκαλούσαν πριν τόν πόλεμο μία μεγάλη θνησιμότητα, κυρίως στα λαϊκά στρώματα, άφού ή επιστήμη έχει δώσει πιά όλα τα μέσα για ν' αντιμετωπιστούν, πρέπει να λείψουν. Γι' αυτό, με βάση την προληπτική υγιεινή προβλέπεται σαν άμεσα άναγκαία ή άνέγερση 500 νοσοκομείων, χιλιάδων λαϊκών ίατρείων, κί' εκατοντάδων σανατορίων, σπιτιών άνάπαυσης, έξοχων κ.τ.λ.

Ταυτόχρονα γίνονται μελέτες, από Υπουργείο, που συγκροτήθηκε ειδικά γι' αυτό τó σκοπό, για νά άναπροσαρμοστούν και να άνοικοδομηθούν, σέ υγιεινές βάσεις με κήπους, θέατρα, ρημοτομία κ.τ.λ. οι πόλεις και τα χωριά της Αγγλίας, που πολλές είναι χτισμένες από τόν μεσαίωνα και δέν έχουν άπαρκές σύστημα ύπονόμων.

5. Ανέγερση νέων κατοικιών.—Τό ζήτημα αυτό συνδέεται άμεσα με τó προηγούμενο, όπως και με τις καταστροφές που προξένησαν οι γεωμανικοί βομβαρδισμοί. Τα σπίτια στην Αγγλία, κυρίως στις εργατικές πόλεις, ανήκουν στο μεγαλύτερο τóσο ποσοστό σέ μιάν άλιγοχία πλουσιών ιδιοκτητών, που κερδίζουν άμύθητα ποσά από τα νοίκια, ενώ οι έννοικιαστές τους ζούνε κυριολεκτικά σέ πρωτόγονες συνθήκες. Τα «εσλάμς» (slums) του Λονδίνου και των άλλων εργατοπόλεων, που δέ διαφέρουν πολύ από τó «Γκάζι» της Αθήνας σέ αθλιότητα, πρέπει κατ' άπαιτηση του άγγλικού λαού, να χαθούν πιά από της γης τó πρόσωπο. Από τα 13 εκατ. σπίτια που είχε ή Αγγλία τó 1939, τα 4 εκατ. πρέπει να χτιστούν

1) Βλ. Sir William Beveridge: Full Employment in a Free Society.

καινούργια¹⁾. Μόνο ένα μικρό ποσοστό από τα νέα αυτά σπίτια θα καλύψουν τις ανάγκες, που δημιουργήσαν οι καταστροφές από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς. (Σεπτέμβριος 1944 - Σπίτια: έντελως καταστραμμένα 202.000, μη κατοικήσιμα: 255.000²⁾).

6. Παιδεία.—Όπως είπε ο κ. Τσώρτσιλ στη Βουλή (Μάρτιος, 1943) πρέπει να υπάρξει «μια πιο πλατιά και πιο φιλέλεύθερη παιδεία, όπου θα εξασφαλιστούν όμοιες ευκαιρίες στον καθ' ένα». Υπολογίζεται ότι χρειάζονται παιδικά σχολεία, βρεφικοί σταθμοί κ.τ.λ. για 2 εκατ. παιδιά και χιλιάδες Δημοτικά σχολεία, εκατοντάδες Γυμνάσια και Τεχνικές σχολές. Συγχρόνα πρέπει να εξασφαλιστεί, σε όσους έχουν την ικανότητα να συνεχίσουν ανώτερες σπουδές παράλληλα με τη δουλειά τους ή ν' αποκτήσουν επαγγελματική μόρφωση.

7. Βιομηχανία, γεωργία και παραγωγή γενικά.—Για να συγχρονιστεί η βιομηχανία και να αντικατασταθεί το φθαρμένο υλικό από την πολυχρόνη έντατική εργασία του πολέμου, χρειάζονται £ 246 εκατ. μόνο για τους σιδηροδρόμους, την κλωστοϋφαντουργία και την ανθρακοβιομηχανία.

Οι εργατικοί, όπως είπε ο κ. Μόρισσον, προβλέπουν ένα πεντάχρονο σχέδιο για αύξηση της παραγωγής και ηλεκτροποίησης της χώρας, που θα μπορέσει έτσι να δώσει τα αγαθά της βιομηχανίας σε όλο τον κόσμο.

Το πρόβλημα της γης έχει ιδιαίτερη σημασία με την προσπάθεια που γίνεται να αναπτυχθεί η εγχώρια παραγωγή (μέσα στον πόλεμο αυξήθηκε η καλλιέργεια σιμης γης κατά 59% με την ελάττωση των λειβαδότων)³⁾. Οι μεγάλοι γαιοκτήμονες (μόνο 77 απ' αυτούς κατέχουν 25.000 τετρ. μίλια, δηλ. 3% της όλης γης) γίνονται εμπόδιο τόσο στην υπαιθρο όσο και στα άστυα κεντρα για την ανοικοδόμηση των πόλεων και των νέων κατοικιών. Σύγχρονα θα πρέπει να αυξηθεί ακόμα πιο πολύ η μηχανοποίηση της καλλιέργειας, που στάθηκε ο ουσιαστικός παράγων για την αύξηση της παραγωγής.

8. 'Ανέβασμα του βιωτικού επιπέδου.—Πριν από το 1939 υπήρχαν 4.500.000 άνθρωποι που ζούσαν σε τρομερή ένδεια (dire need) και άλλοι 16.000.000 με ετήσιο εισόδημα λιγώτερο από £ 250. Ο πόλεμος, αν και ελάττωσε την ανεργία και αύξησε τα εισοδήματα των εργαζομένων, έχει δημιουργήσει ακόμα πιο μεγάλες ανάγκες με τους περιορισμούς που επέβαλε. 'Αναφέρουμε μερικά χαρακτηριστικά σημεία σ' αυτό το κεφάλαιο από την Δευκή Βίβλο «Britain's War Effort».

α) Διατροφή: Η κατανάλωση βουτύρου ελαττώθηκε από 7,63 ούγγιες προπολεμικά κατά άτομο σε 2,34. Το φρέσκο κρέας από 30,40 ούγγιες σε 22,18 και η ζιχαρη από 30,58 ούγγιες σε 20,00. Αδύνηθηκε η κατανάλωση γάλακτος, κονσερβών, παστών κτλ. Παρ' όλο δε που τελείωσε ο πόλεμος, στις 22 Μαΐου αναγγέλλθηκαν κι άλλοι περιορισμοί που ίσοδυναμούν με ελάττωση των μερίδων κατά 10—15% ώστε να χορηγούνται τώρα 2.800 θερμίδες ημερησίως.

β. Είδη ρουχισμού και υπόδησης: Η 'Αγγλική Δευκή Βίβλος (Σεπτέμβριος 1944) γράφει χαρακτηριστικά πως τα είδη ρουχισμού που μοιράζονται με το δελτίο «δεν επαρκούν να καλύψουν ούτε τις ελάχιστες ανάγκες των ενήλικων». Μέσα σε πέντε χρόνια (1938—43) περιορίστηκαν οι αγορές σε είδη ρουχισμού κατά 45% και σε παπούτσια και αββύλα κατά 27%.

γ. 'Αλλα είδη κατανάλωσης. Στο ίδιο διάστημα περιορίστηκαν οι αγορές οικιακών σκευών κατά 67%, επίπλων κατά 77%, αυτοκινητών, ποδηλάτων κτλ. κατά 89% και σε ανάλογο βαθμό για τα άλλα είδη.

Είναι από όλα αυτά φανερό πως έχουν δημιουργηθεί σημαντικές ελλείψεις σε είδη κατανάλωσης και πως ο Άγγλικός λαός θα θελήσει να καλύψει τις ανάγκες του από τα χρηματικά αποθέματα που δημιούργησε από τη δουλειά του σ' αυτόν τον πόλεμο και που βρίσκονται είτε υπό μορφήν άτομικών καταθέσεων, είτε υπό μορφήν κρατήσεων (σχέδιο Keynes). Οι άτομικές καταθέσεις εννεαπλασιάστηκαν στα πέντε χρόνια του πολέμου και οι εργαζόμενοι ελπίζουν ότι με αυτά τα χρήματα θα βρουν φτηνά και καλά έμπορεύματα, για ν' αρχίσουν μια πολιτισμένη ζωή τώρα, που τελείωσε ο πόλεμος, εφ' όσον όμως δεν δημιουργηθεί πληθωρισμός και χάσουν την αξία τους οι καταθέσεις τους, όποτε θα πρέπει η απόδοση των καταθέσεων να γίνει σε δόσεις και σε μεγάλο χρονικό διάστημα.

9. 'Εξωτερικό εμπόριο.—Με το χάσιμο των αγορών

στην 'Απω 'Ανατολή και με τις ανάγκες του πολέμου οι εξαγωγές ελαττώθηκαν από £ 471 εκατ. το 1938 σε £ 232 εκατ. το 1943. 'Αν συνυπολογιστεί και η αύξηση των τιμών έχουμε μίαν ελάττωση των εξαγωγών κατά 29%. Παράλληλα γεννιέται και τα πρόβλημα της δυναμικότητας που θα έχουν οι εξωτερικές αγορές μετά τις καταστροφές του πολέμου και όπως παρατήρησε σωστά ο κ. 'Ατλν, αν δεν ανασυγκροτηθούν οι διάφορες χώρες δεν θα υπάρχουν και αγορές.

10. Δημοσιονομική κατάσταση.—Ο ύπουργός του Οη. σανροφυλακίου σερ Τζών 'Αντερσον δήλωσε στις 27 'Απριλίου 1945: «Η Μεγάλη Βρετανία όχι μόνο ξόδεψε όλες τις τοποθετήσεις της, που είχε στο εξωτερικό για να πληρώσει τις στοιχειώδεις προμήθειές της, αλλά χρωστάει σήμερα στο εξωτερικό £ 4.000.000.000. Τον τελευταίο χρόνο ξόδεψε 1.000.000.000 δολάρια στις 'Ενωμένες Πολιτείες, εκτός από το ποσό που αντιπροσωπεύουν οι αμερικανικές πιστώσεις με το νόμο περί έκπαιθσας και δανεισμού».

Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι η 'Αγγλία έχει χάσει με τον πόλεμο όλες τις τοποθετήσεις κεφαλαίων που πέσανε σε εχθρικά χέρια, κυρίως στην 'Απω 'Ανατολή, και που άποφεραν κάθε χρόνο £ 400 εκατ. κέρδη και τόκους.

Είναι φανερό από όλα αυτά πως τα έσωτερικά προβλήματα της 'Αγγλίας είναι εξαιρετικά έντονα και πως θα βαρύνουν πολύ στην κρίση του Άγγλικού λαού. Είναι σχεδόν βέβαιο πως θα σταθούν ο αποφασιστικός παράγων στις γενικές εκλογές του 'Ιουλίου.

Συντηρητικοί και μεταρρυθμίσεις.

Σήμερα υπάρχουν στην 'Αγγλία κάπου 23—24 εκατ. εργάτες και 4 δ εκατ. άντρες υπό τα όπλα. Οι άνθρωποι αυτοί που αγωνίστηκαν στα μέτωπα της παραγωγής και του πολέμου γυρεύουν σ' αν έπαυλο των αγώνων τους την ικανοποίηση των προβλημάτων τους με μοναδικό γνώμονα το συμφερον του λαού.

Στο δρόμο όμως για την πραγματοποίηση της ανοικοδόμησης βρίσκονται σκοτεινές δυνάμεις, που κρατούν στα χέρια τους σχεδόν όλη την οικονομία της χώρας κι' εμποδίζουν με κάθε τρόπο τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, που θα βαλουν τέλος στη μαζική ανεργία, στις άθλιες συν-οικίες των «σλάμς», στην ανέχεια και τη δυστυχία, που έκπικρατούν από αιώνας στην πιο μεγάλη αυτοκρατορία του κόσμου.

Ποιοι είναι και πόσοι είναι αυτοί οι άνθρωποι που στέκονται εμπόδιο στο δρόμο του Άγγλικού λαού, μ'ας τ' λει το Συντηρητικό περιοδικό «'Εκόνομιστ» (25 Δεκεμβρίου 1943).

«Η όλική αξία της άτομικής ιδιοκτησίας υπολογίζονταν το 1936 σε £ 15.853—17.548 εκατομμύρια. 'Από αυτά υπολογίζονταν πως £ 14.613 εκατομμ. ανήκαν σε 1.727.000—1.774.000 άτομα, που καθ' ένα είχε πάνω από £ 1000. Οι άνθρωποι αυτοί αποτελούσαν το 6,8—7,4% του όλικου αριθμού των εχόντων ηλικία πάνω από 25 χρονών. Οι υπολογισμοί αυτοί συμπίπτουν με τους πιο στρογγυλούς αριθμούς του σερ Ουίλλιαμ Μπέβεριτζ. Πως 84,5% της άτομικής ιδιοκτησίας της χώρας ανήκουν σε ένα ποσοστό 7,1% των εγγέλων. Θα εκπληξήσει πολλούς. 'Ακόμα πιο εκπληκτικό είναι πως μόνο 7,1% κατέχουν μια τόσο μικρή ιδιοκτησία όσο είναι οι £ 1.000. 'Εκείνοι που έχουν πάνω από £ 10.000, και αποτελούν το 1% του εγγέλων πληθυσμού είναι κύριοι των 55,8% της άτομικής ιδιοκτησίας. 'Υπολογίζεται ότι η όλική αξία της κρατικής ιδιοκτησίας στη Μεγάλη Βρετανία το 1932-34 (παράλειποντας την αξία των δρόμων, του πολεμικού υλικού και των ασφαλειών, που κρατούν οι τοπικές αρχές) ανέρχεται σε £ 2.455 έως 3.325 εκατομμύρια» (δηλαδή η αξία της κρατικής ιδιοκτησίας δεν είναι καλά καλά ούτε το 1/10 της άτομικής).

Ενώ λοιπόν 20,5 εκατ. κέρδιζαν προπολεμικά λιγώτερο από £ 250 το χρόνο, υπήρχαν μόνο 8.000 άτομα με εισόδημα μεγαλύτερο από £ 10.000. 'Ανάμεσα σ' αυτή την ολιγαρχία των πλουσίων και στην τάξη των εργαζομένων υπάρχει βέβαια ένα στρώμα άρκετά πλουσίων εισοδημάτων (100.000 με εισόδημα £ 2.000) και υπάρχουν και οι μικροέμποροι, οι επαγγελματίες, οι γιατροί, η μικροαστική τάξη γενικά, που όμως δεν είναι πάνω από 2 εκατ. και συνθλίβεται συνεχώς κάτω από το βάρος του μεγάλου κεφαλαίου. (Η αύξηση των εργαζομένων μέσα στον πόλεμο κατά 6—7 εκατ. πρέπει να αποδοθεί σε μεγάλο βαθμό στο χτύπημα της μεσαίας τάξης όπως και στην επιστροφή των γυναικών).

Ετσι έχουμε στην 'Αγγλία μια μικρή τάξη προνομίων, που κρατάει στα χέρια της τα μεγάλα τράστ και τις βιομηχα-

νίες, τις πέντε μεγάλες Τράπεζες και την Τράπεζα της 'Αγγλίας, τα μεγάλα φέουδα και τεράστια οικόπεδα και ακίνητα στις πόλεις, τις συγκοινωνίες κ.τ.λ. βγάζοντας άλλα τόσα κέρδη κι' από την εκμετάλλευση των άποικιακών λαών. Στη δημόσια ζωή είναι σχεδόν παντοδύναμοι. Θ' αναφέρουμε για παράδειγμα μόνο τις μεγάλες εφημερίδες, που τους ανήκουν και προπαγανδίζουν τις απόψεις τους: Οικογένεια 'Αστορ—τραπέζιτες και χρηματιστές—έχουν τους «Τάιμς», «Σάντεν 'Ομπ-ζέρβερ». Οι λόρδοι Κράμρουζ και Κέμσλεϋ—στενές σχέσεις με την βαρεία βιομηχανία—έχουν τις «Νταϊνλν Τέλεγραφ», «Σάντεν Τάιμς», «Νταϊνλν Σκέτς», «Ουέστερν Μαϊνλ». Η οικογένεια του λόρδου Ρόδεμπερ έχει τις «Νταϊνλν Μαϊνλ», «'Ηβνιγ Νιούζ», «Σάντεν Τησπάτς». Ο λόρδος Μπέρμπερ-μπρουκ έχει τις «Νταϊνλν 'Εξπρές», «Σάντεν 'Εξπρές», «'Ηβνιγ Στάνταρτ». κ.ο.κ. κ.ο.κ.

Στην πολιτική ζωή η πλουτοκρατική αυτή ολιγαρχία αν-προσωπεύεται από το κόμμα των Συντηρητικών, όπως το έχει ομολογήσει και ο κ. Τσώρτσιλ τον καιρό που ήταν Φιλέ-λεύθερος, χαρακτηρίζοντας τους Τόρυδες σάν: «Το κόμμα των μεγάλων κεφαλαιοκρατικών συμφερόντων» (8/5/1908) σάν: «Το κόμμα των πλουσίων έναντι των φτωχών» (30/1/1909).

Το Συντηρητικό κόμμα εμφανίζεται σήμερα στις εκλο-γές με ένα πρόγραμμα που δέχεται η μάλλον υπόσχεται να κάνει όρισμένες παραχωρήσεις στο λαό, φτάνει μόνο να καταργηθεί προοδευτικά ο κρατικός έλεγχος στη βιομηχανία και την παραγωγή, και να γυρίσουν πίσω στην «ελεύθερη εποχή» του laissez faire. 'Ετσι ζητούν από τον Άγγλικό λαό να ψη-φίσει την επάνοδο στην ασυδοσία του κεφαλαίου, που ουσια-στικά έχει δημιουργήσει όλα τα μεγάλα προβλήματα που σήμερα πρέπει να αντιμετωπιστούν μια για πάντα—την ανεργία, την ανέχεια, τα «σλάμς», την έλλειψη ασφαλίσεων, την υποκατανάλωση.

Ο Άγγλικός λαός θυμάται πως με την κατάργηση του κρατικού έλέγχου πάνω στις βιομηχανίες, μετά τον περασμένο πόλεμο από τους Συντηρητικούς, οι τιμές ανεβήκαν άμέσως κατά 30—100%. Και ξέρετε καλά ο Άγγλικός λαός τί σημαί-νουν «υποσχέσεις» των Συντηρητικών, όταν του είχαν υπο-σχεθεί και άλλοτε να χρίσουν 500.000 σπίτια και μέσα στα 18 μεταπολεμικά χρόνια που κράτησαν την εξουσία δεν έχτι-σαν παρά 700! ¹⁾

Την επιθεσή τους όμως κατά της πολιτικής μιάς γενικής ανοικοδόμησης της 'Αγγλίας, πάνω σε λαϊκή βάση, η κάνουν οι Συντηρητικοί με έμμεσο τρόπο. Παραδέχονται σ'α λόγια τα πάντα πως πρέπει να γίνουν—βέβαια χωρίς εθνικοποιήσεις—άλλα υποστηρίζουν πως τα οικονομικά της χώρας δεν επι-τρέπουν πολύ μεγαλόπνοα σχέδια. Κάθε μεταρρύθμιση που αναγκαστικά θα φέρει αύξηση των αποδοχών των εργαζομέ-νων και επομένως ελάττωση των κερδών της κεφαλαιοκρατίας είναι γι' αυτούς θανάσιμο πλήγμα.

Δίνουμε την απάντηση των 'Εργατικών στο παραπάνω επιχείρημα: Μέσα στον πόλεμο η παραγωγή αυξήθηκε κατά 40%. Το εθνικό εισόδημα ανέβηκε από £ 4.604 εκατ. το 1939 σε £ 8.172 το 1943, αν όμως συνυπολογιστεί η αύξηση των τι-μών έχουμε, κατά τον «'Εκόνομιστ», πραγματική αύξηση κατά 25%.

Τι σημαίνει εθνικό εισόδημα £ 8.000 εκατ.; 'Ο οικονομο-λογος Ν. Κάλντορ γράφοντας στο «'Εκόνομικ Τζόρναλ» ('Α-πρίλιος 1943) απαντάει λέγοντας πως με £ 8.000 εκατ. εθνικό ε-ισόδημα μετά τον πόλεμο, κι' αν ακόμα υπάρχουν 1.500.000 άνε-ργοι και 1.000.000 άντρες στο στρατό, η κατανάλωση μπορεί να φτάσει την προπολεμική, μπορούν να διατεθούν δύο φορές πε-ρισσότερα χρήματα από προπολεμικά για να αναπτυχθεί η πα-ραγωγή, να εξαχθούν άρκετά έμπορεύματα για να καλυφθούν οι εισαγωγές και να εφαρμοστεί το σχέδιο Μπέβεριτζ, με φόρο εισοδήματος 6 πελλίνια και 6 πέννες τη λίρα.

Ο γινωστός 'Εργατικός ήγας κ. Μπέρβαν, έδωσε στο πε-ριοδικό «Τρίμπιουν» (Σεπτέμβριος 1944), μίαν έξιου αποστο-ματική απάντηση στην προσπάθεια των Συντηρητικών να υπονομεύσουν κάθε μεγάλη μεταρρύθμιση, που θα έσθαινε γι' αυτούς χάσιμο της εξουσίας και της παντοκρατορίας του πλούτου τους.

Το 'Εργατικό Κόμμα και η ανοικοδόμηση.

Αντίθετα με τους Συντηρητικούς οι 'Εργατικοί παρουσιάζονται στις εκλογές με ένα πρόγραμμα πλατειών οικονομικών

1 Βλ. Miss Helen Wilkinson στο 'Εργατικό Σύνδριο του Blackpool.

μεταρρυθμίσεων, που εκδηλώνεται η πίστη στις δημιουργικές δυνάμεις του λαού. Βασικός σκοπός του 'Εργατικού Κόμματος άμα έρδει στην εξουσία είναι η μπορέσει να κυριαρχήσει στην οικονομική ζωή της χώρας, έτσι ώστε να μπορέσει να πραγματοποιήσει την αληθινή ανοικοδόμηση της 'Αγγλίας εξουδετερώνοντας συγχρόνα την αντίδραση του μεγάλου κεφα-λαίου, που θα προσπαθήσει με κάθε μέσο να διασώσει την παντοκρατορία του.

Γι' αυτό οι 'Εργατικοί ζητούν πρώτα απ' όλα να πάρει το κράτος στα χέρια του τα κλειδιά της οικονομίας της χώρας, δηλαδή να εθνικοποιηθούν οι συγκοινωνίες, τα ανθρακορυ-χεία, οι βιομηχανίες σιδήρου και ενέργειας, η Τράπεζα της 'Αγγλίας και παράλληλα να επιβληθεί έλεγχος πάνω στις υπό-λοιπες βιομηχανίες, στους βιομηχανικούς και ασφαλιστικούς οργανισμούς και στην αγορά. Η γη δεν θα εθνικοποιηθεί, αλλά θα βελώνεται και αυτή κάτω από άμεσο κρατικό έλεγχο.

Μ' αυτό τα μέτρα σ' αν βάση θα μπει μπροστά ένα πεν-τάχρονο πρόγραμμα, όπως είπε ο κ. Μόρισσον, για την αυ-ξηση της παραγωγής και την ανανέωση του τεχνικού εξοπλι-σμού της χώρας. 'Ο έλεγχος πάνω στις βιομηχανίες και την παραγωγή θα άσκειται συγχρόνα από τα κάτω με την λει-τουργία των «μικτών επιτροπών» (joint committees) που σ'α-θίκαν στον καιρό του πολέμου ένας από τους κυριότερους μοχλούς για την αύξηση της παραγωγής. Οι βιομηχανίες δε θα εργαζονται πια για την εξασφάλιση όσο το δυνατόν μεγα-λύτερων κερδών στους κεφαλαιούχους, αλλά για το συνολικό καλό, με πρόγραμμα και βάση τις λαϊκές ανάγκες.

Ταυτόχρονα οι 'Εργατικοί εξαγγέλλουν ένα πρόγραμμα πλατειών κοινωνικών ασφαλίσεων και μια πολιτική που θα έχει σ'α σκοπό της το ανέβασμα του βιωτικού επιπέδου και την αύξηση της κατανάλωσης προϊόντων από τα λαϊκά στρώ-ματα. Με τον έλεγχο που θα επιβληθεί πάνω στη γη και την ακίνητη ιδιοκτησία θα δοθεί μια τεράστια ώθηση για την λύση του προβλήματος της ανεγέρσεως κατοικιών και της αναπροσαρμογής των πόλεων, που εμποδίζεται από τους μεγα-λοιδιοκτήτες. Το σύνθημα, «εξασφάλιση δουλειάς για όλο τον κόσμο», μπαίνει σ' αν κατευθυντήρια γραμμή των 'Εργατικών, που θέλουν να εξαλείψουν από τη χώρα τους το άσχος της ανεργίας και της ανέχειας.

Με αύξηση της παραγωγής, που δε θα χρησιμοποιείται πλέον κυρίως για πολεμικούς και άρα αντιοικονομικούς σκο-πούς, με αύξηση του εθνικού εισοδήματος γενικά, υπολογί-ζουν οι 'Εργατικοί να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το δημοσιονομικό πρόβλημα, και να καλύψουν το έσωτερικό και εξωτερικό τους χρέος. 'Ετσι θα επιτραπεί σ'α σ'α και στους εργαζόμενους να αποκτήσουν μερικές από τις καταθέ-σεις τους και τις αναγκαστικές κρατήσεις, όταν η παραγωγή αυξηθεί, χωρίς να υπάρχει ο φόβος του πληθωρισμού.

Στο ζήτημα του εξωτερικού εμπορίου οι 'Εργατικοί απε-φάσισαν να ακολουθήσουν πολιτική διεθνούς συνεργασίας και να χυπήσουν τις διεθνείς ε-ώσεις που προσπαθούν να περιο-ρίσουν την παραγωγή και δημιουργούν έλλειψη αγαθών, για τα συμπερόντα τους (τράστ, καρτέλ κ. τ.λ.). Στους γενογούς θα εξασφαλιστούν και στο έσωτερικό και στο εξωτερικό στα-θερές τιμές για τα προϊόντα τους. 'Όσο βέβαια χρησιμοποιεί-ται η πολιτική των προστατευτικών δασμών από τα άλλα κράτη θα συνεχιστεί η πολιτική της προτιμήσεως των προί-δων της Αυτοκρατορίας.

Το 'Εργατικό κόμμα εμφανίζεται έτσι με ένα π'απ'α λαϊκό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων, που αν και δεν κατοργεί την κε-φαλαιοκρατία, του δίνει ε'α γερό χτύπημα και βάτ'ε στα χέρια του Άγγλικού λαού τις προσπαθήσεις γι'α ν' ακοικοδομή-σει μια κοινωνία, όπου οι μεγάλοι του π'αθ'οι θα πραγματοποιηθούν και όπου δε θα υπάρχουν π'ατ'ε'α' άριστονομικά π'αλάτια σχεδόν τέσσερα εκατομμύρια π'ατ'ια μέσα σ'α «σλάμς». Οι μεγαλοβιομηχανοί, οι λόρδοι, τα Τράστ, οι Τράπεζες, όλος ο κόσμος που στάθηκε και σ'έκει ακόμα εμπ'αδιο για να χυσιέται μια ευτυχισμένη 'Αγγλία απ'ρ' όλη τα τεράστια π'απ'ή της, θα παραμεριστούν γι'α ν' ανοίξει ο δρόμος στο έργο της έσωτερικής ανοικοδόμησης. 'Από εκεί ο δρόμος ανοίγει διά-πλατα προς τον Σοσιαλισμό.

'Εξωτερική πολιτική.

Το κεφάλαιο αυτό δεν είναι έργο δικό μας να το αντιμε-τωπίσουμε. Μόνο θα αναφέρουμε πως εν'ω οι Συντηρητικοί ακολουθούν την πολιτική που ο κ. Τσώρτσιλ κάποτε περιέ-γραψε (πολεμώντας τους τότε): «Διασπορά στο έσωτερικό της χώρας—επίθεση στο εξωτερικό για να την καλύπτει» (8-5-

1) Βλ. Post. War Reconstruction in Britain.
2) Βλ. Britain's War Effort.
3) Βλ. Britain's War Effort.

και αυτά να περιληφθούν σε προ-
σεχρή έκτενη ανάλυση.

● Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΑΧΕΛΩΟΥ

Στόν καθημερινό τύπο γράφτη-
κε ότι η κυβέρνηση συμφώνησε
με τους αμερικανούς που έχουν
αναλάβει την έκταση των υδρο-
δυναμικών έργων του Αχελώου
να τεθεί άμεσα σ' εφαρμογή ή
μεταξύ τους σύμβαση.

Και τα έργα του Αχελώου
πρέπει να γίνουν και της Θεσσα-
λίας θα έπρεπε να αποτελειωθούν
και των Σερρών και του Αξιού
να τυχόν της άμεσης έκλεισης μέ-
ριμνας για την συντήρησή τους
και την επιδιόρθωση των μεγάλων
βλαβών που επέφεραν η έχθρη
κατοχή. Αλλά η ανάληψη συμβα-
σιακών υποχρεώσεων που έγιναν
από προπολεμικές κυβερνήσεις,
κάτω από άλλες συνθήκες, δεν
άνταποκρίνεται στο πνεύμα της
συμερινής στιγμής, που συνδιάζει
γενικότερα και πλατύτερα συμ-
φέροντα. Από την άποψη αυτή η
ακύρωση της γερμανικής σύμ-
βασης, που επιβλήθηκε με τη βία
των όπλων κατά την κατοχή, είναι
πράξη εθνικής δικαιοσύνης. Η α-
πόδοξη όμως αυτούσιας της πα-
λιάς σύμβασης είναι λανθασμένη,
μια τροποποίηση σε μερικών όρων
δεν θα ήταν άσκοπη ή ανέφικτη.
Ίδού το ιστορικό της σύμβασης:

Ο Αχελώος αποτελεί το ση-
μαντικότερο υδατόρρευμα της Κεν-
τρικής Ελλάδας. Πηγάζει από
την Πίνδο και έχει διαδρομή 210
χιλιόμετρα και λεκάνη απορροής
6420 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το
μήκος του, οι διαδοχικές όφελιμες
πτώσεις του και η μεγάλη παροχή
του προσδίδουν την εκμετάλλευση
του να γίνει ο κορμός, στον
οποίον θα συνδεθεί η εκμετάλ-
λευση και των άλλων παραλλή-
λων γειτονικών του υδατορευμά-
των, του Φειδαρι, Μόρνου και
Καρπενησιωτικού, για να αποτελε-
σθεί ένα συγκρότημα εκμεταλ-
λεύσεων όλων των υδροδυναμι-
κών δυνάμεων της Κεντρικής Ελ-
λάδας, που θα μπορεί να καλύψει
πολλές φορές τις σημερινές και
όλες τις μελλοντικές ενεργειακές
ανάγκες (φωτισμού, ηλεκτροκίνη-
σης, συγκοινωνίας, κίνησης βιομη-
χανίας κ.λ.π.) της Πρωτεύουσας
και όλης της Στερεάς Ελλάδας.

Τα έργα που προβλέπει η παρα-
πάνω σύμβαση είναι κυρίως τρία
φράγματα, στα Κρεμαστά, Πρε-
βέντζα και Κρικεοκί επισης πα-
ραγωγής 410 εκατομμυρίων ΩΧΒ,
που κατά τους ειδικούς, θα
ανέλθει στην πραγματικότητα πά-
νω από 800 εκατομμ. ΩΧΒ, δηλαδή
θα φθάσει σχεδόν το σύνολο όλης
της ενέργειας, προελεύσεως κάθε
πηγής (καρβουνίου, υγρών καυσί-
μων κ.λ.π.) που χρησιμοποιεί ση-
μερα η Ελλάδα.

Η τεράστια αυτή φυσική παρα-
γωγική δύναμη της χώρας, απο-
κομμένη μάλιστα από τις σύνδρομες
γειτονικές της, παραδίδεται σε

μια ξένη επιχείρηση, τις συνεργα-
ζόμενες δύο Αμερικανικές Έται-
ρείες Hugh L. Cooper and Co και
Charmical Construction Corporation,
χωρίς καμία υπόχρεωση για το
ρυθμό και την έκταση της εκμε-
τάλλευσής της, και με χαρακτηρι-
στικό καθορισμό της χρησιμοποίη-
σης τους κατά το απόλυτο συμ-
φέρον του αναδόχου που μπορεί
να περιορισθεί στην παραγωγή
άλουμινίου από εγχώριους βωξί-
τες, δηλαδή πρώτες ύλες για ξέ-
νες μεταλλουργικές βιομηχα-
νίες.

Από ανέκδοτη μελέτη του συν-
εργάτου μας Π. Γρανίτη, με τον
τίτλο «Η δήθεν φτώχεια του τό-
που», από την οποία παίρνουμε τις
παραπάνω πληροφορίες, αντιγρά-
φουμε και το εξής απόσπασμα κρι-
τικής για τη σύμβαση αυτή της
δικτατορίας Μεταξά, που με τόση
βία σπεύδει να βάλει σ' εφαρμογή
ή σημερινή κυβέρνηση:

«Το κορόμφα όμως των συμφω-
νιών για την υποδούλωση του έλ-
ληνικού λαού στους ξένους ήταν
ή έν κρυπτώ και παραβόλως ούμ-
» βάση της δικτατορίας Μεταξά
(Αν. Νόμος 2240 του 1940) με
» τους Αμερικανούς για την εκ-
» μετάλλευση των υδατοπτώσεων
» του Αχελώου (έτησια διαθέσι-
» μης ενέργειας 300.000.000 ΩΧΒ),
» από εταιρεία, η οποία θα έγκα-
» τασταθεί στην Ελλάδα κατά
» τους νόμους των Ηνωμένων Πο-
» λυτειών» και που το ελληνικό
» κράτος θα απαλλοτριώνει και θα
» της παρέδινε όλες τις εκτάσεις
» που θα είχε ανάγκη, θα έσύ-
» σταινε δουλείας για το πέρασμα
» των γραμμών της, θα έβαζε ατέ-
» λειες για την εισαγωγή των υ-
» λικών της, θα την απαλλασσε
» από κάθε φόρο και τέλος, θα α-
» παγόρευε την εξαγωγή ή θα έ-
» βαζε παρακράτημα στα έμπο-
» ρεύματα και άλλα ντόπια υλικά
» που θα της έχρησιμευαν για
» πρώτες ύλες και δασμούς για
» να προστατεύσει από ντάμπινγκ
» τα προϊόντα της, χωρίς καμία
» δέσμευσή της ούτε για την εξεύ-
» ρηση των απαιτούμενων κε-
» φαλαίων (έκτος των πρώτων
» 10.000.000 δολλαρίων που θα τα
» προμηθευόταν με ομολογιακό
» δάνειο του κράτους), ούτε για
» την προθεσμία εκτέλεσης των
» υδροηλεκτρικών έργων που θα
» γινόντανε αναλόγως της ανα-
» πτύξεως των ιδρυθησομένων βι-
» ομηχανιών και αδιέξωσης της
» καναλιώσεως εν γένει, ούτε
» για τη διάθεση του ρεύματος
» που θα παράγεται, το οποίο θα
» χρησιμοποιείται «κατά τας προ-
» θέσεις της αναδόχου» και ειδί-
» κότερον εκτός των άλλων σκο-
» πών «διά τους οποίους θα είναι
» έλευθέρω να το διαθέσει» για τη
» λειτουργία εγκαταστάσεων πα-
» ραγωγής αλουμινίου, εξ έγχω-
» ρίων βωξιτών και της δέσμευσης
» άζωτου του ατμοσφαιρικού αέ-
» ρος. Έτσι παραδόθηκε για 70

» χρόνια σε μια ξένη εταιρεία μια
» από τις κυριότερες παραγωγί-
» κες δυνάμεις του τόπου με δ-
» ρους που είναι ζήτημα αν θα
» μπορούσαν να επιβληθούν και
» στις Ίνδίες».

«Αν παρόμοια σχέδια έτοιμά-
» ζονται από την κυβέρνηση και για
» την υπόλοιπη ανασυγκρότηση τότε
» αλόιμογο στον τόπο.

● ΟΙ ΟΜΙΛΙΕΣ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝ- ΔΙΑΣ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΩΝ

Είναι γνωστό πόσο έντονο είναι το
ένδιαφέρον τόσο του τεχνικού κόσμου
όσο και του ευρύτερου κοινού για τα
προβλήματα της ανασυγκρότησης της
χώρας. Χαρακτηριστική από την άποψη
αυτή ήταν η κοσμοσυρροή που παρα-
τηρήθηκε στην πρώτη δημία για το
θέμα της ανασυγκρότησης που πραγ-
νώσε μια ομάδα τεχνικών με τον τίτλο
«Ομοσπονδία Τεχνικών Επιστημόνων
και Ειδικών» και πρωτοργάνη των εκ-
δότῃ της «Τεχνικής» πολιτικό-μηχανικό
Αθ. Μάνο.

Στην πρώτη αυτή εμφάνιση του και-
νούργιου σωματείου ο πρόεδρος του
επιστημονικού συμβουλίου του, καθηγη-
τής του Πολυτεχνείου Λαμπαδαρίου εξέ-
θεσε πρώτα τους σκοπούς της «Ομο-
σπονδίας Τεχνικών» και ανέλυσε κατόπι
σε γενικές γραμμές το «Είκοσαετές Γε-
» νικόν Σχέδιον Ανασυγκροτήσεως και
» Αξιοποιήσεως», που προσεκοίμασαν οι
» τεχνικοί.

Οι τόσο ενδιαφέρουσες και επικαιρό-
τες αυτές ομιλίες, παρ' όλες τις δια-
φωνίες ή επιφυλάξεις που θα μπορούσε
να έχει κανείς σε πολλά σημεία αποτε-
λούν, σαν άτομική εργασία και συμ-
βολή στην μελέτη του θέματος της
χώρας, μια προσπάθεια ανεπιφύλακτα
χρησιμότατη.

Ο «Ανταίος» όταν θα είναι δυνατό
να τεθούν υπ' όψει των ειδικών συνε-
ργατών του οι γραπτές εισηγήσεις απα-
ραίτητες για μια έμπροσθενταμένη εξέ-
ταση τέτοιων θεμάτων, θ' ασχοληθεί με
την κάθε μια ξεχωριστά.

● ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ "ΕΙΚΟΣΑΕΤΕΣ ΣΧΕΔΙΟ...."

Από την παρακολούθηση όμως της
προφορικής ανάπτυξης του «Είκοσαετούς
Σχεδίου» τόσο στη πρώτη δημία όσο
και στις λοιπές εισηγήσεις γεννιούνται
στον άρροστη μερικές γενικές σκέψεις
πάνω στις βάσεις και τις κατευθύνσεις
της προσπάθειας αυτής σαν συνόλου.

Τις σκέψεις αυτές θα θέλαμε να τις
βασανίσουν οι αξιοί κάθε έπαίνου τεχνι-
κοί που κάθισαν και μελέτησαν τα προ-
βλήματα αυτά πολλές φορές με εξαιρε-
τικά συστηματικό κι επιστημονικό τρό-
πο. Είναι έπηρεασμένες από τις πολύ
ζωηρές εντυπώσεις που μας άφισε μια
πρόσφατη επαφή μας με την καταστρα-
μένη υπαίθρο. Όταν δεις από κοντά τα
καμένα χωριά μας όπου δε βρίσκεις
ένα σπίτι με στέγη, όταν περπατάς στην
σιδηροδρομική γραμμή και δεις την
έκταση της καταστροφής σε γαβύρια
και γεφυράκια, σε καταστραμμένες άμα-
ξοστοιχίες και ανατιναγμένες ράγιες,

δταν δεις τους χωρικούς χωρίς στοιχειώ-
δη εφόδια για να κινήσουν την παρα-
γωγή τους, τις τιμές των γεωργικών
προϊόντων έξευτελισμένες και των βιο-
μηχανικών σε δυσθεώρητα για τους
γεωργούς ύψη, όταν αντικρύσεις την εκ-
κταση που πήρε η έλαιοσσία, η φυμα-
τίωση και τα άφροδίσια (ιδιαιτερα
σ' ορισμένες περιοχές της Θράκης) κι
έρθεις έπειτα στο ύδρονέφαλο «κέντρο»
που ασχολείται με το «παιχνίδι» του
ανεβοκατεβάσματος της λίρας και το
«παιχνίδι» των συγκοινωνούντων δοχείων
μεταξύ Βιομηχανίας και Μαύρης Άγο-
ράς και μπει στην Αίθουσα της Άο-
χαιολογικής Έταιρείας για ν' ακούσεις
το Σχέδιο Ανασυγκροτήσεως «υπό την
ύψηλή προστασία του Μακροπλάτου
και του ύπουρου των Δημοσίων Έο-
γων» είναι φυσικό να περιμένεις ν' α-
κούσεις κάτι που να σε γεμίσει αισιο-
δοξία και έμπιστοσύνη. Κι' ο δημότης,
καθηγητής του Πολυτεχνείου της Α-
θήνας, σε περιλαβεί και σε μεταφέ-
ρει έξω από την φοβερή πραγματικό-
τητα της έρεισιμότητας Έλλάδας, σε μια
καινούργια ζωή όπως θα είναι όταν θα
έχει πραγματοποιηθεί το «είκοσαετές
σχέδιο».

Είναι αλήθεια λίγο μεγάλο το χο-
νικό διάστημα που μας ζητούν να τους
πιστώσουμε οι τεχνικοί της «Ομοσπον-
δίας» μ' α' να γίνει. Για τα μεγάλα
έργα χρειάζεται πίστωση χρόνου.

Έτσι κι' έμεις μαζί με τον κ. καθη-
γητή όνειρευόμαστε την άνοικοδομημένη
Έλλάδα μας: Τα ποτάμια μας έχουν
ζωσθεί με φράγματα. Η πολύτιμη δύ-
ναμή τους που πήγαμε χαμένη είναι
τόρα στά χέρια μας. Βιομηχανικά συγ-
κροτήματα ξεφύτρωσαν σ' έρημο και ά-
κατοίκητα άλλοτε μέρη....

Μά ο δημότης παρ' όλα αυτά δεν
αισιοδοξεί και τελειώνοντας την εισή-
γησή του προσβλέπει την πρώτη σειρά
των καθισμάτων όπου βρίσκονται οι
έπισημοί και καταλήγει: «Όλα αυτά,
κύριοι, δεν πρόκειται ν' αλλάξουν το
βασικό χαρακτήρα της χώρας που εί-
ναι η πτώχεια, όπως το είπατε άλλωστε
και ο... Ηρόδοτος «τη Έλλάδι πένη
μεν άει ποτε σύντροφος έστι».

Και εδώ ο δημότης μας ξεχνά πως
είναι τεχνικός του 20ου αιώνα και όχι
της εποχής Ηρόδοτου και ότι η δου-
λειά του είναι ν' ασχολείται με το πως
θα αξιοποιήσουμε τον ανεκμετάλλευτο
πλούτο μας, πως θα τον εκμεταλλευθώ-
με έντατικότερα και άποδοτικότερα και
όχι να ξεφεύγει σε πολιτικές θεωρίες
ζωτικού χώρου, πολύ πρόσφατες ακόμα
στη μνήμη μας, με τον περίφημο
«Lebensraum» όπως μας τόν έμαθαν
τόσο καλά οι χιτλερικοί.

Μά δε αφήσουμε την «πολιτική» του
κ. Λαμπαδαρίου και τις έρωτοτροπίες
του κ. Μάνου με τις θεωρίες του ζω-
τικού χώρου και δε ξαναγυρίσουμε στην
πραγματικότητα. Το όνειρο της «μετά
έλλοσης Έτη» Έλλάδας διαλύεται μπρο-
στά στις τόσο ζωηρές εικόνες της κα-
ταστροφής του τόπου και μ' α' αφήνει
ένα μεγάλο έρωτηματικό: Για τώρα,
για τις άμεσες ανάγκες τι θα γίνει; Τι
να περιλαβείν έπρεπε αυτό το «Είκο-
σαετές» στην πρώτη του χρονιά; Είναι
περίεργο και όμως αληθινό: το είκο-

σαετές σχέδιο δεν έχει πρώτη χρονιά!
Μ' αυτή την εντύπωση φεύγει κανείς
από τις ομιλίες αυτές. Ίσως οι «μικρό-
τητες» των χειροπιαστών αναγκών, που
σήμερα είναι ζήτημα ζωής ή θανάτου
για τον πληθυσμό αυτής της χώρας να
μη χαρούνε μέσα σ' ένα μεγαλόπνοο
είκοσαετές σχέδιο. Ας είναι το «Είκο-
σαετές» μας πάει πέρα απ' αυτά. Μας
υπόσχεται τόσα μεγάλα έργα, σίγουρα
μετρούμενα: τόσα δισεκατομμύρια ΩΧΒ
ένεργεια, τόσο τόνο μετάλλευμα, τόσα
κυβικά νερά για άρδεύσεις κλπ. κλπ.
Μά σαν μένουμε μόνοι και ήσυχάσου-
με από το χορό των αριθμών αρχίζου-
με και αναρωτιόμαστε: Άραγε τώρα
ανακαλύφθηκαν όλοι αυτοί οι θησαυ-
ροί; Έτσι ξαφνικά οι τεχνικοί μας
βρήκαν πως μπορούμε να έχουμε τόση
ποσότητα ενέργειας, να έχουμε βαριά
βιομηχανία, συγχρονισμένη γεωργία κλπ.;
Δεν μας έλειπε λοιπόν παρα η τεχνική
γνώση και τα σχέδια που δεν προκό-
βαμε τόσα χρόνια; Κανείς δεν είναι
τόσο άελης για να το πιστέψει. Δεν
φανταζόμαστε να υπάρχει τεχνικός που
να μη δοκίμασε έμπρακτα πως άντιμε-
τώπιζε το καύτος και οι έπιχειρηματίες
των Έταιρειών, τα μεγάλα μας προβλή-
ματα όπως της οδοποιίας, των παραγω-
γικών έργων, κτλ.

Η πολυαρχία των κρατικών ή πηρε-
σιών, που άγνοούν ή μια την άλλη ή
υποταγή των γενικών συμφερόντων της
χώρας στις πολιτικές επιδιώξεις του το-
πικού κομματάκι χαντάκωσαν τόσες
και τόσες προσπάθειες και σωστές υπο-
δείξεις.

Μπορούμε λοιπόν στηριγμένοι στις
δυνάμεις που κινούσαν ως τώρα την
παραγωγή του τόπου να ελπίζουμε στην
ανάπτυξη της αστικής του βαθμίδας που προ-
βλέπει το σχέδιο; Ποιός άγισμασός έδιω-
ξε λοιπόν τους καλλικαντζάρους που
μας βασάνιζαν;

Έτσι αυτόματα θα έχουμε εθνικό δι-
χτυ που θα συνδέει τα τοπικά ύδρη-
λεκτρικά κέντρα σ' ένα έναιο σύνολο
και δεν υπάρχει κίνδυνος να δημιουργη-
θούν τοπικές ιδιαιτικές αναρχόμε-
νες εκμεταλλεύσεις με συγκροτούμενα
συμφέροντα και αντιφατικές επιδιώξεις;

Έτσι απλά και όρρατα θα έναρμονι-
ζονται υδροηλεκτρικά έργα, άρδεύσεις
και «παραγωγικά έργα» γενικά; Θα
φινικά τα ιδιαιτικά και τραπεζικά κε-
φάλαια θα προτιμήσουν από τις ευ-
κολες δουλειές και τις άμεσα έπικερ-
δεις τοποθετήσεις σε προστατευόμενες
δασοβότες ψευδοβιομηχανίες να άπα-
σχοληθούν με σοβαρές εργασίες μακράς
πνοής όπως είναι η βαρεία βιομηχανία;

Τά πανίσχυρα ως σήμερα οικονομικά
συγκροτήματα που έξουσιάζουν Τράπε-
ζες και Βιομηχανίες και καθόριζαν τις
κατευθύνσεις της οικονομικής και πα-
ραγωγικής λειτουργίας στον τόπο μας
φαίνεται σαν ξαφνικά να έπαψαν να
υπάρχουν, σαν να πραγματοποιήθηκε
κανένα τεχνολογικό όνειρο όπου κυ-
βερνούν μονάχα οι «κατασκευασταί» τε-
χνικοί της «Ομοσπονδίας».

Ίσως θα μας άπαντήσουν ότι η δευ-
τέρα σειρά των δημιών που θα περι-
λάβει το «Οικονομικόν μέρος», όπως το
χαρακτηρίζουν, να θελήσει να δώσει

κάποια άπάντηση στα έρωτήματα αυτά.
Μά αυτό είναι άκριβώς το χαρακτηρι-
στικό στο «Είκοσαετές» ότι χωρίς δύο
πράγματα που δεν είναι χωριστά. Οι
τεχνικοί σκέφθηκαν σαν τεχνικοί και
όταν έκαναν τον προϋπολογισμό των
δαπανών νόμισαν ότι έδωσαν τα στοι-
χεία για το «οικονομικό μέρος».

Αυτή η νοοτροπία των τεχνικών και
οικονομολόγων που εργάζονται άνε-
ξάρτητα ο καθένας και όλοι άσχετα
από ένα κοινό βάθος, αυτή άκριβώς
είναι που άποτελεί την ουσιαστική άντι-
νομία προς την ιδέα του «Σχεδίου». Το
να μιλάμε για «Σχέδιο» μ' ένα τέτοιο
άφηρημένο τεχνικό τρόπο έξω από τις
άμεσες ανάγκες του πρώτου σταδίου
της ανασυγκρότησης, να το προεκτεί-
νουμε σε μια τόσο μακρινή χρονική
περίοδο, ώστε τ' άποτέλεσματά του να
άποτελούν μακρινό όνειρο, να να το
άποσπούμε από την οικονομική πραγ-
ματικότητα που κυβερνά κιοισαρχικά
κάθε παραγωγική προσπάθεια είναι
θαυμάσια μιά τεχνολογική αυτο-
πία; Σχέδιο και όχι άνδρακτική φε-
ρητολογία θα πεί, πριν απ' όλα, ελέ-
πλευση άνένδεη της πρώτης περιόδου
για την άυση ανασυγκρότησης με το
πρόγραμμα της κατοπινής άνοικοδόμη-
σης, σχεδιασμένη σε σχετικά μικρά
χρονικά έδρα, που καθορίζονται από
τους βασικούς σταθμούς παραγωγικοτή-
σης της παραγωγικής ανάπτυξης του
τόπου και έτσι που να χρησιμεύει σαν
γνώμονας για τις άμεσες σημερινές κα-
τευθύνσεις.

Αποσπώντας την προσοχή των τε-
χνικών και του κοινού από τα άμεσα
προβλήματα της ανασυγκρότησης του
τόπου και μεταθέτοντας τα προβλήματα
της αξιοποίησης του τόπου σε επιδίωξη
αύξησης του ζωτικού χώρου ή «Ομο-
σπονδία Τεχνικών» νομίζουμε πως βγαί-
νει από την άποστολή της και έξυπ-
ρεται πολιτικούς σκοπούς έχνους προς
τις πραγματικές διαθέσεις των επιστη-
μόνων που συγκεντρώνει στις γραμ-
μές της.

● ΤΑ «ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»

Μ' εδωρισμένη είδαμε τα καλά λό-
για που έγραψαν για τον «Ανταίο» τα
«Ελεύθερα Γράμματα». Λάβαμε την
εύκαιρία να τονίσουμε από τις στήλες
τοῦ σημάσια που έχει η ξανασεμ-
φάνιση του περιοδικού του κ. Φωτιάδη.
Από την πρώτη μέρα μάξανε γύρω του
ότι ζωντανό έχουμε στη λογοτεχνία. Αν
συγκρίνομε τα τέσσαρα φύλλα του που
βγήκαν με τα προπολεμικά έχουμε το
μέτρο για το άλμα που έγινε κάτω από
το σιδερένιο έπίδραση των γεγονότων.
Όσοσο οι περισσότεροι συνεργάτες έ-
μειναν οι ίδιοι.

● ΟΙ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ "ΑΝΤΑΙΟΥ."

Από περίσσια ύλης και για να μη
περιόχνομε επίκαιρα θέματα, το δεύτε-
ρο τεύχος του περιοδικού μας βγαί-
νει με 32 σελίδες αντί των 28 του πρώ-
του, ενώ το αρχικό σχέδιό μας ήταν
24 σελίδες μ' όλη την μεγάλη άκρίβεια
του χαρτίου και την υπερέκταση των
τυπωτικών. Τιμή μένει η ίδια, 100 δραχ-
μές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Ο «Ανταίος» στο δελτίο αυτό θα ενημερώνει τους αναγνώστες του για τις εκδόσεις που αναφέρονται στα προβλήματα της ανα-συνγκρότησης και ανοικοδόμησης της χώρας μας. Για τα βιβλία που μας στέλνονται σε 2 αντίτυπα, καθώς και για όσα κρίνει ή σύνταξη ενδιαφέροντα, θα δημοσιεύουμε έκτενη βιβλιοκρισία. Η ενημέρωση αυτή θα συμπληρωθεί στα κατοπινά φύλλα του «Ανταίου» με μια τακτική επισκόπηση του περιοδικού και κα-θημερινού τύπου για ό,τι σημαντικό γράφεται γύρω απ' το θέμα της ανοικοδόμησης.

ΓΕΝΙΚΑ

- **Αγγ. Αγγελουπούλου:** «Ο Σοσιαλισμός». Σελ. 292. 2η Έκδοση. Έκδοτης: Α. Παπαζήσης 1945. Τι είναι — Πώς λειτουργεί — Πώς θα πάμε.
- **Ε. Ζολύτα:** «Η Ελλάδα πρέπει να γίνει διώσιμος». Σελ. 32. Έκδοτης Α. Παπαζήσης 1945. Ο συγγραφέας διαγράφει ως μόνη δυνατή λύση για να γίνει βιώσιμη η Ελλάδα την εξασφάλιση στον Ελληνικό πληθυσμό «φυσιολογικού έδαφους» υποβάθρου.
- **Κ. Κρίσπη:** «Είκοσι έτών Χωρονομικό Σχέδιο για την Ελλάδα». Σελ. 104. Χωρίς έκδοτη. 1944 — 1945. Ο μηχανολόγος-ηλεκτρολόγος Κ. Κρίσπη εκθέτει στο βιβλίο του αυτό ένα σχέδιο γενικού προϋπολογισμού για τις Ελληνικές δυνατότητες, που πρωτοέδωσε σε σειρά άρθρων στο περιοδικό «Τεχνική». Το βιβλίο προλογίζεται απ' τον κα-θηγητή του Πολυτεχνείου Α. Ρουσάπουλο.

Το ένεργειακό πρόβλημα

- **Μ. Πεσνικίδη:** «Η μελλοντική εξέλιξις της ηλεκτρικής ένεργείας εν Ελλάδι». Σελ. 96. Έκδοτ. Α. Παπαζήσης 1944. Ο συγγραφέας μηχανικός-μηχανολόγος-ηλεκτρολόγος εξετά-ζει α) την έκταση των μελλοντικών καταναλώσεων, β) τη συγκρότηση της παραγωγής και μεταφοράς της ηλεκτρικής ένεργείας απ' τα μελλοντικά κέντρα υδροηλεκτρικής ένερ-γείας και γ) τις οικονομικές απόψεις και τα γενικά συμ-περάσματα. Ασχολείται με τη μέλλουσα αύξηση του εθνικού εισοδήματος, την εκτίμηση της δαπάνης των έργων και τη δυνατότητα της πραγματοποίησής των.

Αγροτική Οικονομία—Αγροτική Πολιτική

- **Χρ. Εύελπίδη:** «Η Γεωργία εν Ελλάδι». Οικονομική και κοινωνική άποψη. Σελ. 192. Έκδοτ. Ο «Λόγος» 1944. Ο συγγραφέας εξετάζει συνθετικά το πρόβλημα των συνθη-κών ανάπτυξης της γεωργικής μας οικονομίας ήτοι 1) το πρό-βλημα της έκτασης της καλλιεργούμενης γης σε σχέση με τον πληθυσμό (άνεπαρκεια του κλήρου στα 37% των αγροτικών οικογενειών) το υποθετικό αγροτικό εισόδημα και της συνέ-πειές του (θνησιμότητα, άστυφιλία κ. ά.) την έλλειψη μηχανι-κών μέσων για την καλλιέργεια κ. ά. 2) Την κτηνοτροφία και 3) την δασοκομία που δαίνουν πολύ παρά τη φαινομενική τους ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια του μεσοπολέμου. 4) Τις αγροτικές βιοτεχνίες που χαρακτηρίζουν το σπάσιμο της κλει-στής αγροτικής οικονομίας στην Ελλάδα και 5) τις προσπά-θειες βελτίωσης των οικονομικών συνθηκών (οργάνωση αγρο-τικής πίστης, συνεταιρισμοί, οργανισμοί σαν τον Α.Σ.Ο. για την εξαγορά και διάθεση των γεωργικών προϊόντων). Εκείνο που τονίζεται ιδιαίτερα είναι ότι λείπει κάθε ιδέα σχεδίου απ' την αγροτική πολιτική.
- **Ε. Μ. Κυπριάδου:** «Η διαμόρφωσις της αγροτικής ιδιοκτησίας». Σελ. 60. Έκδ. 1944.

Μελέτη με εξαιρετικό ενδιαφέρον. Σ' αυτή ο καθηγητής της Άνωτ. Γεωπονικής Σχολής Κυπριάδης αναλύει το γνωστό σύ-στημά του για τη διανομή της απαλλοτριωμένης γης σ' ένα τεμάχιο, κρίνει το παλιό σύστημα που δημιουργεί τον πολυ-τεμαχισμό και στις εκτάσεις της απαλλοτρίωσης, κι' απαντά στις επικρίσεις ενάντια στο σύστημά του. Επίσης μελετά τον άναδασμό της γης στις παλιές ιδιοκτησίες της Χώρας μας και δίνει πληροφορίες για τον άναδασμό της γης σ' άλλες χώρες.

Στέγαση — Κατοικία

- **Ι. Βασιλείου:** «Η Λαϊκή κατοικία». Σελ. 160 χωρίς έκδοτη 1944. Ο συγγραφέας, αρχιτέκτονας, εξετάζει τις κοινωνικές, τεχνι-κές και οικονομικές απόψεις της λαϊκής κατοικίας καθώς και τη λαϊκή κατοικία στις διάφορες Χώρες και στην Ελλάδα.
- **Χρ. Εύελπίδη - Σπ. Τσαούση:** «Το Αγροτι-κό Σπίτι». Σελ. 102. Έκδ. ο «Λόγος» 1944. Μεθοδική μελέτη του Ελληνικού αγροτικού σπιτιού με την ευκαιρία του ξαναχτισίματος που πρόκειται να γίνει ύστερα απ' τις πολεμικές καταστροφές. Εξετάζει το πρόβλημα του ά-γροτικού σπιτιού όχι μόνο απ' την αρχιτεκτονική άποψη μα και τη γεωοικονομική, διοικητική και τη συνθετική.
- **Ι. Λυγίζου:** «Ελληνική Νησιώτικη Αρχι-τεκτονική». Σελ. 156. Έκδοτης «Αετός» 1944. Μελέτη σχετικά με τη νησιώτική μας αρχιτεκτονική. Εξαιρε-τικά επιμελημένη και καλλιτεχνική έκδοση.

Διατροφή

- **Σ. Καλογερέα:** «Πολιτική διατροφής και παραγωγής». Σελ. 46. Έκδ. Α. Παπαζήσης. Αθήνα 1944. Ο συγγραφέας γεωπόνος εξετάζει τη σχέση γεωργικής παρα-γωγής με τη διατροφή και τις δυνατότητες βελτίωσης της δια-τροφής του Ελληνικού Λαού.
- **Π. Καλογήρου:** «Μεταπολεμικά προβλή-ματα της διατροφής του Ελληνικού Λαού». Σελ. 93. Έκδ. Α. Καραβίας 1944. Με βάση τους πίνακες έγχώριας παραγωγής και θρεπτικής αξίας των καταναλωθέντων προπολεμικών τροφίμων καθώς και εισαγωγής τροφίμων εξετάζει ο γιατρός κ. Καλογήρου το πρόβλημα της διατροφής του Ελληνικού Λαού μεταπολεμικά απ' την άποψη του καλύτερου τρόπου κάλυψης των αναγκών σε θρεπτικές ουσίες απ' τις έγχώριες πηγές και διαγράφει τις κατευθύνσεις για τους διάφορους κλάδους της Εθνικής παρα-γωγής που συνδέονται με το επισιτιστικό πρόβλημα.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

- Ι. Βασιλείου, Αρχιτέκτονα. Ελάβαμε το βιβλίο σας μαζί με το θερμό σας γράμμα. Τα ένθαρρυντικά σας λόγια μας τονώνουν την προσπάθειά μας.
- Κ. Κρίσπη, Διπλ. Μηχανολόγον — Ηλεκτρολόγον. Σας ευχαριστούμε για τα καλά σας λόγια και για το βιβλίο, που μας στείλατε. Οι στήλες του Α. είναι ανοιχτές για όλους τους ζωντανούς ανθρώπους.
- Γ. Φωτόπουλον, Μηχανικόν. Μας ενισχύετε με την άνα-γνώρισή σας πως ο Α. είναι εκορυφάτος στον τομέα του και πως η ύλη του είναι πολύτιμη. Ο συνεργάτης μας κ. Ν. Κι-τσίκης θα λάβει γνώση των σκέψεών σας.

Ανακοίνωση Διεύθυνσης του «Ανταίου»

Λόγω της άπεργίας των έργων τυπο-γράφων το 2ον τεύχος του «Ανταίου» κυ-κλοφορεί με καθυστέρηση μιας βδομάδας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΚΟΡΥΔΑΛΟΥ"

ΣΤΑΔΙΟΥ 51

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

ΧΩΡΙΣ ΑΝΑΣΑ

Ένα βιβλίο που παρουσιάζει, σ' όλες τις εκδηλώσεις της, τη ζωή της σημερινής Ρωσίας.

Ένα άριστούργημα που μέ-σα στις σελίδες του περ-νοούν, ή οικόγένεια, ή γυ-ναίκα, ή έρωτας, ή νεολαία της σημερινής Ρωσίας.

Γραμμένο από το μεγαλύ-τερο σύγχρονο Ρώσο συγ-γραφέα:

ΗΛΙΑ ΕΡΕΝΜΠΟΥΡΓΚ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΠΟΥ ΣΚΟΤΩΣΕ ΤΟΝ ΧΙΤΛΕΡ

Είναι μια σύντομη ιστορία, σά διαμαρτυρία ενός τίμιου ανθρώπου, έναντίον της χειρότερης τυραννίας που είδαν οι αιώνες.

Ένα καινούργιο βιβλίο που σημείωσε στο Παρίσι τερά-στια κυκλοφορία.

ΕΤΟΙΜΑΖΟΥΝ:

ΓΑΛΛΙΑ 1943

"ΚΙΝΗΜΑ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ"

ΗΛΙΑ ΕΡΕΝΜΠΟΥΡΓΚ

Έκυκλοφόρησε

το νέο βιβλίο του καθηγητού

• Αγγ. Θ. Αγγελουπούλου

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Θέση και αντιμετώπιση

Έκδοτης Α. Παπαζήσης

